

Diplomová práce

Výuka témat z oblasti Blízkého východu v zeměpise na 2. stupni ZŠ

Studijní program:

N0114A300076 Učitelství pro 2. stupeň základních škol

Studijní obory:

Anglický jazyk
Zeměpis

Autor práce:

Bc. Lucie Klacková

Vedoucí práce:

doc. Mgr. Martin Fárek, Ph.D.
Katedra geografie

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Výuka témat z oblasti Blízkého východu v zeměpise na 2. stupni ZŠ

<i>Jméno a příjmení:</i>	Bc. Lucie Klacková
<i>Osobní číslo:</i>	P22000899
<i>Studijní program:</i>	N0114A300076 Učitelství pro 2. stupeň základních škol
<i>Specializace:</i>	Anglický jazyk Zeměpis
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra geografie
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Práce se zaměří na témata z oblasti Blízkého východu, přitom propojí odbornou perspektivu geografie s perspektivou didaktickou. Teoretická část má za cíl zpracovat vybraná témata z této oblasti (dědictví kolonialismu, velmocenská politika, konflikty a možnosti soužití). Důraz bude kladen na dlouhodobou perspektivu, s ohledem na mezinárodní debatu k výuce vybraných témat. Cíle praktické části: 1) dotazníkovým šetřením a polostrukturovanými rozhovory zjistit aktuální stav výuky těchto témat na vybraných ZŠ. 2) Zhodnotit používané učebnice a další materiály, v návaznosti na toto hodnocení připravit vyučovací hodinu a přehled dalších vhodných materiálů pro výuku (včetně návrhu zařazení do vhodných tematických bloků a pojednání propojení v rámci mezipředmětové výuky).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce: tištěná/elektronická

Jazyk práce: čeština

Seznam odborné literatury:

- BERÁNEK, F., OSTŘANSKÝ B. (eds.). 2016. *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*. Academia. ISBN 978-80-200-2654-5.
- DRYSDALE, A., BLAKE, G. H. 1985. *The Middle East and North Africa: A Political Geography*. Oxford University Press; 1st edition. ISBN 978-0195035384.
- FINDLEY, C. V. 2020. *The Middle East in World History: Spatial and Temporal Reorderings*, Review of Middle East Studies. 54.1, 133-148.
- GERSMEHL, P. 2014. *Teaching geography*. 3. vydání. The Guilford Press, New York. ISBN 978-1462516414.
- KOVAČIKOVÁ, A. 2015. *Blízký východ ve výuce středních škol a gymnázií: Případová studie v Karlovarském kraji* [online]. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Dostupné z: <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/19051/1/Kovacikova%20BP.pdf> .
- KRISTIÁNOVÁ, J. 2021. *Experimentální využití prvků dialogické výuky v geografickém gymnaziálním vzdělávání (na příkladu Blízkého východu)* [online]. Brno. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/d9i1z/Kristianova_DP.pdf.
- LEWIS, B. 1996. *Dějiny Blízkého východu*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha. ISBN 80-7106-161-3.
- MENDEL, M. 2015. *Arabské jaro. Historické a kulturní pozadí událostí na blízkém východě*. 1. vydání. Academia, Praha. ISBN: 978-80-200-2474-9
- NEDBALOVÁ, R. 2014. *Blízký východ jako téma základního školství* [online]. Plzeň. Diplomová práce. Západočeská Univerzita v Plzni. Dostupné z: https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/12234/1/DP_Nedbalova.pdf
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání*. 2021. Praha: MŠMT, 2008. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>
- SMITH, E. R. *How can we better represent Middle East?* 2015. *Teaching Geography* 40.3, 72-75.
- STANDISH, A. "Geography" in Cuthbert Alka S. and Standish Alex (eds.): *What Should Schools Teach? Disciplines, subjects and the pursuit of truth*. UCL Press 2021, 137-153. ISBN: 9781787358744.

Vedoucí práce:

doc. Mgr. Martin Fárek, Ph.D.

Katedra geografie

Datum zadání práce:

26. září 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 28. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. RNDr. Kamil Zágorský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 12. června 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu práce panu doc. Mgr. Martinu Fárkovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a podporu, které mi poskytoval nejen po dobu psaní mé práce, ale také během mého navazujícího magisterského studia. Dále bych chtěla poděkovat svému příteli, rodině a kamarádům za podporu, důvěru a trpělivost během celého mého studia na FP TUL.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena výuku tématu Blízký východ na druhém stupni základních škol v České republice. Teoretická část je zaměřena na rešerši odborné a populárně-naučné literatury týkající se historicko-politického pozadí regionu s důrazem na mezinárodní debatu pro výuku tohoto tématu. Předmětem praktické části je zařazení tématu do předmětu zeměpis na druhém stupni základní školy pomocí školního vzdělávacího programu, tematického plánu, mezipředmětových vztahů a průřezových témat. Dále se práce zaměřuje na možné materiály, projekty a příkladovou hodinu týkající se tohoto regionu. Hlavním cílem práce je pomocí dotazníkového šetření a polostrukturovaných rozhovorů zjistit stav výuky tématu Blízkého východu mezi učiteli zeměpisu na druhém stupni základních škol v České republice.

Klíčová slova

Blízký východ, jihozápadní Asie, didaktika geografie, dotazníkové šetření, polostrukturované rozhovory

Annotation

The diploma thesis focuses on teaching the topic of the Middle East at lower secondary schools in the Czech Republic. The theoretical part is focused on a search of professional and popular science literature interested in historical and political background of this region. The subject of the practical part is an inclusion of the topic in the subject of geography at lower secondary schools using curricular documents, inter-subject relations, and cross-cutting themes. Furthermore, the work focuses on possible materials, projects and an example lesson related to the region. The main aim of the thesis is to find out the state of teaching the Middle East topic among geography teachers at lower secondary schools in the Czech Republic by means of a questionnaire survey and semi-structured interviews.

Key words

The Middle East, southwest Asia, methodology of geography, questionnaire survey, semi-structured interviews

Obsah

Úvod.....	7
1 Blízký východ – pohled geografa	9
1.1. Definice pojmu Blízký východ.....	9
1.1.1 Evropská a severoamerická geopolitika.....	9
1.1.2 Orient jako geografická představa.....	11
1.2 Geografické vymezení oblasti	12
1.3 Blízký východ – náboženská rozmanitost	14
1.4 Velmocenská politika a teze o střetu civilizací	15
1.5 Historicko-politický vývoj oblasti	18
1.5.1 Počátky kolonialismu	18
1.5.2 Od kolonialismu k imperialismu	22
1.5.3 První světová válka na Blízkém východě	26
1.5.4 Meziválečný Blízký východ.....	30
1.5.5 Druhá světová válka na Blízkém východě	34
1.5.6 Dědictví kolonialismu	36
1.5.7 Blízký východ ve 21. století.....	45
1.5.8 Současné dění na Blízkém východě	50
1.6 Mezinárodní debata	55
1.6.1 Možnosti současného soužití na Blízkém východě.....	56
2 Výuka tématu Blízký Východ na 2. stupni ZŠ v ČR (pohled učitele zeměpisu).....	60
2.1 Zařazení tématu do ŠVP	61
2.2 Zařazení tématu do tematického plánu	65
2.3 Průřezová témata a mezipředmětové vztahy	66
2.4 Rozvíjení digitálních kompetencí v zeměpise na příkladu Blízkého východu.....	68
2.5 Sonda do aktuálního stavu výuky tématu na 2. stupni ZŠ v ČR	70
2.5.1 Metodika sběru dat v dotazníkovém šetření.....	70

2.5.2	Analýza dat dotazníkového šetření	70
2.5.3	Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření.....	75
2.5.4	Metodika sběru dat polostrukturovaných rozhovorů	75
2.5.5	Analýza dat polostrukturovaných rozhovorů	76
2.5.6	Zajímavé momenty z rozhovorů.....	80
2.5.7	Vyhodnocení výsledků polostrukturovaných rozhovorů	82
2.6	Vybrané materiály pro výuku	83
	Učebnice	83
	Mapové zdroje a aplikace	84
	Audiovizuální pomůcky.....	86
	Osobní zkušenosti	86
	Digitální materiály	86
2.6.1	Příkladová hodina na téma Blízký Východ.....	88
2.6.2	Žákovské projekty na téma Blízký Východ	90
	Závěr.....	100
	Použité zdroje.....	101
	Zdroje obrázků:	110
	Seznam příloh.....	111
	Přílohy	112
	Příloha 1: Tematický plán.....	112
	Příloha 2: Kódování rozhovorů	113
	Příloha 3: Pracovní list	115

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
ČT	Česká televize
GIS	Geografický informační systém
ISIS	Islámský stát
OOP	Organizace pro osvobození Palestiny
OSN	Organizace spojených národů
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
RVP	Rámcový vzdělávací program
SSSR	Školní vzdělávací program
ŠVP	Školní vzdělávací program
USA	Spojené státy Americké
VB	Velká Británie
ZŠ	Základní škola

Seznam obrázků

Obrázek 1: Blízký Střední a Dálný východ	10
Obrázek 2: Geografické vymezení Blízkého východu	12
Obrázek 3: Islámský makroregion.....	13
Obrázek 4: Blízký východ během 1. sv. války	29
Obrázek 5: Část ŠVP ZŠ Bělá pod Bezdězem zahrnující region Jihozápadní Asie	64
Obrázek 6: Výuka tématu Blízký východ v zeměpise na 2. stupni ZŠ.....	72
Obrázek 7: Časová dotace výuky témat Blízkého východu	72
Obrázek 8: Složitost tématu Blízký východ pro učitele zeměpisu na 2. stupni ZŠ	74

Seznam tabulek

Tabulka 1: Zařazení tématu Blízký východ do ŠVP vybraných škol.....	63
Tabulka 2: Téma Blízký východ v průřezových tématech	67
Tabulka 3: Používané materiály pro výuku témat Blízkého východu.....	73
Tabulka 4: Možné učebnice k výuce tématu Blízkého východu.....	84
Tabulka 5: Možné mapové zdroje pro výuku témat Blízkého východu	85
Tabulka 6: Vybrané digitální zdroje pro výuku témat Blízkého východu.....	87

Úvod

Náročnost různých témat ve výuce zeměpisu může být pro učitele rozdílná. Existují témata, která se učiteli vyučují snadno. Existují ale také témata, u kterých musí učitel důkladně zvážit, jakým způsobem je žákům předat, aby byly informace žákům dobře srozumitelné. Výuka světových regionů bývá pro učitele náročná v případě, když se snaží nespadnout do monotónnosti vyučování. Vzhledem k objemu látky si učitelé mezi regiony často vybírají ty, které jsou dle jejich názorů významné a těm věnují více času než regionům jiným. Zde může obsah předané látky silně ovlivnit subjektivní názor vyučujícího. Zároveň může být pro učitele náročné dovést žáky k pochopení politických, ekonomických, demografických a jiných procesů, které hýbou světem. Myšlenka upozornit na to, že některá komplexnější témata mohou být z různých důvodů učiteli ve výuce zeměpisu vynechávána, je primárním důvodem pro vytvoření této práce.

Jedním z důvodů volby regionu Blízkého východu je fakt, že se na tomto místě prolíná velké množství témat k diskuzi. Blízký východ je neustále diskutován v médiích, a i já jako studentka geografie jsem považovala za náročné orientovat se v tak velkém množství informací. Jako budoucí učitelku zeměpisu mě zajímá, zda a jakým způsobem je možné žákům na základní škole toto téma předat, což je dalším důvodem pro vznik této práce. Cílem práce bude nahlédnout na situaci výuky tématu Blízkého východu na 2. stupni základní školy v ČR. Tento vhled by mohl pomoci učitelům na ZŠ poskytnout inspiraci pro přístup k výuce tohoto tématu.

Teoretická část vnímána očima geografa má za cíl zpracovat vybraná témata z této oblasti (dědictví kolonialismu, velmocenská politika, konflikty a možnosti soužití). Důraz bude kladen na dlouhodobou perspektivu s ohledem na mezinárodní debatu k výuce vybraných témat. Geografická část nejprve objasní pojem Blízký Východ, lokalizuje oblast, zaměří se na historicko-politický vývoj a zhodnotí současnou situaci v oblasti. V závěru se v rámci mezinárodní debaty teoretická část zaměří na možnosti soužití v regionu.

Praktická část vnímána učitelem zeměpisu na základní škole bude zaměřená spíše na to, kam toto téma lze v předmětu zařadit (školní vzdělávací plán, tematický plán, průřezová témata, mezipředmětové vztahy...). Dále bude věnována pozornost možným zdrojům, žákovským projektům a bude vytvořena příkladová hodina. Hlavním cílem praktické části je pomocí dotazníkové šetření a polostrukturovaných rozhovorů zjistit situaci výuky témat Blízkého východu ve výuce zeměpisu na 2. stupni ZŠ v České republice. V rámci výzkumu

jsou stanoveny následující tři předpoklady. Mým prvním předpokladem je, že učitelé zeměpisu na druhém stupni ZŠ se tématům Blízkého východu ve své výuce věnují. Za druhé předpokládám, že téma Blízkého východu je považováno za složité z pohledu odborného geografa i učitele na ZŠ. Tyto předpoklady budu zkoumat formou dotazníkového šetření a polostrukturovaných rozhovorů, což je hlavní cíl praktické části diplomové práce.

1 Blízký východ – pohled geografa

Blízký východ, pojem, který se již po desetiletí objevuje napříč světovými médii, sociálními sítěmi i školními učebnicemi má pro mnohé často vágní význam. Množství rozdílných informací v médiích a na internetu umocňuje již tak nejasné představy týkající se vymezení Blízkého východu a tamějšího života.

Region rozprostírající se na třech kontinentech je kolébkou nejstarších civilizací a současně je místem vzniku tří hlavních světových náboženství. V češtině frekventovanější název Blízký východ bývá pod vlivem anglického jazyka zaměňován za označení Střední východ (*the Middle East*). Ať tak či onak, označení regionu vyplývá z evropského náhledu na svět a vypovídá o tom, že zde Evropané sehráli zásadní historickou roli. (Tureček 2020, s. 4).

Prostorové vymezení Blízkého východu lze pojmut několika způsoby. Neobejde se ani bez vyjasnění problematiky názvosloví. Tato kapitola se kromě prostorového vymezení věnuje i definici samotného pojmu, a ještě důležitější je historicko-politický vývoj oblasti, který provázela, především v modernějších dějinách, nestabilita a řada konfliktů. V závěru se kapitola obrací k současným možnostem soužití v oblasti Blízkého východu.

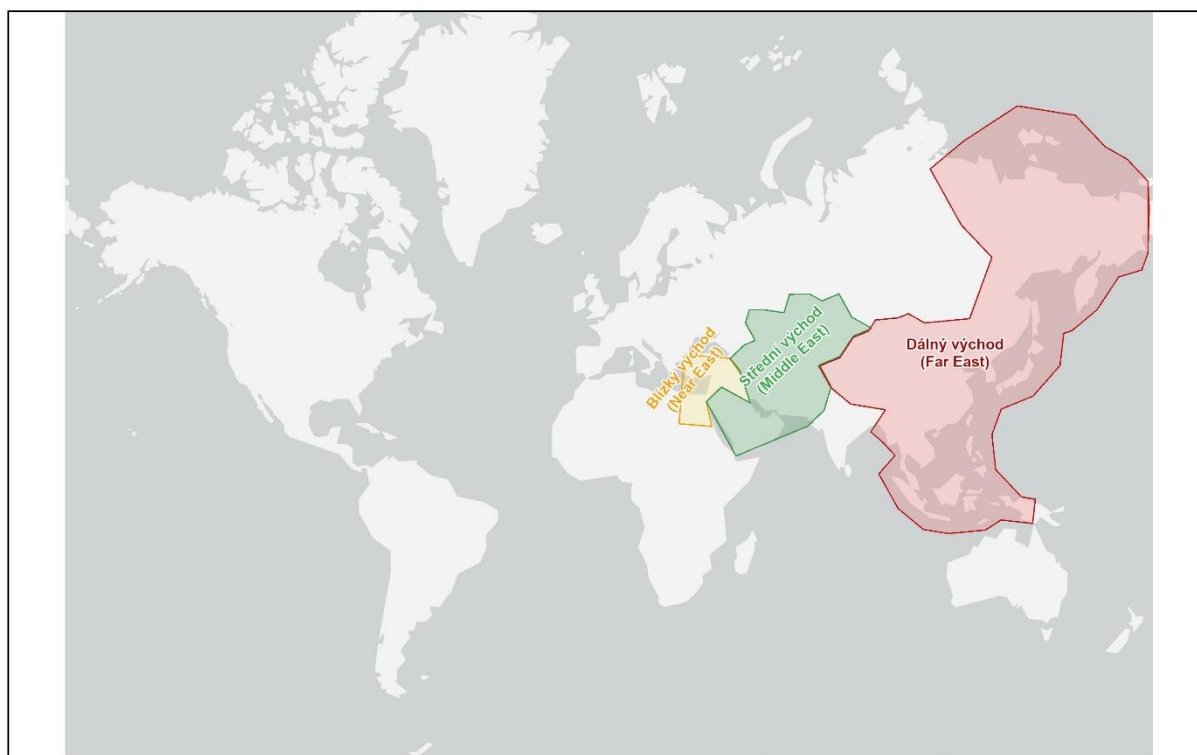
1.1. Definice pojmu Blízký východ

Blízký čemu? Na východ od čeho? Jak již bylo nastíněno, původ názvu Blízký východ tkví v evropském a posléze severoamerickém pojetí světové geopolitiky a diplomacie. V širším kulturním pohledu je pojem vnímán jako imaginativní geografie především arabského Orientu. Oba pohledy se vzájemně konfrontují v mnoha bodech. Oba však mají původ právě v evropském náhledu na svět. (Gregory et al. 2009, s. 459-460).

1.1.1 Evropská a severoamerická geopolitika

Název *Střední východ (the Middle East)* byl původně vytvořen Brity v polovině 19. století společně s dalšími eurocentrickými termíny jako je *Blízký Východ (the Near East)* označující území východního Středomoří a *Dálný východ (the Far East)* označující především území Číny, Japonska a Korejského poloostrova. Území *Středního východu (Middle East)* bylo v té době definováno jako území, ležící právě mezi těmito dvěma odlišnými celky; *Blízký východ (Near East)* a *Dálný východ (Far East)* (Kosenko 2018, str. 12). Přibližné území těchto tří celků je vyobrazeno na následující mapě:

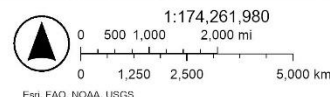
Přibližný rozsah oblastí Blízkého, Středního a Dálného východu

Lucie KLACKOVÁ, 2023.

Zdroje:

Dálný východ, 2023 [online]. Wikipedie 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/erA4z>
Blízký východ, 2023 [online]. Wikipedie 2023. Dostupné z: <https://1url.cz/wrA4K>

Obrázek 1: Blízký Střední a Dálný východ

Zdroj: Vlastní zpracování dle uvedených zdrojů (viz tiráž v mapě)

Název *Near East* přestal být časem v anglickém jazyce používán. Pro označení oblasti zůstal pouze pojem *Middle East*, který je dnes ekvivalentně používán s českým výrazem *Blízký východ*. V moderním pohledu na tento region je tedy anglický výraz „*Middle East*“ a český výraz „*Blízký východ*“ název pro tutéž oblast (Scharnweber 2015 s. 2). Stejným způsobem budeme oblast Blízkého východu vnímat i v této práci. Tedy anglický pojem *Middle East* bude geograficky označovat stejnou oblast, jakou označuje český pojem *Blízký východ*.

Ačkoliv Britové dali regionu jeho jméno, pojem *Middle East* se stal populární až později, na začátku 20. století, kdy název začali používat Američané. Geopolitiku Spojených států v oblasti Blízkého východu nelze (na rozdíl od Britské geopolitiky) označit za koloniální. Minimálně ne do konce 2. světové války. Spojené státy neměly nikdy na území Blízkého východu žádnou kolonii a do konce 2. světové války nezasahovaly přímo do vnitropolitických záležitostí tamních států. Jejich vliv byl nepřímý a sledoval spíše ekonomické cíle. Velmi silnou roli si Spojené státy získaly v regionu na poli diplomatickém a vojenském. Od konce 2. světové války poskytovaly Spojené státy státům Blízkého východu vojenskou asistenci (dodávky zbraní, výcvik

armády apod.). Rozpad SSSR a následné vytvoření prostoru pro diplomatické zapojení do nových oblastí regionu umocnil zájem USA o to více. Zásadní motivací pro upevňování pozice v oblasti Blízkého východu bylo pro USA samozřejmě množství zásob ropy, a to už v období po 1. světové válce (Chernetsova 2007, s. 26-27). Ačkoliv je dnes slábnoucí americké angažmá v regionu nahrazováno vlivem Číny a britský vliv je vnímán pouze jako odlesk koloniální minulosti, nelze popřít, že oba státy měly na formování regionu a pohledu na něj významný historický vliv (Rokos, 2023).

1.1.2 Orient jako geografická představa

Jelikož lidé často nemají možnost poznat vzdálená místa ve světě osobně, opírá se jejich informovanost o vzdálených regionech pouze o informace získané skrze média a internetové prostředí. Tento globální tok informací může představovat z velké míry ideologicky zabarvené teze s velkou mírou stereotypizovaných vizí vzdálených regionů (Morley, Robins 1995 s. 1).

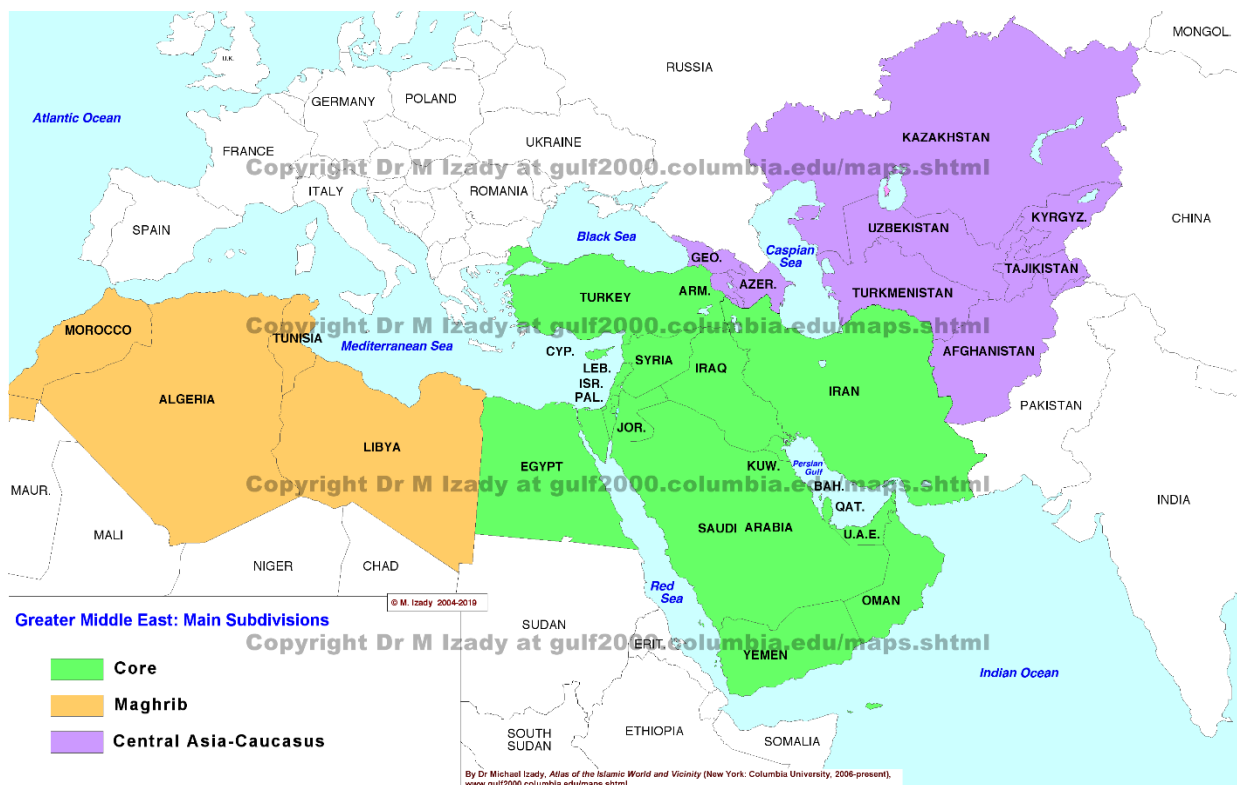
Tento proces představování si vzdálených míst popsal Edward Said, když vydal v roce 1978 své stěžejní dílo *Orientalismus*. Said tzv. „orientalismus“ ve svém díle kritizuje a popisuje ho jako evropský imperialismus 18. a 19. století. Jedná se o proces, kdy Evropané, pomocí různých reprezentací v literatuře i uměleckých dílech, přetvářeli oblast Orientu v zaostalý a mystický prostor. Orientu byla přisuzována výrazná jinakost a Evropa začala být vymezována jako protiklad Evropany často mystifikovaného místa. Evropa tak získala možnost definovat samu sebe jako nadřazenou. Naznačovanou podřazeností Orientu ospravedlňovaly evropské mocnosti činy kolonialismu a schvalovaly evropskou nadvládu nad Orientem (Said 2008, s. 1-3). Klíčovým bodem v Saidově díle je termín, který Said nazývá „imaginativní geografie“. Imaginativní geografie se týká tvorby představ o vzdálených místech ve světě. Tyto představy ve skutečnosti neodráží reálnou podobu místa, ale spíše názory, postoje a vztahy, jež mají k místu původci významů. Tyto významy mají umocňovat vzdálenost a odlišnost mezi místy, která jsou blízko a těmi, které jsou daleko (Said 2008, s. 70). Stejně jako orientalismus schvaluje svým způsobem evropskou nadvládu nad Orientem, imaginativní geografie legitimizuje vlastní způsoby popisu vzdálených míst a rozpor s jejich reálnou podobou. Imaginativní geografie je tedy dle Saidova pohledu koncept zdůrazňující ideologické obrazy a jinakost daných míst, přičemž je zde jinakost vnímána s negativním podtextem (Said 2008, s. 87-88).

Výše popsaný proces představování si vzdálených míst však dle mého názoru probíhá nepřetržitě i v současnosti. I dnes tento způsob představ často formuje představy o vzdálených územích, jakými je například právě oblast Blízkého východu. Především díky globálnímu toku

medií vznikají o tomto regionu rozporuplné představy. Jaký je ale skutečný Blízký východ? Jaké je reálné geografické vymezení této oblasti? Do jaké míry pozměnily světové mocnosti blízkovýchodní civilizace?

1.2 Geografické vymezení oblasti

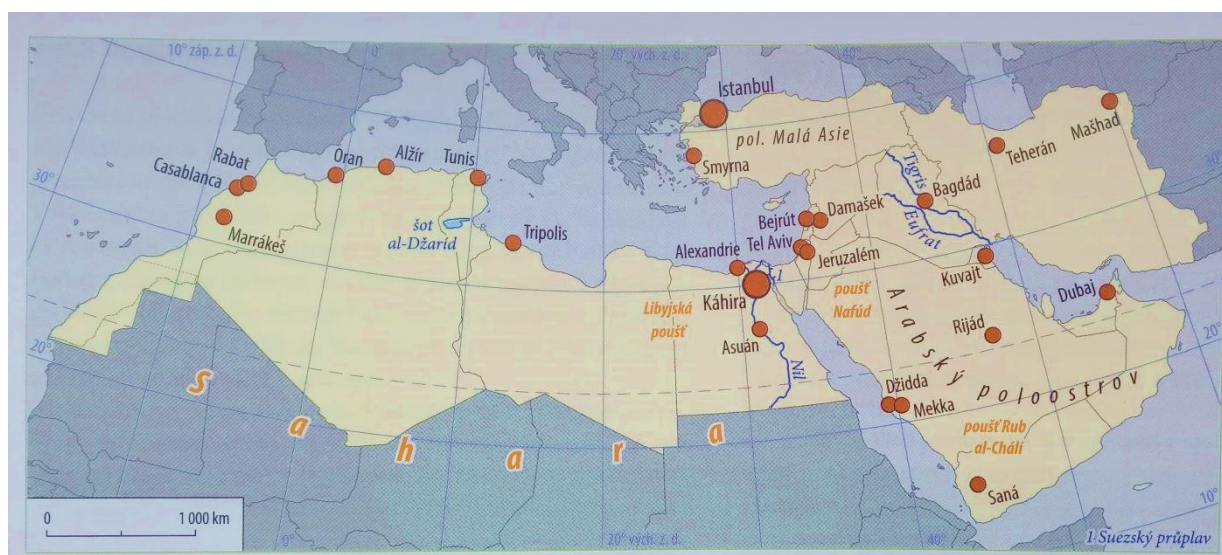
Prostorové vymezení oblasti Blízkého východu není ani dnes jednoznačné. Nejčastěji jsou pojmem *Blízký*, nebo také z angl. *Middle* – Střední *východ* nazývány státy jihozápadní Asie, tedy: Bahrajn, Irák, Írán, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Kypr, Libanon, Omán, (Palestina), Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Sýrie a Turecko. Tato oblast bývá označována angl. *core*, tedy jádro nebo střed. Jedná se tedy o tradiční oblast Blízkého východu. Velmi často je uváděn i název *Greater Middle East* nebo *The New Middle East*. Tyto termíny označují další státy náležící arabskému světu. V tomto širším pojetí regionu bývají z afrického kontinentu kromě Egypta přiřazovány i státy Maghrebu, tj. Maroko, Alžírsko, Tunisko a Libye. Z asijského kontinentu bývají přidávány vybrané státy centrální Asie jako například Turkmenistán, Uzbekistán, Kazachstán, Afghánistán a další. Pokud se tedy podíváme na mapu moderního Blízkého východu, lze ho geograficky vymezit jako oblast států podél afrického Středomoří a států jihozápadní Asie, popř. vybraných států centrální Asie, viz následující mapa (Gulf 2000).

Obrázek 2: Geografické vymezení Blízkého východu

Zdroj: Gulf 2000

Z hlediska novodobého prostorového vymezení Blízkého východu lze také hovořit o Islámském makroregionu. Islámský makroregion zahrnuje státy severní Afriky a jihozápadní Asie, tedy oblast, kterou nazýváme jako *Blízký* nebo *Střední východ* či *Orient*. Jedná se o státy podél asijského a afrického Středomoří, státy na Arabském poloostrově, Irák a Írán (celkem 20 samostatných států). Jde tedy o asijské státy, které jsou nejbližší Evropě. Z důvodu rozsáhlých oblastí pustin, jsou hranice tohoto regionu vymezeny spíše jako pásmo než jednoznačná linie. Území Islámského makroregionu je jedním z území, kde byla poprvé domestikována zvířata a kde vzniklo rolnictví (založené na pěstování kulturních potravin). Jedná se o kolébkou starověkých kultur a civilizací a rodiště největších světových náboženství: judaismu, křesťanství a islámu. (Anděl et al., 2019, str. 225). Islámský makroregion tedy vyznačuje velmi podobné území jako pojetí nového (širšího) Blízkého východu.

Obrázek 3: Islámský makroregion

Zdroj: Anděl et al. 2019

Ačkoliv moderní pojetí oblasti Blízkého východu znázorňuje o mnoho větší území než původní blízkovýchodní oblast, teoretická část této práce bude zpracovávat především dění v tradiční oblasti Blízkého východu, což jsou státy Jihozápadní Asie (tj. Bahrajn, Irák, Írán, Izrael, Jemen, Jordánsko, Katar, Kuvajt, Libanon, Omán, Palestina, Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Sýrie, Turecko) a z afrického kontinentu Egypt (viz zelená oblast na obr. č. 2).

Poloha regionu na rozhraní tří světadílů je sama o sobě velmi pozoruhodná. Samotný název makroregionu napovídá, že zde převládají státy obývané Araby islámského vyznání. Region by se tak mohl zdát jako jednolitý. Ale opak je pravdou. Náboženská, etnická, kulturní i politická pestrost ovlivňují dění v regionu z mnoha perspektiv. Tato rozmanitost bývá často považována za důvod problémovosti a vzniku konfliktů v tomto regionu. (Anděl et al., 2019, str. 225). Je

ale etnická a náboženská rozmanitost pravým důvodem nestability tohoto regionu? Kdo stojí za kulturní roztříštěností regionu? Je opravdu střet světových náboženství důvodem kulturní i politické roztříštěnosti? Pro lepší porozumění exponovanosti polohy tohoto regionu je nutné se detailněji podívat na historický i politický vývoj oblasti. Vhled do historického pozadí má možnost ujasnit, proč Anděl et al. (2019) přisuzují této oblasti nejvyšší konfliktovost na světě a proč ji Brzezinski (1999 s. 59) označil jako „ústřední zónu globální nestability.“

1.3 Blízký východ – náboženská rozmanitost

V dnešním světě již pravděpodobně neexistuje místo, kde by bylo pouze jedno jediné původní náboženství, které nepřišlo do kontaktu s jiným náboženstvím. Blízký východ má to specifikum nejen v tom, že se zde setkávají tři největší světová náboženství, ale že na tomto místě i vznikla. Skutečnost vzniku, rozkvětu a udržení judaismu, křesťanství a islámu dává Blízkému východu zásadní význam. Posvátná místa všech tří náboženství se nacházejí na stejném území. Zdejší boj o prostor (symbolický i reálný) má dlouhověké kořeny (Lužný 2020 s. 16-17).

Křesťanství bylo původně považováno pouze za hnutí v rámci židovského náboženství. Ježíš a jeho apoštolové byli židé. Židy ale obecně přijato nebylo. A tak se k němu začali hlásit především nežidé neboli pohané. Křesťanství oslovovalo především chudé a znevýhodněné a ani rozsáhlé pronásledování křesťanů nedokázalo šíření tohoto náboženství zabránit. I přes vlny pronásledování se křesťanství nadále šířilo, až se císař Konstantin Veliký (r. 306-337) přihlásil za konvertitu ke křesťanství a nechal křesťanství uznat oficiálním náboženstvím Římské říše. (Kerr 2016 s. 31-32).

Drška a Suchánek (2013, s. 15) označují křesťanství jako: „*nežádoucí odnož judaismu*“. Křesťanství bylo skutečně ve svých počátcích úzce spjata s judaismem, i když jeho podoba je v mnoha směrech rozdílná. Definitivním bodem rozchodu těchto dvou náboženství byla židovská válka okolo roku 60 n. l. Židovská společnost byla tehdy kromě náboženského rozkolu zatěžkávána politickým tlakem Římské říše. Neúčast křesťanů v těchto bojích podnítil vzájemnou nenávisť mezi oběma náboženstvími. Ježíšovi zastánci se od sporů s Římskou říší distancovali, zatímco židé spoléhali na jejich podporu proti společnému nepříteli. Křesťané ale velmi silně dbali na svých duchovních prioritách, které byly výrazně v rozkolu s vojenskými aktivitami. Tato skutečnost ještě více podnítila pronásledování křesťanů a definitivní rozchod těchto dvou náboženství (Drška, Suchánek 2013, s. 15-22).

Islámské náboženství vnímané jako věrouka, etika, právo, tradice i politická teorie změnilo v kulturní podobu nejen oblast Blízkého východu. Jeho tradice pozměnila společnost i ve střední

a jihovýchodní Asii, indickém subkontinentu, východní Africe a mnoha oblastí v Evropě. Prorok Mohamed vstoupil se svým učením o jednom Bohu do prostředí kočovných Arabů, kteří uctívali různá božstva a modly. Předislámským Arabům bylo toto vnímání náboženství již lehce známé, díky židům a křesťanům, i tak si ale Mohamed vysloužil od spousty z nich nevraživost. Nakonec se mu ale podařilo roku 622 n. l. odejít z Mekky (území dnešní Saudské Arábie) s několika svými stoupenci do Mediny (cca 340 km na sever od Mekky), kde během jediného desetiletí vytvořil zárodek nového sociálně politického útvaru. Na rozdíl od Ježíše byl Mohamed zároveň i politickým vůdcem. To vedlo islám k přesvědčení, že náboženství a politika jsou neoddělitelné. Po Mohamedově smrti se muslimové rozdělili na dvě větve – sunnitskou a šíitskou. Během následujících dvou až tří století se islám rozvinul jako všestranně propracovaný náboženskoprávní celek, způsob života a státní ideologie (Mendel 2014 s. 117-119).

Debaty o islámu mají v dnešní době mnoho rovin, od akademických prací až po diskuze na sociálních sítích. Náboženství, ke kterému se dříve vyjadřovali pouze religionisté či historikové se dnes věnují žurnalisté, politici a mnoho dalších. To přináší mnoho nových pohledů a přístupů, a současně i rizika. Ohlas tohoto tématu napříč médii je jasný, a tak není divu, že velké množství mluvčích ho použilo ve smyslu tabuizace tohoto náboženství. Nejen česká média, směřující k infotainmentu, využívají téma islámu jako způsob, jak zaujmout, což se často děje soustředěním na tragické či kuriózní zprávy a zatlačení informační složky do pozadí (Ostřanský 2014, s. 10-14).

Jak již bylo uvedeno výše, region Blízkého východu je považován za konfliktní oblast. Na první pohled by se mohlo zdát, že právě náboženská pestrost je jedním z hlavních důvodů k vzniku konfliktů. V následujících kapitolách bude poukázáno na fakt, že toto tvrzení není ani zdaleka pravdivé.

1.4 Velmocenská politika a teze o střetu civilizací

V průběhu starověku se na území Blízkého východu vystřídalo několik různých civilizací. Některé z nich ovlivnily utváření regionu více než jiné, všechny se ale různým způsobem prolínaly, bojovaly mezi sebou nebo na sebe navazovaly. (Kerr 2016 s. 19). Moderní dějiny Blízkého východu jsou ale silně poznamenány konflikty pramenícími z prudkých a násilných zvratů v blízkovýchodní civilizaci. Často velmi převratné politické i kulturní změny podnítil svět za hranicemi Blízkého východu. Velká část tamější civilizace se změnám přizpůsobila a přeje si, aby trvaly nadále. Část společnosti se od nich ale stále odvrací a vnímá je jako povrchní a velice omezené. Mezi oběma tábory se ale najdou příznivci, kteří by je rádi vymazali ze života, protože

považují vliv západu za nejhorší destrukci Blízkého východu, která jej poškodila údajně více než vpád Mongolů ve 13. století. Většina obyvatel Blízkého východu si je velmi dobře vědoma, jaký vliv měla Evropa (a později Západ obecně) na formování jejich dějiny, politiky i kultury. Někteří tento vliv považují za pouhou transformaci, jiní za kompletní rozvrat států v oblasti Blízkého východu. Kdysi byla politika západních zemí označována jako „*imperialismus*“. Toto označení není v současných dějinách přípustné. Nadvláda západoevropských zemí je pouze odleskem minulosti, vliv a zájem Spojených států o tuto oblast velice zeslábl. I tak ale zanechaly západní civilizace na Blízkém východě odkaz v podobě věčného zápasu mezi těmi, kteří se obávají zhoubné moci západního stylu života a těmi, kteří v ní naopak spatřují pokrok a další příležitosti pro obohacení vlastní společnosti (Lewis 1995, s. 17).

Od 50. let 20. století byl Blízký východ jedním z míst, kde probíhalo zásadní dění studené války. V důsledku minulosti koloniální politiky, a tedy systému mandátních území, nebo ekonomických vazeb byly v regionu státy, ve kterých měly vliv povětšinou západní světové mocnosti jako Velká Británie, Francie nebo USA. Na druhé straně v zemích, kde došlo k převratu, se orientace přetočila na východ k Sovětskému svazu. Rozdělení sfér vlivu trvalo až do 80. let, ale po rozpadu SSSR vyklízela Moskva mocenské pole kromě jiných oblastí i na Blízkém východě. Ačkoliv na jiných místech ve světě znamenal ústup Sovětského svazu přechod k demokracii a tržnímu hospodářství, na Blízkém východě tento zlom bohužel nelze brát jako pozitivní. Sovětský svaz byl na Blízkém východě jedním z faktorů rovnováhy mocenských sil a stabilizoval situaci v celém regionu. Jeho odchod z regionu znamenal nerovnováhu rozložení sil ve prospěch USA a Izraele. Obyvatelé muslimských zemí, které ztratily sílu i prostředky tuto nerovnováhu zvrátit reagují na toto ponížení výbuchem fundamentalismu. A právě odsud pramení vznik různých teroristických hnutí a organizací, jako je například organizace Al-Káida nebo Tálibán (Tureček B., 2020 s. 4-5).

Další klíčové zlomy, které utváří podobu Blízkého východu dodnes, přišly v letech 2001 a 2003, kdy proběhly rozsáhlé vojenské invaze do Afghánistánu a Iráku. Invaze do Afghánistánu byla reakcí USA na teroristické útoky z 11. září 2001. Afghánistán byl útočištěm teroristické organizace Al-Káida a hnutí Talibán, které v zemi tehdy vládlo, odmítlo navzdory mezinárodním sankcím a rezolucím rady bezpečnosti OSN teroristy vydat. Invaze do Iráku byla z hlediska mezinárodního práva spornější. Hlavními aktéry této invaze byla Velká Británie a USA s argumentem, že tamější vláda Saddáma Husajna spolupracuje právě s Al-Káidou a zároveň nadále disponuje zbraněmi hromadného ničení, kterých se měli ale dle rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN zbavit. Rozporuplnost panovala v tom, že akci nepodpořilo ani OSN, ale odmítaly ji i další

státy jako Rusko, Čína, Německo nebo Francie. Paradoxně obě tyto akce nevedly k posílení amerického vlivu v regionu, ale naopak k jeho oslabení (Tureček B., 2020 s. 5).

Slábnoucí vliv USA poskytl geopolitický prostor jiným hráčům na mezinárodním poli. Jedním z nich bylo globální džihádistické hnutí, jehož skupiny a odnože hrají významnou roli v konfliktech v mnoha blízkovýchodních zemích. Druhou silou, která využila geopolitického prostoru k oslabení protivníků v regionu je Írán. Porevoluční ústava islámské republiky dodnes stanovuje, že Írán musí bránit „utlačované“ v celém světě, což legitimizuje nejen podporu různých osvobozeneckých hnutí v muslimských zemích, ale i podobně zaměřená hnutí v nemuslimských zemích. V praxi to znamenalo nejen kritiku globálních mocností, ale také podporu nestátních ozbrojených a politických organizací. Svržení tálibánského režimu a odstranění vlády Saddáma Husajna ještě více rozšířilo Íránské možnosti. USA svými intervencemi odstranilo dvě vlády, které Írán považoval za svá největší reálná nebezpečí. Mocenského chaosu začali okolo roku 2011 využívat opět i Rusové a nově se angažovali i ve státech, které po desetiletí patřily spíše pod americkou sféru vlivu. Navíc Turecko v posledních několika letech nastolilo v mnoha ohledech vlastní směr, a to i za cenu oslabení vztahů ze zahraničními mocnostmi (Tureček B., 2020 s. 6-7).

Zhoršení vztahů s USA samozřejmě vybízí k tomu, že blízkovýchodní státy hledají nové spojence. To vede k tomu, že kromě Ruska zvyšuje svůj vliv v regionu i Čína. Spojené státy tak s obavami sledují rozšiřování vlivu Číny. V posledních několika letech pomáhala Čína např. Saúdské Arábii s vývojem balistických raket, konzultovala jaderný program země a přispěla do projektů korunního prince. Pro Čínu je Saúdská Arábie nejvýznamnějším dodavatelem ropy, ale dobré vztahy má i s Íránem. Čínské firmy v těchto zemích podepsaly již desítky dohod týkajících se informačních technologií, dopravy nebo stavebnictví. Saúdská Arábie označuje již od roku 2022 Čínu jako důvěryhodného a spolehlivého energetického partnera a nebrání v zemi zřídit regionální centrum pro čínské továrny. Jedná se o vůbec největší diplomatickou akci mezi Čínou a arabským světem. Mluvčí čínského prezidenta toto období dokonce nazval epochálním milníkem v historii čínsko-arabských vztahů (ČT 24, 2022).

Hlavním tématem ve světové politice je od skončení studené války stále vzájemné působení mezi kulturou a mocí západních a východních států. Současné světové dění vytváří dojem, že moc Západu je na ústupu. Vztahy mezi civilizacemi se skutečně od konce studené války velmi změnila, změnila se ekonomická i vojenská rovnováha i politický vliv. Vyvažování světové moci je v plném proudu a jak předpověděl Huntington (1996 s. 83-85), je třeba počítat s tím, že světovou moc převezmou asijské státy jako je například Čína. Pokles západní civilizace závisí

především na atraktivnosti kultury. Západ se zakládá na ekonomické i technologické vyspělosti, vojenské síle a politické soudržnosti. Je tedy považován za atraktivní civilizaci. Snaha východních civilizací Západ napodobovat přináší s sebou i jejich částečný odklon od Západu a stále silnější pouto s vlastní tradicí a kulturou (Huntington 1996, s. 96-98).

Současnou mocenskou situaci na Blízkém východě lze vnímat jako využití destabilizace a mocenského vakuu aktéry, kteří na sklonku studené války nehráli v regionu zásadnější geopolitickou roli (Irán, globální sunnitské džihádistické hnutí, Rusko a Čína). Z hlediska prosazování západní geopolitiky je tak dnes situace na Blízkém východě horší, než tomu bylo v době rozpadu Sovětského svazu (Tureček B., 2020 s. 7).

Než nahlédneme na současnou situaci v regionu, je třeba připomenout si zásadní milníky v historii a vymezit, kdy vznikl zájem mocností o tento region. K tomu poslouží následující kapitola.

1.5 Historicko-politický vývoj oblasti

Blízký východ zaujímá v dějinách lidstva jedinečné postavení. Pravděpodobně právě v této oblasti začali lidé zhruba před 8 000 lety poprvé obdělávat úrodu a domestikovat zvířata. A právě tento důležitý krok vedl k zásadnímu rozvoji lidské civilizace. Brzy se pak objevily velké civilizace, které se v průběhu dějin střídaly až do dnešních dnů. Tyto civilizace a jejich národy se navzájem ovlivňovaly a samozřejmě spolu válčily. Mezopotámská pánev, odkud pochází první důkazy o zakládání městských center a která často bývá označována jako „*kolébka civilizace*“, se nacházela právě na území současného Blízkého východu – území Iráku a část Íránu a Kuvajtu (Kerr 2016 s. 12).

K porozumění současného dění na Blízkém východě je potřeba se podívat na vývoj území a jeho civilizací v čase. Tato podkapitola pomůže lépe porozumět historicko-politickým událostem, které předcházely současné situaci v regionu a které dodnes dějiny Blízkého východu doprovází.

1.5.1 Počátky kolonialismu

V roce 330 n. l., byl u moci císař Konstantin, který nechal založit ve východní části Římského impéria nové město nesoucí jeho jméno – Konstantinopol (dnešní Istanbul). Město převzalo roli hlavního města a konkurovalo Římu, což odstartovalo boj mezi západní (starší) a východní (novou) částí říše. Roku 395 byla říše rozdělena na západořímskou se sídlem v Římě a východořímskou se sídlem v Konstantinopoli. Západní část říše se rozpadla již roku 476 pod tlakem

ničivých nájezdů barbarů. Zatímco východní část říše prosperovala a zrodila se z ní tzv. Byzantská říše, která si udržela kontrolu nad Blízkým východem po následující tři století (Müller 1927, s. 9-10).

Zhruba po dvou stoletích míru se začaly vyhrocovat spory s Peršany. Oslabení obou říší dalo prostor kočovným Arabům k získání kontroly a vytvoření tzv. Seldžucké říše (1037 n. l. – 1194 n. l.), která zahrnovala území Sýrie, Palestiny, Mezopotámie a Persie, a nakonec po drtivé porážce obsadili Seldžukové i oblast Byzantské říše. Byzantská říše v tu dobu fungovala jako takový nárazník mezi Evropou a Araby a hrozilo, že se zhroutí. Proto se císař Alexius Komnén obrátil na pomoc západu, který prosbu o pomoc přijal a v roce 1095 vyhlásil papež Urban výzvu pro Evropany, aby se chopili zbraní a šli bránit svou Svatou zemi proti Arabům. Tímto způsobem vznikly první křížové výpravy (Kerr 2016 s. 38).

Jedním z důvodů souhlasu papeže Urbana s pomocí východu byla ochrana křesťanům posvátných míst, ale také možnost rozšířit moc západní církve a zlepšit vztahy Říma (západní křesťanství) s Konstantinopolí (východní křesťanství). Západ ospravedlňoval vojenská tažení, jako Svatou válku, která je vedena společenstvím podřízeném Bohu, kvůli obraně jediné pravé víry, tedy křesťanství (Uličný 2008, str. 7-11). První křížová výprava (1096-1099) využila rozbrojů v Palestině a zmocnila se Jeruzaléma. Druhá křížová výprava (1147-1149) znamenala pro křižáky porážku proti Turkům. V roce 1187 křižáci přišli o Jeruzalém. Následovala třetí křížová výprava (1189-1192), která sice nepřinesla vojenské úspěchy, ale byla úspěšná alespoň z hlediska diplomatického, kdy bylo křesťanům dovolena nerušená pouť k posvátným místům. Mezi lety 1202-1204 proběhla ještě čtvrtá křížová výprava, která vedla k částečnému ovládnutí Byzantské říše. Až do konce 13. století probíhaly i další výpravy, žádná z nich si ale nezískala v západní společnosti takovou podporu a nevedla k většímu vojenskému úspěchu (Zbíral, 2006).

Ačkoliv nebyl vojenský význam křížáckých tažení významný, došlo k výraznému setkání západní Evropy s východní kulturou. První výpravy byly opravdu vedeny kvůli náboženskému podtextu. Dokud oblast Blízkého východu ovládali Arabové, křesťané měli k posvátným místům volný přístup. Když se ale Palestiny zmocnily turečtí Seldžukové, bojovní a fanatičtí vyznavači islámu začali narušovat obchodní cesty a přepadat křesťany putující do Svaté země. Když na západ dorazily zprávy o bohatství na východě, Evropany lákala možnost výbojů za důsledkem obohacení se. S přibývajícím časem měly křížové výpravy spíše charakter mocenský než náboženský. Po sérii výprav bylo zlomena obchodní nadvláda Byzantinců i Arabů a velká část území vešla pod správu západoevropských kupců. Skrz křížácké výpravy se západní

Evropa seznámila s novou kulturou východu a zároveň přinesla něco ze své kultury na východ (Němec 2023).

Ačkoliv epocha křížových výprav zažehla v Evropě skutečnou kulturní i hospodářskou revoluci, na východě vedly tyto války spíše ke staletím úpadku. Muslimský svět, napadený ze všech stran se obrátil sám proti sobě. Stal se obranářským a netolerantním. Pokrok byl vnímán jako úspěch “těch druhých“ a modernismus byl vnímán jako výrazně cizí. Přitom muslimská civilizace byla v mnoha ohledech vyspělejší než Západ. Muslimský svět byl ale bohužel slabší ve vytváření trvalých politických institucí. V Evropě se rozvíjela sice nedokonalá feudální společnost, ale existovaly zde práva a pravidla pro všechny vrstvy společnosti, které každý respektoval. V muslimském světě byly státy řízeny radou, která omezovala moc vládce, což postupně vedlo k despotismu. Po vyhnání křížáků patřil Blízký východ víceméně muslimům. V polovině 13. století z východu hrozila nová hrozba – Mongolové, kteří přicházeli ze střední Asie s úmyslem ovládnout území úrodného půlměsíce. V roce 1220 dobyl Čingischán Persii a v roce 1243 byli Seldžukové nuceni přísahat věrnost Mongolům. Pro zklamání Západu, kteří doufali, že Mongolové přijmou jejich víru, oznámil v roce 1295 mongolský vůdce, že konvertuje k islámu (Kerr, 2016 str. 41-43).

Nájezdy Mongolů přinesly do oblasti Malé Asie velké množství obyvatelstva, které se usazovalo především u hranic s Byzantskou říší. Kočovné kmeny z východu zde vytvářely pásma, z kterých podnikaly nájezdy do Byzantské říše. Spolu s úpadkem moci byzantských císařů zavládl v oblasti chaos a vytvořilo se zde více než dvacet malých nezávislých států. Tyto kmeny měly samozřejmě své náčelníky a jedním z nich byl Osman (r. 1280-1299 a 1299-1326). Osman se dostal k moci ve chvíli, kdy na jeho území proudilo jednak obyvatelstvo prchající před Mongoly a jednak kočovníci z celého muslimského světa, doufající, že se obohatí na výnosech, které přinesl úpadek Byzantské říše. Osman zformoval kočovníky do velké bojové síly a rozšířil své území na úkor Byzance. Současně ale dbal na to, aby nevytvořil konflikt s mocnějšími tureckými státy, které sousedili s jeho vlastí. Osman sice zemřel v roce 1326, ale založil říši, která měla po dobu následujících 600 let vládnout na třech kontinentech. První vládcí Osmanské říše byli vůči křesťanům velmi tolerantní. Osmanův vnuk Murad I. Provedl svou armádu z Malé Asie až do Evropy a rozšířil Osmanskou říši až do balkánských států. Murad nejenže toleroval křesťany, ale bez ohledu na etnický původ nebo náboženství vyzýval každého, kdo nebyl občanem v jeho říši, aby se občanem stal. Každý občan jeho říše měl možnost vystoupat do nejvyšších úřadů říše. V polovině 15. století usedl do čela jeden z jejích nejvýznamnějších sultánů

Mehmed II. Mehmed dosáhl jedné z největších ambicí islámské tradice, a to bylo dobytí Konstantinopole v roce 1453, což znamenalo konec Byzantské říše. Svými výboji postupoval dál směrem do Evropy. Rychlost jeho postupu obyvatele Evropy silně znepokojoval. Jeho smrt v roce 1480 pravděpodobně zachránila Evropany před pokračujícími nájezdy. I následujících 200 let byli Turci postrachem Evropy (Kerr, 2016 s. 44).

Osmanská říše vládla zhruba ještě 500 let, ale zhruba v polovině tohoto období začal její pomalý úpadek. Na konci 17. století se její moc výrazně oslabil z důvodu slabých sultánů, slabě vybavené armády a především korupce. Naopak v Evropě se armády a zbraně stále zdokonalovaly, a tak přestala být Osmanská říše postupně pro Evropu takovou hrozbou. Neustálé války Osmanské říše zatěžovaly státní finance a způsobovaly inflaci. A protože se Evropa stále více obracela na Západ a využívala nové jiné obchodní námořní trasy do Orientu, ztratila stará trasa přes Egypt velkou část provozu a zisků. Když se v Evropě objevilo stříbro ze španělských držav, vedlo to k znehodnocení osmanské stříbrné měny, a ještě vyšší inflaci a daním. Osmanská říše byla silně centralizovaná a oproti Evropanům zaostávala, pokud jde o průmyslové a materiální bohatství. Jeden z hlavních problémů přinášel sultanát, kde blahobyt říše zcela závisel na sultánovi. Pokud byl sultán slabý nebo neschopen zastávat svůj post řádně, říše trpěla (Hladký 2020).

Špatný stav ekonomiky Osmanské říše v průběhu 17. a 18. století byl hlavní důvod, proč říše nedokázala odolávat Evropskému nátlaku. Západní evropské státy měly zdaleka vyspělejší vojenské technologie a začala u nich převládat manufakturní výroba. Pokud tedy chtěla Osmanská říše kvalitní zbraně a jiné zboží, byla nucena ho kupovat na Západě, což právě způsobilo její finanční závislost na některých evropských zemích (především Francii a Británii). Nedostatek financí způsoboval rozbroje v osmanské armádě. Na konci 18. století proběhl pokus o modernizaci Osmanské říše, především její armády. Do říše přicházeli nejlepší francouzští vojenští instruktoři, kteří měli naučit tureckou armádu modernějším technikám boje. Veškeré snahy o modernizaci však přicházely do rozporu s konzervativní muslimskou elitou a s janičáři, kteří se báli o rozpuštění svých jednotek. Dokonce vznikaly i malé soukromé armády a probíhaly i pokusy o vytvoření separatistických hnutí a oddělení se od Osmanské říše. Na konci 18. století padala Osmanská říše do stále hlubší krize, která zasahovala politický i hospodářský život (Hladký, 2020).

1.5.2 Od kolonialismu k imperialismu

O 19. století mluvíme jako o imperialismu, během kterého evropské mocnosti, USA, Rusko a Japonsko vytvořily rozsáhlé říše a skrz jejich působení se jednotlivé koloniální říše střetávaly v boji o území, které bylo pro mocnosti zajímavé kvůli své strategické poloze nebo přírodnímu bohatství. Míra ovládnutí území nebyla však všude stejná a kolonizace se potýkala s různě silným odporem místního obyvatelstva (Klein et al. 2022, s. 33).

Na přelomu 18. a 19. století již vnikaly Evropské mocnosti do muslimského území komplexněji, než tomu bylo za křížových výprav. Pod podmínkou ekonomické pomoci Osmanské říše bylo cizincům udělována řada privilegií. Často se nejednalo pouze o obchodní záležitosti. Francouzi například získali právo střežit veškerá křesťanská svatá místa v Osmanské říši. Znalosti a dovednosti cizinců ze západu byly vítány, muslimské obyvatelstvo ale jen málo zajímalo, proč jsou křesťanské mocnosti daleko vyspělejší. Někteří muslimští obyvatelé proti této modernizaci vyloženě vystupovali. Proto období evropské renesance a veškeré reformace prošly v islámské světě téměř bez povšimnutí (Kerr 2016 s. 53-55).

Zatímco byla v 18. století Osmanská říše zaměstnána svými konflikty nebo obchody se Západem, v oblasti Středomoří začal probíhat boj o nadvládu mezi evropskými mocnostmi. Egypt, který byl důležitou zásobárnou potravin, v tu dobu strážil cestu do Indie. V roce 1798 se Egypt stal dějištěm války mezi dvěma velkými evropskými rivaly: Británií a Francií. Francouzský vojevůdce Napoleon Bonaparte se rozhodl obsadit Egypt, a tak zablokovat Británii přístup k jejich důležitým obchodním zájmům, čímž by se mu otevřela možnost navázat vztahy s Indií a společně pak zničit Britské impérium. Jeho plán se ale neuskutečnil. Sultán Selim se rozhodl spojit Osmanskou říši s Británií a Ruskem, což pomohlo Britům ovládnout Středozeří. Tato krátká epizoda zvýšila zájem Západu o islámský svět a je považována za počátek boje o kontrolu a vliv na Blízkém východě. Původně přicházel hlavní zájem především od Velké Británie a Francie. Brzy se ale přidalo i Rusko, Německo nebo Itálie. Po ukončení francouzské okupace Egypta přijel do Egypta Muhammad Alí jako velitel albánských sil. Pracoval chytře a brzy získal Egyptany na svou stranu, až mu v roce 1805 pomohla skupina významných Egyptanů převzít moc. Muhammad Alí vládl dalších čtyřicet let a během této doby se pokusil z Egypta vytvořit stát, který by dosáhl vzoru silných evropských mocností. Jeho snaha přetvořit armádu podle evropského vzoru měla Egyptu získat nezávislost na Osmanské říši. V roce 1820 byly k Egyptu připojeny části Súdánu a v roce 1831 zahájena invaze do Sýrie. Británie se začala obávat rostoucí vojenské i obchodní moci Egypta. Výsledkem byla Londýnská smlouva roku 1841, která donutila Muhammada Alího stáhnout se ze všech území, která dobil (kromě těch

súdánských) výměnou za dědičnost guvernérského úřadu v Egyptě. Jelikož se Británie obávala ruského angažmá v Osmanské říši, využila napětí mezi Egyptem a Osmanskou říší a sjednala obchodní smlouvu, která fakticky ukončila hospodářskou i vojenskou autonomii Egypta. V průběhu 19. století se tak moc Egypta výrazně oslabil, ale i tak nelze popřít, že Muhammad Alí položil základy moderního Egyptského státu (Musil 1935 s. 88-90).

V době, kdy Muhammad Alí obnovoval Egypt, stál v čele Osmanské říše sultán Mahmúd II. Jeho vláda byla sice zastíněna Muhammadem Alím a jeho říše utrpěla územní ztráty. I tak byl ale považován za jednoho z nejvýznamnějších pozdních sultánů Osmanské říše. Snažil se o reformu osmanské armády. K výcviku přivedl britské, francouzské i pruské důstojníky a v roce 1827 založil v Istanbulu vojenskou lékařskou školu a v roce 1834 otevřel Císařskou válečnou školu. Mahmúd také zahájil reorganizaci státní byrokracie a po vzoru evropských úřadů vytvořil ministerstva. Ve snaze zbavit se korupce zvýšil platy svých úředníků a také se zasadil o znovuotevření velvyslanectví v evropských hlavních městech. V jeho reformách pokračovali i jeho následovníci. Mezi lety 1839–1876 probíhalo období známé jako Tanzimat (což turecky znamená reorganizace). Cílem v tomto období bylo reformovat Osmanskou říši podle vzoru evropských mocností, tak aby byla schopna konkurovat západu. Turečtí představitelé doufali, že řádná reforma hospodářství, soudnictví nebo i školství by zabránila vměšování evropských mocností do postupně upadající Osmanské říše. Soudní systém byl přepracován dle francouzského občanského zákoníku, ústava byla přepracována tak, aby respektovala základní lidská práva, obchod s otroky byl zakázán a byly zřízeny univerzity v evropské podobě. Reformace země se ale neobešla bez finančně nákladných opatření. Nové programy byly finančně náročné a příjmy státu se nezvyšovaly. Tato situace uvedla Osmanskou říši do kolotoče půjček a splácení dluhů. Do roku 1874 šlo přibližně 60 % celkových výdajů Osmanské říše pouze na splácení dluhu. O několik let později vláda již nezvládla splácet a Osmanská říše v podstatě zbankrotovala a předala svou finanční kontrolu Evropanům. Od té doby splácela Turecká vláda své dluhy až do roku 1954 (Musil 1935 s. 90).

Nestabilitu v Osmanské říši nezpůsobovaly pouze jednání západních států. O svá práva se v říši hlásilo i Rusko. Po celá staletí již od dob římské říše se řešila práva křesťanských menšin, přičemž Francouzi prosazovali práva římských katolíků, kdežto Rusové práva pravoslavné církve. V roce 1853 Rusko požadovalo, aby Osmanská říše podepsala dohodu zaručující práva zhruba 8 milionů pravoslavných občanů. To by Rusku fakticky umožnilo zasahovat do vnitřních záležitostí říše. Z toho důvodu Osmanská říše dohodu odmítla. Rusko reagovalo expanzí do Osmanské říše, kdy následovala série konfliktů, z nichž pravděpodobně největší byla na poloostrově

Krymu v letech 1853-1856. Carské Rusko bylo ale poraženo, protože Osmanská říše měla podporu koalice Francie i Británie, kteří se obávali o rozložení sil na východě. Rusko však vyhlásilo Osmanské říši válku znovu v roce 1877. Dříve než stihla Velká Británie vstoupit do války, zasáhl německý kancléř Otto von Bismarck, který roku 1878 svolal Berlínský kongres jednání o Osmanské říši a k "uklidnění" situace. Ve skutečnosti využily evropské mocnosti této konference, aby si říši rozdělily mezi sebe (Hitzel 2005).

Koncem 19. století byly evropské národy na vrcholu moci a rozdělovaly si svět různými dohodami dle svého uvážení. Především Velká Británie si neustále udržovala cestu do Indie a uzavřela smlouvy s arabskými šejky v Perském zálivu. Francie naopak obsadila v roce 1881 Tunisko a následně v roce 1912 Maroko. Soupeření mezi evropskými mocnostmi mělo na obyvatele Blízkého východu silný dopad, zejména na obyvatele Egypta, Íránu a Súdánu. Egypt zůstal v Britském impériu jednou velkou neznámou. Nebyl prohlášen za kolonii, ale po následující čtvrtstoletí jej vedl britský koloniální správce Evelyn Baring později známý jako Lord Cromer, který působil ve stejné době v Indii. Cromer byl typickým britským koloniálním správcem, přesvědčeným o nadřazenosti Západu a neschopnosti národů Blízkého a Středního východu rozvíjet se bez pomoci zemí, jako byla ta jeho. Cromer byl odhodlán zabránit tomu, aby se v Egyptě rozvíjel jakýkoliv průmysl, který by ohrozil ten britský, a proto se soustředil na zlepšení zemědělství a vytváření velkých projektů jako byla např. stavba Asuánské přehrady, která byla dokončena v roce 1902. Cromer také zavedl školné, které bylo drahé a omezil tak přístup ke vzdělání. Byl proti vzdělávání obyčejných lidí, protože byl přesvědčen, že jakmile budou všichni vzděláni, budou frustrováni svým místem ve společenském systému, což vyvolá nacionalistické cítění a nepokoje. V 90. letech 19. století byl "boj o Afriku" v plném proudu a evropské mocnosti se zmocňovaly každého kousku kontinentu, kterého mohly. Odpor vůči Britům sílil, až nakonec Britové vyřešili možné hrozby egyptských nepokojů vyhlášením Egypta britským protektorátem (Kerr 2016 str. 72-74).

Jedním z blízkovýchodních států, kde světové mocnosti pozměnily dějiny nejvíce je Írán. Mezi koncem safavidské dynastie v roce 1722 a nástupem dynastie Qajar o 74 let později se Írán (na Západě historicky označovaný jako Persie) nacházel v chaosu a postrádal jakoukoli centrální vládu. Náboženská instituce získala v Íránu novou nezávislost a často se stavěla proti rozhodnutím vlády. Ve vládní sféře bylo zcela běžné úplatkářství a korupce, zatímco náboženská instituce si udržovala nezávislost a těžila z peněžních darů, díky kterým zakládala náboženské školy a pomáhala chudým. Vliv duchovních na obyvatelstvo tak rostl, a zdálo se, že poskytují

perskému lidu větší ochranu než vláda. V Íránu začali v tomto období svůj vliv uplatňovat především Rusko a Británie. Po porážce Íránu si Rusové vynutili smlouvu, která jejich obchodníkům poskytovala podobně výhodná práva, jaké měli západoevropské společnosti. Británie se začala obávat, že Rusové začínají ohrožovat její zájmy v Indii, proto začala v Íránu usilovat o stejná práva pro své obchodníky. Británie práva získala a Írán tak mohl získat výnosné příjmy. Využívání obou mocností však způsobovalo problémy. Korupce a neefektivita íránské vlády nevyhnutelně vedly k problémům. Írán si půjčoval od Ruska, a tak se podobně jako Osmanská říše nebo Egypt zadlužil a dostával se do stále větší izolace. Na konci století tak Evropané ovládali téměř celý Blízký východ. Pokud země nebyly okupovány, jejich suverenita a hospodářství byly kontrolovány a omezovány zpoza jejich hranic. To samozřejmě představovalo náboženské dilema pro muslimy. Myslitelé a političtí aktivisté tvrdili, že za nedodržování islámských zvyklostí jsou zodpovědní Evropané, kteří věří zákonům vytvořeným člověkem, a nikoli Bohem. Rostl odpor a odmítání evropských institucí a rostla touha po návratu k islámským hodnotám (Musil 1935 str. 95).

Pozdější období mezi lety 1905 a 1911 je v Íránu připomínáno jako období revoluce, kterou podnikla nesourodá koalice obchodníků, náboženské elity a skupiny reformních radikálů. V roce 1908 bylo objeveno značné množství ropy a o šest let později se britská vláda stala hlavním akcionářem společnosti, které byla udělena koncese. Zachování jejich íránských ropných zájmů se stalo ústředním bodem britské politiky na Blízkém východě. Velká Británie omezila moc Íránské vlády a podepsala společně s Ruskem dohodu, která mezi ně rozdělila Írán jako sféry vlivu. Íránský lid byl ztrátou suverenity zděšen, vypukla občanská válka a hospodářský chaos, které trvaly téměř rok. V říjnu 1911 se Británie, stále více znepokojená zhoršující se situací ve své sféře vlivu a obávající se o své ropné zájmy, obsadila další část Íránu. Rusové učinili totéž a pohrozili invazí do Teheránu. Íránská vláda byla pod přísným dohledem obou zahraničních mocností. Výsledkem snahy koalice obchodníků, náboženských vůdců a reformátorů odstranit cizí vliv ze své země tak byl pouze ještě více rozdělený Írán, který byl ještě více v područí cizinců (Kerr 2016 str. 82-84).

V roce 1876 nastoupil na osmanský trůn Abdul Hamid II., který během své vlády, a především na jejím konci silně vystupoval proti evropským institucím a zájmům i proti vlastním poddaným a jejich zájmům. Omezoval intelektuální a politickou činnost, tisk byl cenzurován, politická diskuze byla na veřejnosti zakázána. Abdul Hamid se vrátil k dřívějším atributům říše, kde představa náboženské rovnosti v celé říši odešla do historie a místo toho zavedl doktrínu pa-

nislámismu. Bylo nepravděpodobné, že by se mu podařilo obrátit na islám všechny své poddané, ale jeho postupy byly účinné ve snaze zbavit se evropské nadvlády. Jeho koncepce panislámismu se nejzřetelněji projevila při stavbě Hidžázské železnice, která vedla z Damašku do Medíny. Byla otevřena v roce 1908 a zaplatili ji muslimové z celého světa, z evropských peněz na ni nešel ani haléř. Dopravní spojení s Evropou podpořilo vztahy s Německem a reorganizací osmanské armády byl pověřen německý generál Colmar von der Goltz. V Evropě probíhaly námořní a vojenské závody ve zbrojení a Turecko stále více tíhlo k Německu. V roce 1913 byl do Istanbulu vyslán německý generál Liman von Sanders, aby reorganizoval turecké ozbrojené síly. Německý vojenský personál byl přiveden za přívalu protestů mocností Trojspolku – Velké Británie, Francie a Ruska. Na počátku 1. světové války bylo Turecko přijato do Trojspolku tvořeného Německem, Rakousko-Uherskem a Itálií a bylo připraveno postavit se v 1. světové válce proti síle Trojdohody (Velká Británie, Francie a Rusko). Po roztrhání Osmanské říše na samostatné státy se klíčovou oblastí říše stalo anatolské Turecko, kde skutečně začalo vznikat specifický Turecké kulturní hnutí. Toto byl počátek oddělení Turecka od osmanismu a položení základů tureckého nacionalistického hnutí, které vypuklo později po první světové válce (Tureček, iRozhlas, 2012).

1.5.3 První světová válka na Blízkém východě

Během první světové války soudržnost koloniálních říší ještě více posílila. V koloniích probíhaly boje mezi nepřátelými zeměmi. Došlo také k obrovskému nasazení přírodních i lidských zdrojů pro podporu a prospěch koloniálních mocností. Mocnosti tak těžily z kolonií spotřební zboží, pracovní síly i vojsko. Světovou válku mocností tak ve skutečnosti zásobovaly kolonie světových mocností (Klein 2022 s. 33).

První světová válka byl konflikt, který zcela přeformuloval podobu Blízkého východu. Blízkovýchodní státy fungovaly až do počátku první světové války pod vládou do značné míry stabilní Osmanské říše. Zatímco se začátkem 20. století Evropa nezadržitelně blížila k válce, Osmanská říše zůstávala neutrální. Arabští nacionalisté zůstávali opatrní a nabádali lid, aby podporoval Turecko proti pronikání cizích vojsk. Poté, co britská vláda přislíbila, že uzná nezávislé arabské království, které se bude skládat z Arábie, Palestiny, Sýrie a Iráku, Arabové uspořádali dlouho povzbuzované povstání proti Osmanské říši. K vyhlášení arabského národa již ale nikdy nedošlo. V Iráku se mezitím úřady indické armády, které měly vše pod kontrolou, postaraly o to, aby se místní Arabové o povstání nic nedozvěděli, protože nechtěly podporovat myšlenky na nezávislost. Obávaly se také, že by povstání mohlo vyvolat nepokoje mezi devadesáti miliony

indických muslimů. Nicméně arabské povstání, které pokračovalo po celou dobu války, vzbudilo v myslích Arabů touhu na samostatný stát (Kerr 2016 str. 85-87).

Osmanská říše nakonec podepsala v srpnu 1914 alianci s Německem a Rakousko-Uherskem a první světová válka se tím přelila na další kontinent. Vznikla nová fronta na Kavkaze, kde se Turci soustředili na znovuzískání území, která ztratili ve válce s Ruskem v letech 1877-1878. Další bojiště vzniklo v Mezopotámii, kde byla rivalem turecké armády britská armáda. Mezitím Němci chtěli odříznout Rusy a Brity od přístupu k ropným zdrojům v okolí Kaspického moře. Možnost, že Němci obsadí ropná pole na Blízkém východě, představovala pro Brity velkou hrozbu, protože královské námořnictvo bylo závislé na ropě z jižního Íránu. Osmané se pod vedením německých velitelů pokusili v roce 1915 dobýt Suezský průplav, ale byli nuceni ustoupit. Během roku 1915 se celkově strategická situace Osmanské říše velmi zhoršila. I přes to, že v tuto chvíli byla Osmanská říše ekonomicky vyčerpaná, nezhroutila se. Po porážce Ruskem na Arménském území obvinila Osmanská říše z porážky právě Armény. Následovala série událostí, která je v historii známá jako Arménská genocida, kdy turecká komanda deportovala Armény z východních provincií do koncentračních táborů nebo je přímo vyvražďovala. Ti, kteří přežili přesun, byli v další etapě posláni přes Syrskou poušť do tábora v Mezopotámii a pokud i tuto cestu přežili, byli vyhnáni zpět do pouště nebo zavražděni. Pouze malé části Arménských obyvatel se podařilo uniknout. Útočiště našli především v Sýrii, Egyptě a na Kypru. V letech 1915-1917 zemřelo cca milion Arménů (Němec 2023).

Británie a Francie odhadli jako nejslabší článek pro porážku Trojspolku Turecko. Britové i Francouzi byli poháněni strachem, že by Rusové dorazili do Istanbulu jako první, zmocnili by se Dardanel a otevřeli si tím přístup ke Středoziemnímu moři. Nakonec bylo rozhodnuto zaútočit přímo z moře na Istanbul a tím byla započata operace Dardanely. Boje v Dardanelách trvaly až do ledna 1916, kdy byly vyčerpané oddíly Britů i Francouzů evakuovány. Toto vítězství sice umožnilo Turkům pokračovat ve válce, ale Turecká armáda ztratila své nejlepší oddíly a byla velmi vyčerpaná. Po porážce v Dardanelách změnili Britové a Francouzi strategii a pokusili se o porážku Turecka nepřímou cestou. Na přelomu roku 1916 a 1917 pochodovali směrem k Turecku dvě armády. První bylo britské vojsko z Egypta, které zvítězilo na Sinajském poloostrově a otevřelo si cestu do Palestiny. Po několika neúspěšných pokusech a výměně generála se Britům podařilo dobít Jeruzalém. Dalším tureckým bojištěm byla Mezopotámie, kde se Britové snažili dobít Bagdád. To se jim podařilo hned v březnu a po horkém létu, které znemožňovalo další postup, se jim povedlo kompletně vytlačit Tureckou armádu ze střední Mezopotámie. Počátkem roku 1918 byla Osmanská říše na konci svých sil. Britské armády postupovaly v Sýrii

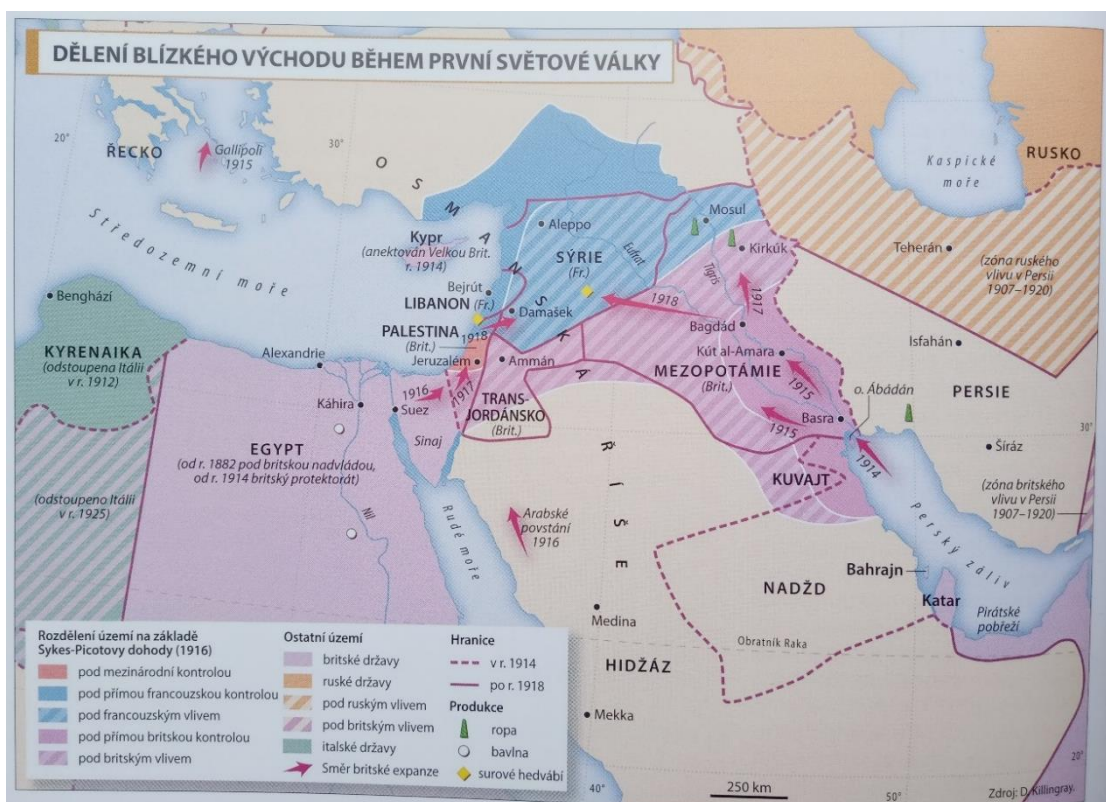
i v Mezopotámii a turecká armáda již neměla sílu ke zpomalování jejich postupu. Díky uzavření míru s Ruskem mohli Turci odvolat mnoho jednotek z Arménie a alespoň částečně britský způsob zpomalit. Britská armáda ale měla v té době nad tou tureckou převahu ve všech podstatných aspektech, a navíc za tureckými liniemi působili pod vedením britského důstojníka Arabové, kteří přepadávali železnici, po které Turci přepravovali zásoby. Osmanská říše začala hledat cestu k příměří, které bylo vyhlášeno 30. října 1918. Spojenci získali všechny přístavy, železnice a další důležitá zařízení. Britské, francouzské a italské jednotky obsadily Konstantinopol a zůstaly tam až do září roku 1923. Bylo to vlastně poprvé od dobytí Konstantinopole Turky v roce 1453, kdy město padlo do cizích rukou (Němec 2023).

Po sjednání příměří začali Británie s Francií usilovat o rozdělení osmanských území na politické celky. Rozdělení bylo plánováno již v průběhu první světové války v řadě různých dohod. Nejvýznamnější dohodu, podle které pak bylo rozdělení opravdu uskutečněno byla Sykes-Picotova dohoda. Tato tajná dohoda mezi Británií a Francií měla i souhlas Ruska a navrhovala sféry vlivu na Blízkém východě po ukončení války. Byla uzavřena již v květnu 1916 a byla dílem Marka Sykese a Francoise-Georgese-Picota, kteří rozdělili arabské provincie Osmanské říše na oblasti pod britskou kontrolou a oblasti pod francouzskou kontrolou. V roce 1919 pak proběhla Pařížská mírová konference, kde se sešlo celkem 27 států a byli ujednány mírové smlouvy mezi vítěznými státy Dohody a poraženými Centrálními mocnostmi. Blízký východ se ukázal během jednání jako problematická oblast. Teprve v dubnu 1920 bylo, ačkoliv neochotně podepsáno Osmanskou říší vyrovnání, které mělo veškeré problémy vyřešit. Osmanské arabské provincie byly vyčleněny z bývalé říše, nazvány mandáty a přiděleny Británii nebo Francii. Ve skutečnosti šlo pouze o způsob, jak zamaskovat staromódní imperialismus. Británie získala mandáty v Palestině a Iráku. Francie získala mandát v Sýrii. Irák byl zbrusu nový stát, který vznikl ze tří osmanských provincií, které téměř nic nespojovalo. Pro Británii však bylo sjednocení tohoto území důležité, protože drželo kontrolu k důležitým zásobám ropy a k přístupu do Britské Indie. Mezitím byla stále komplikovanější situace v Palestině. Již během první světové války v roce 1917 se britský ministr zahraničí vyslovil o vytvoření židovského státu v Palestině a začal sem stěhovat židy, aby jim zajistil právo na vlast (Kerr 2016 str. 90-92).

Po všech událostech, které přinesla první světová válka, samozřejmě Arabové zahořkli vůči Spojencům a chovali v sobě pocit zrady. To vedlo k dlouholetému podezírání a přemýšlení o arabském státu. Zhruba čtyři sta let určovala životy milionů lidí na Blízkém východě Osmanská říše. Její systém vlády vládl přímo, ale zároveň umožňoval určitou míru autonomie místním vládcům, tam kde to bylo vhodné. Spolupráce byla klíčovým faktorem a velmi často se zde

uplatňovala náboženská i kulturní tolerance. Osmanská říše zajišťovala poměrně stabilní vládu, ale také společenský řád založený na spravedlnosti práva šaría a na ochraně svatých svatyní islámu. Tento systém dával naději, že islámský stát může obstát ve světě, ve kterém rozhodují hlavní evropské mocnosti. V roce 1920 se ale tato možnost zcela rozplynula. Nová poválečná podoba Blízkého východu určená vítěznými evropskými mocnostmi byla o poznání méně tolerantní a vzdálený k různým kulturám, národům i kmenům. Pomalu přicházel režim velmi přísné centrální kontroly (Kerr 2016 str. 92-94).

Doslova “rozparcelování“ území Blízkého východu mezi vítězné mocnosti je označováno za zrod problémů, které se na území bývalé Osmanské říše táhnou dodnes. To že hranice blízkovýchodních zemí jsou stovky kilometrů dlouhé umělé úsečky jen na první pohled jasné. Souvislostí událostí první světové války a současného vývoje na Blízkém východě si nelze nepovšimnout (Tureček, 2014). Vymyšlená linie Sykes-Picotovy dohody tehdy rozdělila etnické a náboženské oblasti, což podle řady Arabů způsobilo pozdější konflikty na Blízkém východě, ať už jde o izraelsko-palestinský konflikt anebo vzestup Islámského státu. Mnozí odborníci dnes ale blízkovýchodní státy upozorňují, že by se měly přestat označovat za oběti historie, a naopak přijmout zodpovědnost za své současné problémy (ČT 24, 2016).

Obrázek 4: Blízký východ během 1. sv. války
Zdroj: Klein et al., 2022.

1.5.4 Meziválečný Blízký východ

Období mezi dvěma světovými válkami bývá často považováno za zlatou éru koloniálních mocností. Rozvinula se specifická koloniální společnost založená na nepřetržitém využívání přírodních i lidských zdrojů. Přestože i nadále docházelo k diskriminaci kolonizovaných etnik skrz obecný diskurz kolonizátorů, část místního obyvatelstva využívala možnost volného pohybu v rámci kolonie (někteří i v rámci celé koloniální říše), aby získala klíčová postavení v armádě i v náboženských institucích. Kolonizátoři ve snaze udržet si kontrolu nad koloniální společností reagovali na tyto události nejčastěji reformami, které měly umožnit úzkému počtu kolonizovaného obyvatelstva podílet se na politickém jednání v kolonii (Klein 2022, s. 53).

Před vypuknutím první světové války bylo uspořádání Blízkého východu zcela jednoduché. V průběhu 19. a na počátku 20. století ovládaly Blízký východ tři subjekty: Osmanská říše, Egypt a Írán. Když ale dravé evropské mocnosti začaly projevovat své zájmy v této oblasti, zásadně to změnilo uspořádání Blízkého východu. Osmanská říše se po válce rozpadla na Turecko a pět nových blízkovýchodních arabských států: Sýrii, Libanon, Palestinu, Irák a Transjordánsko. Saudská Arábie a Jemen byly také považovány za samostatné politické útvary. I přes vytvoření nových států vliv Evropanů zůstal. Z deseti nejdůležitějších blízkovýchodních států fungovaly v meziválečném období pouze čtyři – Turecko, Írán, Jemen a Saudská Arábie. Jemen a Saudská Arábie mohli víceméně fungovat samy, protože je evropské mocnosti považovaly za příliš vzdálené a nepodstatné. Jediný nový stát, který během tohoto období dokázal řídit svou vlastní cestu v domácích i zahraničních záležitostech, bylo Turecko (Kerr 2016 str. 95-97).

Nově vzniklá Společnost národů požehнала operování Británie a Francie v nových státech na Blízkém východě. Důvodem bylo, že nové státy vlastně ještě nejsou schopny obstát v náročných podmínkách moderního světa a potřebují tedy pomoc od “vyspělejších národů“. Toto mělo v praxi znamenat, že Británie a Francie mají tyto země připravit na to, aby si mohly vládnout samy nezávisle na vnějších silách (Hlinka, 1986, str. 217). To ovšem ani zdaleka neodpovídalo realitě. I přesto existovala naděje, že mandáty evropských mocností jednou skončí. Arabové se v nově vzniklých státech nesoustředili na státní správu ale spíše na odstranění kontroly evropských mocností a dosažení nezávislosti. Dosažení nezávislosti ale muselo probíhat opatrnou cestou, protože státy přece jen byli na Británii a Francii v mnoha aspektech závislé. Z ekonomického hlediska byla situace velmi komplikovaná. Na místě původního jednoho státu s ekonomikou řízenou císařem z Konstantinopole nyní existovala řada států s vlastními economic-

kými zájmy a předpisy. Každý stát měl možnost jiné hospodářské aktivity s evropskou mocností, která držela mandát v jeho zemi. Někteří obyvatelé stáli za myšlenkou, že každý stát by měl mít možnost vybojovat si svou osobní a národní identitu, zatímco jiní zastávali myšlenku panarabské jednoty a přesvědčovali vládcy, aby obětovali svou místní moc myšlence arabské konfederace (Kerr 2016 str. 95-97).

Krátce po válce, když kontrolu převzali spojenci, zůstal jedinou autoritou sultán Mehmet VI. Ten rozpustil osmanský parlament a rozhodl se spolupracovat s evropskými velmocemi, čímž se vystavil obvinění z kolaborace. Přirozeně se v zemi formovaly místní odbojové skupiny pod vedením bývalých osmanských vojáků. V roce 1920 byla v Ankaře svolána schůzka nacionalistů, kteří se rozhodli vytvořit vládu. Na podzim roku 1920 napadlo Turecko společně se Sovětským svazem Arménii a území si rozdělili mezi sebe, což upevnilo jejich vzájemné vztahy. V roce 1921 SSSR i Francie uznali ankarskou vládu. Turecko donutilo Řecko stáhnout svá vojska z tureckého území a v roce 1922 byl v tureckém parlamentu předložen zákon o zrušení sultanátu. V roce 1923 bylo dohodou Turecku přiznáno území všech oblastí nárokových Národním paktem a Turecko mohlo konečně fungovat jako nezávislý stát, jehož jediným závazkem vůči minulosti byly půjčky bývalých sultánů. Mustafa Kemal známý jako Atatürk ("Otec Turků") začal přetvářet turecký stát po vzoru západních mocností. V roce 1923 se doslova rozloučil z minulostí, když přenesl hlavní město z Istanbulu do Ankary. Ve státě existovala pouze jedna strana – republikánská lidová strana a Kemal mohl skrz ní vykonávat obrovskou kontrolu nad zákonodárným sborem. Tuto moc využil k tomu, aby ze státu vymýtil všechny aspekty osmanské společnosti. V roce 1924 byl Národním shromážděním zrušen chalífát a všichni členové osmanské královské rodiny byli posláni do vyhnanství. Turecký nacionalismus se mezi válkami soustředil na vnitřní záležitosti státu a nastalo období míru. Do Kemalovy smrti v roce 1938 byla země velmi stabilizovaná (Atatürk, otec moderního Turecka, 2018).

Naopak Egypt byl během první světové války vyhlášen britským protektorátem. Stížnosti nacionalistů ještě zhoršil příliv nezkušených a bezohledných britských důstojníků a úředníků do Egypta, kteří se k Egypťanům chovali jako k obyvatelům okupované země. Nepokoje v zemi a britský zákaz vyslat egyptského zástupce na pařížskou mírovou konferenci vedli k egyptské revoluci v roce 1919. Ta vedla následně v roce 1922 k vyhlášení nezávislosti Egypta, i když byly v ústavě stále ponechány některé body na libovůli Británie. Egypt nesměl vstoupit do společnosti národů a Británie varovala tuto organizaci i jakoukoliv cizí mocnost před zasahováním do egyptských záležitostí (Gombár a spol., 2021, str. 382).

Jedno z největších konfliktních míst Palestina měla být po rozdělení Blízkého východu dle Sykes-Picotovy dohody spravována mezinárodní správou. V roce 1896 vydal vídeňský novinář Theodor Herzl (1860-1904) brožuru s názvem *Židovský stát*, v níž navrhoval vytvoření židovského státu. Znamenal zrod sionistického hnutí. Herzl založil Světovou sionistickou organizaci a o sedm let později nabídla britská vláda jeho organizaci možnost založit židovskou osadu v britské východní Africe (zhruba dnešní Keňa). Herzl měl zájem, ale zemřel dříve, než mohlo k něčemu dojít. Od té doby mezi sionisty převládal názor, že židovský stát by měl být v Palestině (Kerr str. 101-105). Sionismus je pojem, který označuje úsilí o obnovu židovského národního státu. Stejně jako ostatní evropské nacionalistické projevy té doby, byl i sionismus reakcí na politický útlak. Byl obranou proti antisemitismu (Čejka 2009 str. 14-16). V letech 1919–1928 se do Palestiny přistěhovalo přes 100 000 židů (Juráňová 2013, str. 47).

Pod Osmanskou říší byla Mezopotámie rozdělena na tři odlišné provincie. Severní oblast Mosulu měla hospodářské vazby se sousední Anatolií a Velkou Sýrií; centrální provincie Bagdád byla zemědělská a měla obchodní vazby s Íránem a jihozápadem; a jižní oblast Basra směřovala k Perskému zálivu a odtud obchodovala s Indií. Na základě britského mandátu z roku 1920 se tyto tři státy poněkud svévolně staly Irákem. To vytvořilo překážky pro budování státu. Obyvatelstvo tvořili z 80 % Arabové, z nichž výraznější polovinu tvořili šiité. Zbytek arabského obyvatelstva tvořili sunnitě, kterým Britové poskytli politickou podporu a pomohli jim získat významná politická postavení. Zbýlých zhruba 20 % obyvatelstva tvořili Kurdové, kteří žili převážně na severu země. Kurdové považovali severní Irák – a části Turecka, Sýrie a Íránu – za svou vlast a byli svébytným národem s vlastním jazykem a kulturou. Dodnes odmítají být asimilováni do Iráku, což je zdrojem přetrvávajících neshod. V roce 1920 proběhlo povstání kmenů v povodí Eufratu, které Britům jasně naznačilo, s jakými obtížemi se při prosazování své kontroly na tomto území setkají. Toto povstání představovalo první projev touhy Iráku osvobodit se od cizí nadvlády. Finanční náklady na potlačení nepokojů byly pro Británii ohromující. Proto začala uvažovat o úspornějších způsobech, jak udržet cestu do Indie a k iráckým a iránským ropným zařízením. Na tento popud bylo rozhodnuto přenést větší zodpovědnost na iráckou vládu a operovat pomocí smluv. A tak byl v pečlivě kontrolovaném referendu zvolen Amira Fajsala, který byl pro Iráčany přijatelný, ale zároveň byl ochotný spolupracovat s Brity. Irák se tak stal dědičnou konstituční monarchií. Objevili se názory, že se ale nejedná o arabskou vládu podporovanou britskými radami, ale o britskou vládu prošípanou arabskými prvky. Tento fakt jen pomohl podnítit větší nacionalistické podráždění a vzdor vůči Britům. Fajsal vládl až do roku 1933 a během této doby se v Iráku vystřídalo 15 vlád; v následujících čtyřech

letech následovalo dalších 21 vlád. Její členové pocházeli vždy ze stejné bohaté a vzdělané elity a Irák měl k demokracii stále daleko (Gombár, 2007, str. 66-72).

Území Íránu bylo na konci první světové války obsazeno tisíci britských vojáků. Británie nabídla ochranu země výměnou za určitá práva ve státě. V roce 1919 tak získala právo rozhodovat o iránských obchodních tarifech a získala vliv na jmenování iránské vlády a armády. V roce 1921 se Írán zmítal v chaosu, vládnoucí dynastie byla neefektivní a zkorumpovaná, a přestože měl Írán obrovské zásoby ropy, byl z hlediska hospodářské a vojenské pomoci silně závislý na Velké Británii a Rusku. Obě mocnosti vedly důležitý mocenský boj o kontrolu nad touto pro ně životně důležitou blízkovýchodní zemí. V roce 1925 byla sesazena zkorumpovaná vládnoucí dynastie a nový panovník si dal za cíl omezit vliv Velké Británie. Za tímto účelem podepsal smlouvu o přátelství se Sovětským svazem. Ukončení sporu s Ruskem utvrdilo Íránského vládce, že země již nepotřebuje ochranu Britů. Zavedl vůči Británii ochranná obchodní cla, která měla podpořit růst průmyslu. Uvalil novou daň na anglo-perskou ropnou společnost (APOC), která byla založena s cílem zajistit Británii většinu zisků. Když společnost odmítla daň platit, odebral jí právo na těžbu ropy. Britové přistoupili na vyjednávání a byla uzavřena smlouva, která vyšla výhodněji pro Írán. Nový panovník Reza takto zahájil modernizaci země. Finance byly vloženy především do její infrastruktury. Na největší překážku však narazil v oblasti náboženství. Považoval islám za překážku hospodářského rozvoje země. Rez byl otevřeným obdivovatelem Adolfa Hitlera a před vypuknutím druhé světové války pěstoval úzké vztahy s Německem, částečně proto, aby zabránil imperiálním aspiracím VB a Ruska (Kerr 2016, s. 112-115)

Sýrie byla po první světové válce pod nadvládou Francie. Francouzi tvrdili, že jednají na ochranu křesťanských komunit. Tento náboženský aspekt francouzské hegemonie jen posílil nenávist muslimů vůči Francouzům. Francouzi si svou moc v Sýrii žárlivě střežili, zanedbávali přípravu země na nezávislost, jak požadoval mandát, a podporovali neshody mezi různými náboženskými a etnickými skupinami, které se v Sýrii vyskytovaly. Francouzi obsadili všechny důležité posty ve státní byrokracii, a tam, kde Syřané zastávali odpovědné funkce, si francouzský úředník vždy ponechal právo veta nad jejich rozhodnutími. Odpor proti francouzskému mandátu propukl v červenci 1925, které se povedlo doopravdy potlačit až v roce 1927. Přestože finanční náklady Francie byly obrovské, země se nenechala odklonit od svých plánů na ovládnutí Sýrie. V roce 1929 byla voleným shromážděním vypracována ústava, kterou však Francouzi odmítli a následujícího roku prosadili svou vlastní verzi. Ta jednoduše znovu potvrdila

mandát a po dalších šest let byla rozhodnutí syrských premiérů, prezidentů a zákonodárců zbytečná kvůli francouzskému právu veta na všechny zákony (Čejka, 2010, str. 36-37).

V roce 1920 byl Francouzi vytvořen Velký Libanon, a to s jediným cílem – zajistit, aby křesťané neskončili v syrském muslimském státě. Křesťané měli přirozeně tendenci obracet se k arabskému světu zády a vzhlížet spíše k Francii a Evropě, zatímco sunnitští muslimové si mysleli opak. Byla to nestabilní situace, kterou ještě zhoršovalo geografické rozložení různých náboženských komunit po celé zemi. K tomu se přidávala náboženská různorodost místních prominentů, kteří pracovali ve prospěch svých klientů – sdílejících stejné náboženství – a proti jiným náboženským skupinám. Tyto protichůdné zájmy způsobovaly, že vládnutí v Libanonu bylo obzvláště obtížné. Nicméně díky tomu, že byl Libanon k francouzskému mandátu vstřícnější než Sýrie, byla cesta k nezávislosti o poznání snadnější. Libanonská republika byla vytvořena v roce 1926. Francouzský mandát však zůstal v platnosti a zahraniční a vojenské záležitosti zůstaly v rukou Francie. V roce 1936 se Francie a Libanon dohodly na smlouvě podobné té, kterou Francie téhož roku podepsala se Sýrií. Zaručovala "spravedlivé" zastoupení všech sekt v zemi ve vládě a vysoké správě (Kerr 2016 s. 118-119).

1.5.5 Druhá světová válka na Blízkém východě

Během let bojů druhé světové války v letech 1939-1945 se stal Blízký východ velmi významným bojištěm. Turecko zůstalo neutrální, ale nově vzniklé státy byly okupovány buď Francouzi, nebo Brity – a byly tedy logicky do bojů zapojeny. Cíle Britů v regionu během druhé světové války byly velice podobné jako během první světové války – udržet cestu do Indie a zajistit si přístup k ropě v Íránu. Britům se zdálo vše pod kontrolou až do roku 1940, kdy v červenci vstoupila do války Itálie na straně Německa. Britská vojska čelila italským silám v Libyi a v Eritrei a hrozilo, že Italové zahájí rozsáhlou invazi do Egypta. Z toho důvodu byly vyslány jednotky Commonwealthu z Jižní Afriky, Nového Zélandu a Austrálie, aby podpořily britské síly. V září 1940 Italové opravdu vpadli do Egypta, ale do konce téhož roku se je povedlo Britům vytlačit zpět do Libye. V následujícím roce ale postoupily jednotky Itálie posíleny německými jednotkami zpět do Egypta a britská nadvláda byla na východním Středomoří ohrožena. Mezitím se v Íráku chopili moci nacionalističtí příznivci Německa, kteří nerespektovali pravidla anglo-irácké dohody, a logicky se tedy Írák ocitl ve válce s Británií. Japonská vítězství na Dálném východě přinutila Brity uvolnit část svých sil na Blízkém východě a poslat je na východ. Tím uvolnili Němcům cestu k Egyptu. V Egyptě panoval k válce rozporuplný vztah. Mnozí obyvatelé Egypta se domnívali, že se jich válka netýká a že by měli zůstat neutrální. Někteří byli nakloněni podpoře Spojenců (VB, Francie, Polsko) a jiní zase podpoře mocnostem

Osy (Německo-Itálie). Sympatie vůči Německu na Blízkém východě byly někdy až zvláštní. Nacisté považovali Araby za rasově méněcenné a pronásledování Židů v Evropě zvýšilo jejich migraci do Palestiny. Zatímco nacisti židovskou migraci podporovali, Británie se ji snažila omezit právě v naději, že si získá přízeň Arabů. Jedním z důvodů arabské proněmecké podpory byl pocit, že národy Osy jsou nepřítelem Západu a každý takový nepřítel byl přítel Arabů. Hlavní úloha Blízkého východu ve válce spočívala v poskytování zdrojů a zázemí. Nacisté neměli o tento region skutečný zájem, protože se soustředili na Evropu. Na konci druhé světové války ale v mnoha zemích zůstala spojenecká vojska, navzdory slibům o nezávislosti a stažení jednotek. Některé ze zemí byly pod britskou koloniální kontrolou, některým vládli vůdci, které jejich národy nenáviděly, protože se zdálo, že nejsou ničím jiným, než loutkami Spojenců (Durman, 1966, s. 360).

Britové a Francouzi se o region zajímali především kvůli jeho strategickému významu. Blízký východ působil totiž jako taková nárazníková zóna, která pomáhala Britům chránit jejich koloniální vlastnictví v Indii a Francouzům chránit jejich severoafrické kolonie. Francouzi také tvrdili, že jejich přítomnost na Blízkém východě má také kulturní důvod, a to ochranu křesťanských menšin v regionu. Po objevení ropy se ale zájem evropských mocností změnil spíše v ekonomický. První ropné vrty na Blízkém východě uskutečnili Rusové a první rafineria byla postavena již v roce 1842. Postupem let byla ale nalézána stále nová a nová naleziště ropy a i ostatní světové mocnosti jako Británie, Nizozemsko, Francie a posléze i USA uzavíraly smlouvy a dohody se státy Blízkého východu, které jim povolovaly kontrolu nad těžbou ropy. Místní státy smluv velmi často litovaly, jelikož nedomyslely jejich následky. Například když Británie koupila od Íránu za 20 000 liber koncesi na průzkum ložisek ropy v oblasti o rozloze 480 000 čtverečních mil a íránské vládě přislíbila dostávat pouze 16 % ročního zisku společnosti. Irák nebyl jediný, ropná pole byla otevřena i v dalších státech Blízkého východu a oblast se stala jednou z hlavních světových oblastí těžby (Overy, 2014).

Působení evropských mocností nakonec vedlo k rozvoji států. Pro úspěšný těžební průmysl bylo třeba zlepšit příslušenství a hospodářství rozvoj zemí. V oblasti byly zlepšovány komunikace, do regionu brzy dorazil i evropský tisk, rozhlas nebo nové možnosti kulturního vyžití, jako třeba kino. V důsledku modernizace lze říci, že obyvatelé Blízkého východu na tom byli v roce 1939 lépe než v roce 1914. Díky angažovanosti evropských mocností se většina z nich těšila mnohem vyšší životní úrovni, čímž se prodloužila i délka života. Spousta obyvatel viděla působení evropských mocností jako možnost dostat se snáze do moderního světa a žít na lepší

životní úrovni. Byla zde ale i část obyvatelstva, kteří viděli vliv západní kultury jako zlo, kterého je potřeba se vyvarovat (Kerr 2016 s. 124-126).

I když druhá světová válka částečně pozměnila dění na Blízkém východě, z předchozích zdrojů je zřejmé, že v zásadě více ho pozměnila spíše první světová válka. Během druhé světové války pokračovaly evropské mocnosti v tom, co započaly během první světové války.

1.5.6 Dědictví kolonialismu

Děni obou světových válek zásadně pozměnilo civilizaci Blízkého východu. Všechny evropské mocnosti nehledě na to, zda se jednalo o členy mocností Osy nebo Spojence, podporovaly i po válce nacionalistické aspirace zemí Blízkého východu. Některým arabským státům se podařilo získat určitou míru nezávislosti a dostaly možnost prosazovat se ve světovém dění. V roce 1945 byla založena tzv. Liga arabských států, jejímiž členy byli: Egypt, Irák, Transjordánsko, Libanon, Saúdská Arábie a Sýrie. Cílem této organizace bylo posuzovat zájmy arabských zemí a utužovat vztahy a spolupráci mezi členskými státy. Poválečné období ale přineslo světu chaos, a i když ústup imperiálních mocností nepřineslo oblast Blízkého východu žádné obrovské problémy i zde docházelo k častým otřesům, které byli často bez možnosti diplomatického východiska. Stejně jako v jiných koloniích imperiálních mocností byla na prvním místě nezávislost. Mezi světovými válkami přibýly k Turecku a Íránu další nezávislé státy jako Egypt, Irák, Saúdská Arábie a Jemen. V roce 1945 se z francouzského vlivu vymanila i Sýrie a stala se nezávislým státem. V roce 1946 získalo nezávislost Transjordánsko. Další arabské země brzy následovaly – Libye v roce 1951, Súdán, Tunisko a Maroko v roce 1956, Mauretánie v roce 1960, Kuvajt v roce 1961, Alžírsko v roce 1962, Jižní Jemen (dříve Aden) v roce 1967 a státy Perského zálivu v roce 1971. Většina z nich dosáhla nezávislosti vyjednáváním, ale dva z nich – Alžírsko a Jižní Jemen – ji získaly až po dlouhém a tvrdém boji. Ani se vznikem nových států však staré problémy nezmizely, a naopak se objevovaly nové. Saúdská Arábie měla výhodu v tom, že ačkoli se jeho obyvatelstvo skládalo z různých kmenových a regionálních skupin, bylo přinejmenším celé arabské a celé muslimské, a kromě oblastí na východě nové země bylo celé sunnitské. Ostatní státy měly v rámci svých hranic vnitřní rivalitu a odvěké nepřátelství. To vedlo k občanským válkám, povstáním a revolucím (Mendel, 2015, str. 68-71).

Židovská agentura dělala během druhé světové války vše, aby přesvědčila Brity, že Židé mohou v Palestině vycházet s Araby, i přesto, že je Britové nepodněcují k tomu, aby proti nim jednali. Sionisté čekali po konci války na podporu od Britů s obnovením Židovského státu. Když se

moc nezměnilo, sionisté byli rozzuřeni a zakládali dokonce i teroristické organizace, které útočili především na vládní budovy a železnice v Jeruzalémě a jeho okolí. Židovská agentura se od těchto činů distancovala, ale zároveň dodala, že pokud Británie nezmění svou dosavadní politiku, nemůže těmto činům nijak zabránit. Britové byli ochotní ustoupit ve chvíli, kdy vstup statisíců židů do Palestiny nepoškodí práva a postavení ostatních skupin obyvatelstva. Arabové byli samozřejmě tímto faktem rozhořčeni a požadovali ukončení britského mandátu a vytvoření arabského státu. Zároveň pohrozili, že by se obrátili s žádostí o podporu na Rusko. Britové se naopak obraceli s žádostí o pomoc na Američany. Nakonec byl zveřejněn federální plán rozdělení Palestiny na dva okresy – jeden arabský a jeden židovský. Každý si měl spravovat veškeré záležitosti sám, a to včetně přistěhovalectví, které stejně pokračovalo i ilegálně a mnohonásobně překračovalo povolenou kvótu. V následujících měsících pokračovalo teroristické hnutí a sionisté požadovali, aby se Palestina stala většinovým židovským státem. Různá možná řešení palestinské otázky byla probírána několikrát i na jednání OSN. Nakonec Británie usoudila, že není udržitelné provádět politiku, která by byl přijatelná i pro Židy i pro Araby zároveň, a proto stáhne svá vojska a ukončí britský mandát v Palestině. Když OSN schválila plány na rozdělení, okamžitě vypukly nepokoje a Arabové odmítali přijmout rozdělení státu bez boje. Když bylo jasné, že rozdělení nelze dosáhnout mírovou cestou, doporučila OSN, aby byla Palestina svěřena pod dočasnou zprávu OSN (67/19 United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – occupied Palestinian territory 2013).

V květnu 1948 oficiálně vypršel Britský mandát nad Palestinou a šéf Světové sionistické organizace toho využil k vyhlášení židovského státu Izrael. Ihned po vyhlášení Izraele obdržel generální tajemník OSN dopis od generálního tajemníka Ligy arabských států, ve kterém vysvětloval, že jsou Arabové nuceni sami zasáhnout a obnovit mír a bezpečnost v Palestině. Proti Izraeli pak vyrazila vojska Egypta, Libanonu, Sýrie, Jordánska a Iráku. Válka probíhala především na území bývalého britského mandátu, a nakonec se Izraelcům povedlo zahnat Araby zpět za stanovené hranice svého státu. V prosinci 1949 podepsal Egypt s Izraelem mírovou smlouvu a po něm následovaly i další státy. Na konci této války měl Izrael nejen své území, které si vytyčil, ale také cca 60 % území, které mělo být podle plánu OSN přiděleno Arabům. Pro palestinské Araby nebyl stanoven samostatný stát, a tak se sta tisíce lidí staly uprchlíky, kterým musela OSN poskytovat pomocné dávky. V následujících třech letech se do Izraele přistěhovalo na 700 000 židů (Kerr 2016 s. 128-133)

Vztahy mezi Izraelem a jeho sousedy zůstávaly po válce v roce 1948 napjaté. Situace se ještě výrazně zhoršila po krátké válce v roce 1967. Během let došlo k četným incidentům, do kterých

byli zapojeni i Egypťané a Syřané. O šest let později, v Jomkipurské válce (pro Araby známé jako Ramadánová válka), byli Arabové lépe připraveni a měli sovětskou podporu. Izraelská premiérka Golda Meirová (1898-1978) požádala Spojené státy o pomoc a prezident Richard Nixon (1913-94) jí vyhověl zasláním vojenských dodávek. Sověti udělali totéž pro Egypt. Napětí studené války se ještě zvýšilo, když Rusové oznámili, že se chystají vyslat na pomoc Egypťanům letecké divize, a v jednu chvíli konfliktu byla Amerika v jaderné pohotovosti, což bylo nejbližší jaderné válce ve světě od kubánské krize v roce 1962. Tato válka měla závažné důsledky. Arabové, ponížení porážkou v šestidenní válce, byli povzbuzeni svými prvními úspěchy v jomkipurské válce. Izraelci, přestože se jim nakonec na bojišti dařilo, si na základě neúspěchů, které utrpěli, uvědomili, že nad svými arabskými sousedy možná nebudou mít vždy vojenskou převahu a že by bylo moudré zkusit diplomacii. Obě strany proto zahájily mírový proces, který vyústil v dohodu z Camp Davidu v roce 1978. Sinaj byl vrácen Egyptu a Egypt se stal první arabskou zemí, která uznala Izrael. Jomkipurská válka však byla pro Izrael určitým zlomem. Při svém založení byl světem oslavován jako země obývaná uprchlíky před hrůzami holocaustu. V 70. letech se však svět začal obracet proti němu (Kissinger, 2004, str. 404).

Ropné embargo v sedmdesátých letech ukázalo Arabům, jakou mají moc, a ti začali používat ropu jako zbraň, což vedlo k tomu, že OSN přijala opatření, která označila Organizaci pro osvobození Palestiny (OOP) za "exilovou vládu" palestinského lidu. Organizace pro osvobození Palestiny, teroristická organizace zodpovědná za řadu významných únosů, atentátů a bombových útoků v Izraeli, si výslovně přála zničení Izraele. Bylo proto pochopitelné, že izraelský premiér Jicchak Rabin (1922-1995) prohlásil, že Izrael nebude schopen s představiteli této organizace jednat. V roce 1975 byl Izraeli zasazen další úder, když OSN přijala rezoluci – sponzorovanou SSSR a arabskými státy, která prohlásila sionismus za formu rasismu. V roce 1991 byla rezoluce zrušena, ale Izrael se stával stále závislejší na Spojených státech jako na svém prakticky jediném příteli (Kissinger, 2004, s. 456).

Dalším velkým tématem v poválečném Blízkém východě byla přítomnost britských vojsk v Egyptě. V roce 1936 byla uzavřena anglo-egyptská smlouva a britská vojska se stáhla z Egypta, kromě Suezského průplavu. Brzy se tam ale musela vrátit, protože Egypt se během druhé světové války stal dějištěm bitev britské a italské armády a posléze především německého. Po skončení druhé světové války zůstala Britská vojska až do roku 1946 na místě. Britská vláda nabídla úplné stažení vojsk za podmínky, že bude i nadále fungovat anglo-egyptská spolupráce. Egypt přijal a Britové zůstali pouze v Suez. V roce 1951 Egypt vypověděl Konstantinopolskou konvenci, která zaručovala svobodný průjezd obchodním i válečným lodím všech

zemí v době míru i války a zakazovala jakékoliv válečné akce proti Suezskému průplavu. Po tomto rozhodnutí souhlasila Velká Británie se stažením svých vojsk v roce 1954. Následně egyptský prezident průplav znárodnil, což vedlo k Suezské válce mezi Egyptem a izraelsko-britsko-francouzskou koalicí (Kerr 2016, s. 134-137).

Libanon byl naopak během 2. sv. války v područí Francie. Ta svá vojska ale stáhla již v roce 1946, zrušila svůj mandát a Libanon byl vyhlášen samostatným státem. V průběhu let s příchodem Palestinců vznikají ve státě nepokoje, které gradovaly mezi lety 1975 až 1990, kdy probíhala občanská válka. Libanon byl multisektářský, na pobřeží žili převážně sunnitě a křesťané, zatímco šiité se nacházeli hlavně na jihu a v údolí Beqaa na západě. Parlamentní struktura upřednostňovala křesťany a početnému muslimskému obyvatelstvu se nelíbil prozápadní postoj vlády. Na vzrůstu napětí měli značný podíl palestiniští uprchlíci, kteří do země přišli hlavně po vyhlášení státu Izrael a prvním arabsko-izraelském konfliktu v roce 1948, po šestidenní válce v roce 1967 a v roce 1970, kdy se OOP „přestěhovala“ do Libanonu a na jihu začala budovat stát ve státě. Palestinci se střetávali s místními obyvateli, kteří se cítili utlačováni (nespokojení byli především křesťané), a tak v polovině sedmdesátých let stáli proti sobě křesťanští falangisté a palestiniští uprchlíci spolu se sunnitskými muslimy. Do bojů se zapojily i další země; Syřané vstoupili do Libanonu v roli mírotvůrců, která byla označována jako mírová mise jménem Ligy arabských států, ale ve skutečnosti podporovali muslimy a zaměřovali se na křesťany. Libanon byl fakticky rozdělen na východní část (ovládanou Sýrií), Tripolis, jižní Libanon a východní Bejrút (v rukou muslimů) a západní Bejrút (v rukou křesťanů podporovaných Izraelci). Od léta 1981 do léta 1982 jsou přítomny mezinárodní jednotky a dochází k relativní stabilizaci. Poté ovšem Palestinci pokračovali v ostřelování Izraele. Pokračovala i jednání o příměří a 17. května 1983 Libanon, Izrael a USA podepsali dohodu o izraelském stažení, které bylo podmíněno odchodem syrských jednotek ze země, což ovšem Sýrie odmítla. Přesto se izraelské jednotky postupně do roku 1985 stáhly. V roce 1990 začíná poválečná obnova země (jih je přesto nadále okupován Izraelem, na zbylém území se nachází 40 000 syrských vojáků, Sýrie má zajištěnu politickou nadvládu). Až v květnu 2000 ukončuje Izrael okupaci jižního Libanonu (Čejka, 2010, str. 10).

Situace v Iráku po druhé světové válce byla velmi zlá. Hospodářství nebylo v dobrém stavu a v jedné části země dokonce vypukl hladomor. V roce 1947 požádal Irák o smlouvu s Británií, která by zaručovala stažení britských vojsk, ale zároveň zaručovala, že budou Britové po dalších 25 let poskytovat poradenství ve vojenských záležitostech. Během arabsko-izraelské války poskytl Irák Arabům velký počet svých vojáků a po tom, co Izrael zvítězil nad Araby, si začali

Iráčané vybíjet zlost na židech, kteří tvořili v jejich států přibližně 2 % obyvatelstva. Židé byli pronásledováni, zatýkáni a popraveni. Mnoho iráckých židů emigrovalo do Izraele. V polovině padesátých let si Irák polepšil, když začal těžit z výhodnějšího rozdělení zisků z ropy. Podle Čejky (2010) mezitím probíhaly nepokoje ve vládě, byly zakázány veškeré politické strany, a i přesto jedna ze stran usilovala o převrat. Když se v roce 1958 Egypt spojil se Sýrií, byl vytvořen narychlo svazek s Jordánskem. Krátce poté ale proběhl převrat a Irák vyhlásil “suverénní republiku“. Kromě absence monarchie se ve státě ale změnilo jen málo. Premiér, ministr obrany a vrchní velitel v jednom Kásim si znepřátelil okolní země a Irák měl velmi brzy na Blízkém východě jen málo přátel. Nakonec byl stát nucen obrátit se na sovětský svaz s žádostí o finanční pomoc a vojenské vybavení (Šajtar 2021).

Na počátku 60. let začaly opoziční skupiny opět připravovat plán na převrat. Ten se nakonec podařil a Kasim byl zajat a popraven. Nastalo brutální období, kdy bylo zavražděno mnoho lidí z opozičních skupin, a nakonec se k moci v roce 1979 dostal jako iránský prezident Saddám Husajn, který byl původně šéfem národní bezpečnosti. Husajn si liboval v mučení a veřejných popravách a v tomto duchu probíhala i celá jeho vláda až do zajetí Američany v roce 2003. Po zbytek 60. a 70. let se Irák velmi často popichoval s Íránem. Po několika konfliktech s Kurdy proběhla jednání mezi kurdským vůdcem a Saddámem Husajnem, na jejichž základě Iráčané souhlasili s uznáním Kurdů jako samostatné národnosti v rámci Iráku. Byla jim přiznána určitá autonomie a na oplátku souhlasili s tím, že přestanou přijímat iránskou vojenskou pomoc. Saddám však neměl v úmyslu dodržet svou část dohody a snažil se Kurdy oslabit. V roce 1974 se iránské a irácké jednotky zapojily do potyček podél společné hranice a Kurdové jménem Teheránu útočili na irácká zařízení. Ve snaze vyhnout se velkému konfliktu vyjednaly obě strany dohodu a Írán získal další území v Šatt al-Arabu výměnou za iránský závazek, že přestane financovat kurdské bojovníky v severním Iráku. Kurdové byli opuštěni a jejich povstání skončilo. 70. léta byla dále pro Irák doba prosperity. Cena ropy v té době prudce stoupla, a tak vláda mohla zavést bezplatnou zdravotní péči, školství a další výhody. V roce 1977 převzal Saddám úplnou kontrolu nad iráckým ropným průmyslem. Irák se v této době také distancoval od Moskvy, i když Rusové byli stále hlavním dodavatelem zbraní do země. Poté co Egyptský prezident navštívil Jeruzalém, přerhal Saddám vtahy s Egyptem. Saddám Izrael bytostně nenáviděl. V roce 1978 se začal přátelit se Sýrií, která byla stejně protiizraelsky naladěna jako on. Byl ale silně proti přímému spojení se Sýrií. V roce 1979 přesvědčil Saddám nemocného prezidenta

al-Bakra aby odstoupil a stal se prezidentem. Následovala série zatýkání a poprav. Během několik týdnů zemřely stovky lidí. Saddám Husajn si upevňoval nárok na vedení země (Joch, 2003).

Území Íránu bylo během 2. světové války okupováno Brity, Rusy a Američany. Po skončení války Američané požadovali, aby Rusové zemi opustili. Prezident Truman nařídil stažení všech amerických vojsk a požádal Rusy, aby učinili totéž. Rusové tento požadavek ignorovali i přesto, že ke stahování vojenských jednotek se přidala i Británie. Zatím se zdálo, že se Británie stále chová jako koloniální mocnost. V této době měla stále největší akcie v Anglo-iránské ropné společnosti (první ropné společnosti v Íránu). Pod tlakem Národní fronty tvořené z iránských odpůrců šáha, požadovala iránská vláda 50 % zisku v této společnosti, ale Britové, kteří měli po válce finanční potíže a stále ještě koloniální pohled na svět, nabídli Íránu jen nepatrné zvýšení podílu. Íránský parlament tento návrh odmítl a učinil znárodňovací opatření. Britové přichystali invazní oddíly a byli připraveni zasáhnout. Prezident Truman, ve strachu, že by Írán utekl do sovětského tábora, tento čin odsoudil a odmítl invazi Britů podpořit. V roce 1951 Írán znárodnil svá ropná pole, ale následné embargo uvalené na iránskou ropu přineslo krizi, kdy se snížila produkce, a tisíce pracovníků přišly o práci. Truman nakonec přesvědčil Británii, aby souhlasila s podílem 50-50 na zisku z iránské ropy, ale Íránský předseda vlády Mosaddek tuto nabídku odmítl. Vyhrožoval novému Americkému prezidentovi Eisenhowerovi, že pokud spor s Británií zůstane nevyřešen, obrátí se s pomocí na Sověty. To byl Mosaddekův fatální omyl, protože USA začala připravovat plán na sesazení Mossadeka. To se jim díky infiltrační kampani a hospodářským sankcím povedlo v roce 1953. Toto svržení se stalo důležitým faktorem protestů proti Spojeným státům během iránské revoluce v roce 1979. Bílá revoluce byla série reforem zahájena v roce 1963. Hlavními rysy revoluce bylo volební právo žen, reforma školství a pozemková reforma, která byla zaměřena proti duchovním, kteří byli významnými vlastníky půdy. Jejich půda byla zkonfiskována a přerozdělena nebo převedena na veřejné účely. Ženy získaly právo volit a kandidovat do veřejných funkcí a ze vzdělávacího systému bylo odstraněno náboženství. Došlo však k mnoha zlepšením. Byly modernizovány přístavy a rozšířena infrastruktura země. Byly postaveny továrny, zvýšil se počet studentů a gramotnost vzrostla z 26 % na 42 %. Revoluce však také zvýšila počet vzdělaných vrstev, které se postavily proti šáhovi, a pozemková reforma vytvořila velké množství individuálních zemědělců a dělníků bez půdy, kteří s ním necítili přílišnou sounáležitost. Ropné bohatství se soustředilo v rukou několika málo lidí a neproniklo k masám. Tento typ korupce rozzlobil mnoho lidí. Vzniklé nepokoje přispěly k nástupu ajatolláha, který se stal otevřeným kritikem šáha a v budoucnosti Íránu sehrál

důležitou roli. To vše navzdory prudkému nárůstu příjmů z ropy, který souvisel s rostoucí světovou poptávkou po ropě. Šáh promrhal peníze ve snaze vytvořit z Íránu nejvyspělejší vojenskou mocnost na Blízkém východě. Nakonec Amerika přestala poskytovat pomoc, s tím, že země byla považována za zcela schopnou postavit se na vlastní nohy. Iránská ekonomika se ale zmítala v chaosu a šáh se snažil co nejlépe využít svých příjmů z ropy. V roce 1973 vyhlásila Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) ropné embargo, které bylo reakcí na americkou účast v Jomkippurské válce. Embargo bylo vyhlášeno proti Spojeným státům, Kanadě, Japonsku, Nizozemsku a Spojenému království. Zvýšily se také ceny. Světové ceny ropy rostly na základě zvýšení ceny zboží dovážené Západem na Blízký východ. Dle iránského šáha bylo spravedlivé, že když měly za pšenici a jiné zboží platit státy Blízkého východu více, měl by i Západ platit více za jejich ropu. Americký prezident Nixon zuřil, ale nepodařilo se mu šáha přesvědčit k ústupu. Írán měl díky zvýšení cen ropy mohutný příliv financí, ale šáh je rozhazoval za vojenskou techniku. Velkým problémem zůstávala také korupce ve vládě. Mnoho obyčejných Íránců se brzy obrátilo k náboženství, protože mešity byly jediné místo, kde bylo možné projevit se svobodně. Islám se ukázal jako alternativa k šáhovi a lidé začali přijímat islámský styl oblékání, muži si nechávali narůst vousy a ženy opět chodily zahalené. Události se brzy začaly vymykat kontrole. V srpnu 1977 došlo k násilným střetům poté, co starosta Teheránu bez předchozího upozornění zboural chudinské čtvrti kvůli stavbě dálnice. V říjnu následujícího roku byl v Iráku zabit syn ajatolláha Chomejního, což byla vražda, o níž se někteří domnívali, že ji spáchali agenti pracující pro šáha. V lednu 1978 navštívil Teherán americký prezident Jimmy Carter, což vyvolalo další spekulace, že šáh je loutkou USA. Počátkem roku 1978 se iránská vláda snažila obrátit zemi proti exilovému ajatolláhu Chomejnímu, který využil každé příležitosti, aby šáha odsoudil. Demonstrace mezitím nabývaly na vážnosti. Na podzim roku 1978 se režim ocitl ve vážných problémech. Islamisté ovládli severní město Babol a zaměstnanci ropného průmyslu začali stávkovat. Vojáci začali hromadně dezertovat. Nakonec v roce 1979 šáh s manželkou nasedli do letadla a odletěli do exilu, odkud se již nikdy nevrátili (Kissinger, 2004, s. 483).

Ajatolláh Chomejní se vrátil do Íránu 2. února 1979, 15 let poté, co ho vláda poslala do exilu. Vrátil se s cílem založit první islámský stát od dob Prorokova života. Sám sebe postavil do pozice autority, která ví, jak toho dosáhnout, a vytvořil kult osobnosti, což se pro mnoho muslimů rovnalo rouhání. Střet s nenáviděným nepřítelem, Spojenými státy, byl nevyhnutelný a začal, když Chomejní oznámil, že chce postavit šáha před soud. To bylo samozřejmě nemožné vzhledem k tomu, že šáh se uchýlil do Ameriky, což mnoha Íráncům potvrdilo, že se skutečně

spikl s Američany. Před americkým velvyslanectvím v Teheránu se shromáždil dav, který požadoval návrat panovníka, a 4. listopadu pronikl přes jeho hranice a vzal 52 Američanů jako rukojmí. Doba držení rukojmích trávající 444 dní byla pro Spojené státy traumatizující událostí, která vážně poškodila prezidentství Jimmyho Cartera. Írán se konečně mohl pomstít za to, co považoval za křivdy spáchané na něm Západem. Prezident Carter se rozhodl, že vojenský útok by byl pro rukojmí příliš nebezpečný. Proto se pokusil izolovat Írán diplomaticky a snažil se získat souhlas se sankcemi, ale američtí spojenci se zdráhali znepřátelit si významného producenta ropy. Chomejní byl v této situaci odhodlán nechat Jimmyho Cartera trpět, aby ztratil příznivce a u příštích volbách prohrál. To se taky stalo, když byl v prezidentských volbách poražen Ronaldem Reaganem. Íránci vlili Carterovi sůl do ran tím, že rukojmí propustili 21. ledna 1981, v den inaugurace Ronalda Reagana, ale až poté, co složil prezidentskou přísahu. Chomejní věřil, že jeho islámská revoluce může být exportována do dalších zemí Blízkého východu. Jedním z takových míst byl Libanon s velkým počtem šíitů a slabou vládou. Ajatolláh Chomejní zemřel v roce 1989 (The Guardian, 2016).

Přestože Irák byl jednou z prvních zemí, které uznaly islámskou republiku ajatolláha Chomejního, neměl ajatolláh pro sekulární stát Saddáma Husajna mnoho času. Usiloval také o to, aby se stal vůdcem arabského sunnitského světa a úder proti šíitskému Íránu by mu v tom pomohl. Rozhodl se, že se pokusí dobýt na ropu bohatou provincii Chúzestán, ležící hned za íránskými hranicemi. Ropa byla na rekordních cenách a ovládnutí tohoto území by přineslo obrovskou podporu již tak vzkvétající irácké ekonomice. Byl to ten správný okamžik. Šáh utratil miliardy za vojenskou techniku ze Spojených států, ale Američané nyní odmítali prodávat Íránu náhradní díly nebo munici a vše se stávalo zbytečným. V září 1980 Saddám roztrhal Alžírskou dohodu z roku 1975, která řešila hraniční spory mezi Íránem a Irákem. Plánoval rychlou válku, ale okamžitě se setkal s potížemi. Když se válka začala pro Irák vyvíjet špatně, Saddám začal panikařit a navrhl Íráncům, aby se oba muslimské národy spojily a zaútočily na společného nepřítele, Izrael. Chomejní se místo toho rozhodl pokračovat v konfliktu s cílem Saddáma svrhnout. Válka pokračovala, a protože ceny ropy klesaly, Saddám bojoval s využitím půjček od Saúdské Arábie a Kuvajtu. Mezi jeho nákupy byly i chemické zbraně, které jeho vojáci nasadili již v roce 1984. Spojené státy se obávaly možného přerušení dodávek ropy a stále ještě trpěly krizí s rukojmími, a proto začaly Iráku poskytovat vojenskou pomoc. Rozhořčení Američané se ale v roce 1986 dozvěděli, že jejich vláda dodávala tajně zbraně i do Íránu. Dodávky zbraní do Íránu obrátily válku v jeho prospěch. Íránci se snažili odradit představitele států Perského zálivu od financování iráckého válečného úsilí tím, že bombardovali jejich tankery v Perském

zálivu. Kuvajťané navrhli, aby jejich tankery pluly pod americkou vlajkou, což by jim zaručilo ochranu amerického námořnictva, ale Reaganova administrativa tuto myšlenku odmítla, což Kuvajťany donutilo obrátit se na Sovětský svaz. Během několika týdnů se jejich tankery plavily pod srpem a kladivem SSSR. Brzy potom ale irácká stíhačka omylem vypálila rakety na plavidlo amerických námořníků. USA obrátilo svůj hněv na Írán za to, že učinil Perský záliv součástí konfliktu. Poslední rok konfliktu byly Spojené státy s Íránem prakticky ve válce. Mezitím se Irák ocitl uprostřed hospodářské krize a během války dlužil státům Perského zálivu miliardy dolarů za půjčky. Saddám také musel financovat obnovu některých částí Iráku po válce, ale stále utrácel obrovské částky za zbraně. Irák byl závislý na dovozu, protože neměl vlastní výrobní základnu. Země samozřejmě vyvážela velké množství ropy, ale cena ropy byla nízká a Saddám nebyl schopen přesvědčit své kolegy z OPEC, aby ceny zvýšili. Protože Saddám dlužil velké množství peněz, a to zejména Kuvajtu, rozhodl se, že jediným způsobem, jak dostat svou zemi zpět do černých čísel, je napadnout stát v Perském zálivu, který je na ropu bohatý. V roce 1990 vyslal do Kuvajtu své jednotky, které zemi obsadily s tvrzením, že tak učinily, aby "zachránily kuvajtskou monarchii před zrádci". Kuvajt byl prohlášen za 19. provincii Iráku. Svět byl pobouřen. Organizace spojených národů nařídila Saddámovi, aby stáhl svá vojska, uvalila na Irák obchodní embargo a zmrazila irácká a kuvajtská aktiva v bankách po celém světě. Irácké ropovody vedoucí přes Turecko a Saúdskou Arábii byly odstaveny. Dne 29. listopadu 1990 přijala OSN rezoluci č. 678, která povolovala použití síly k vyhnání iráckých vojsk z Kuvajtu, přičemž konečným termínem pro stažení iráckých vojsk byl 15. leden 1991. S blížícím se termínem byla sestavena pozoruhodná koalice, která měla irácká vojska z Kuvajtu vyhnat. Vojáci z muslimského světa – Sýrie, Pákistánu, Ománu, Egypta, Kataru a Bahrajnu se seřadili k jednotkám Spojených států, Velké Británie a Francie. Je třeba si uvědomit, že irácká vojska byla zocelena dlouholetou válkou s Íránem a Irák měl jednu z největších armád na světě. Izrael zůstal v konfliktu neutrální, protože žádný arabský stát pravděpodobně nechtěl bojovat po boku izraelských jednotek, ale Saddám se ho snažil zapojit tím, že na jeho města vypálil rakety. Izraelská vláda projevila pozoruhodnou zdrženlivost, když odmítla na útoky reagovat, což velmi ulevilo americkému prezidentovi Georgi Bushovi st. (nar. 1924). V Kuvajtu ustupující irácké jednotky zapálily ropné vrty, čímž způsobily škody, jejichž náprava potrvá měsíce, a způsobily ekologickou katastrofu. Válka byla vyhrána během několika dní, ale prezident Bush rozhodl, že by se práce měla omezit na vyklizení iráckých sil z Kuvajtu. Kontroverzní bylo, že Saddám zůstal na místě. Příměří bylo podepsáno 28. února 1991. Organizace spojených národů zavedla sankce, které trvaly následující desetiletí. Saddám se však v Iráku udržel u moci (Kerr 2016 s. 154-157).

1.5.7 Blízký východ ve 21. století

Pokusy o dosažení míru na Blízkém východě trvaly celá desetiletí již před přelomem tisíciletí. V letech 1993 a 1995 přišel klíčový okamžik izraelsko-palestinského konfliktu, kdy během mírových jednání v norském Oslu byly podepsány vůbec první mírové dohody mezi Palestinci. Dohoda z Osla odstartovala mírový proces založený na uznání státu Izrael Palestinskou osvobozenou organizací a zároveň naplnění práva palestinského lidu na sebeurčení. Dohody vytvořily Palestinskou samosprávu (nikoliv stát). V rámci dohody se měl Izrael stáhnout do pěti let z pásma Gazy a Palestincům žijícím na Západním břehu by měla být poskytnuta určitá autonomie. OOP slíbila, vzdát se terorismu jako prostředku k dosažení svých cílů, a souhlasila s uznáním Izraele. Optimismus, který doprovázel tyto pokroky ve vztazích na Blízkém východě, narušil atentát na izraelského premiéra. Také Palestinci měli potíže. Když se OOP stala Palestinskou samosprávou a odmítla terorismus, mnoho Palestinců bylo nespokojeno a přesunulo svou loajalitu k jinému hnutí odporu – Hamásu. Palestinská islámská organizace Hamás vznikla s cíle osvobodit Palestinu (včetně Izraele) od izraelské okupace a vytvořit islámský stát. Hamás začal podnikat útoky na Izrael pomocí sebevražedných atentátů a od roku 2001 i pomocí raket (Kerr 2016 s. 161-165). Přestože si mnozí mysleli, že s přelomem tisíciletí se konflikty stanou minulostí, současné dění (a to nejen na Blízkém východě) o této představě asi málokoho přesvědčí. Relevance konfliktů po přelomu tisíciletí naopak narostla. Problémy regionu v tomto období výrazně opustily jeho hranice, a i Evropa se stále častěji setkává s důsledky vývoje událostí na Blízkém východě (Mouček 2022, str. 7-9).

Teroristické útoky 9/11

Jen málo osobností ovlivnilo v posledních 50 letech světové dějiny tak výrazně jako Usáma bin Ládín. Bin Ládín pocházel ze Saúdské Arábie a patřil k zakladatelům teroristické organizace Al-Káida v Afghánistánu. Bin Ládín opovrhoval Američany, rozčilovala ho izraelsko-palestinská situace, a dokonce vydal dva dokumenty, v nichž vyzýval své stoupence k zabíjení Američanů. Snil o džihádu – svaté válce, která ukládá muslimům náboženskou povinnost usilovat o rozšiřování islámu ve světě. S myšlenkou založení Al-Káidy v roce 1988 jako s myšlenkou mezinárodní organizace věnující se džihádu. Bin Ládín začal připravovat plány na různé teroristické útoky směrem k Američanům. Postupem let se stal slavným a jeho názory se velmi často objevovaly ve zpravodajství v televizi i v tisku. Před samotným teroristickým útokem v roce 2001 začala kampaň útoků na americká velvyslanectví v Africe. 11. září 2001 uneslo devatenáct členů Al-Káidy čtyři komerční letadla Spojených států. Dvě z nich narazila do věží Světového

obchodního centra, jedno do Pentagonu a čtvrté se po boji na palubě zřítilo v Pensylvánii. Dnes se neví, co mělo být cílem čtvrtého letadla, pravděpodobně buď Bílý dům, nebo Kapitol. K odpovědnosti za útoky se přihlásil právě Usáma bin Ládín a stal se tak nejhledanější osobou planety. Spojené státy trvaly na tom, aby jim Afghánistán bin Ládína vydal. Později dorazila na místo koalice vojáků z USA, Velké Británie, Německa, Francie, Dánska, Austrálie a Norska. Vojskům se povedlo odstavit od moci radikální hnutí Taliban a v roce 2004 byl zvolen nový prezident Afghánistánu. Koaliční síly zde zůstaly až do roku 2014, kdy USA oznámily ukončení svých bojových operací. Usáma bin Ládín byl Američany vypátrán a zavražděn v roce 2011 (Maclean, 2008).

Teroristický útok z 11. září 2001 změnil chod nejen amerických dějin a odstartoval válku proti terorismu. Organizace Al-Káida, do té doby známá pouze bezpečnostním službám, se stala synonymem pro světový terorismus. Historie, která se od tohoto času začala odvíjet, ovlivňovala celý svět, protože přinesla do té doby nepoznané obavy a války proti terorismu (ČT Edu, 2021).

Válka v Iráku

V letech 1990-1991 byla ve válkách z velké části zničena infrastruktura Iráku. Země byla ve špatném stavu a některé Saddámovy rozkazy to ještě zhoršily. Po celém světě panoval strach z toho, jak Irák pokročil ve vytváření zbraní hromadného ničení. OSN uvalila na zemi sankci, dokud se neprokáže, že se již nepodílí na výrobě zbraní hromadného ničení. Byl omezen vývoz a zakázán dovoz všeho, co by mohlo být při výrobě zbraní použito. To ochromilo iráckou ekonomiku. Saddám neměl tedy jinou možnost než umožnit OSN provádět inspekce. Nebyl to však snadný proces a inspektorům byly kladeny všemožné překážky. Takových situací by nastala celá řada, a když hrozilo, že dojde k zásahu, Iráčané slevili a umožnili inspektorům dělat jejich práci. Pro obyčejné Iráčany to byla hrozná doba, kdy se nemohli dostat k základním lékům nebo potravinám. Saddám ale neustoupil a vytváření zbraní hromadného ničení zůstalo pro vládu vyšší prioritou než blaho lidí. Inspekční týmy pak ukončily své inspekce na konci roku 1998, protože se jim nepodařilo Saddámovu výrobu zbraní ukončit. Po jejich odchodu zaútočila americká a britská letadla na zařízení, která úředníci OSN nemohli zkontrolovat, ale nepodařilo se jim je zničit. Nakonec Iráčané oznámili, že inspekčním týmům OSN nedovolí návrat do země. Mezitím v letech 2000 a 2001 irácké protiletadlové baterie ostřelovaly britská a americká letadla hlídkující v bezletových zónách v severních a jižních oblastech země. Po útocích z 11. září se však situace změnila; svůj postoj k Iráku změnili i Rusové. Byli zapojeni do vlastní konfrontace s muslimskými čečenskými povstalci a obávali se, že by se jaderné zbraně mohly dostat do rukou islámských teroristů. V roce 2002 přednesl prezident Bush, ve kterém vyjádřil obavy

ze států jako Irák a Írán. Vyjádřil strach o ohrožení míru ve světě, pokud by zbraně hromadného ničení padly do rukou teroristů. Ve svém projevu se také zavázal, že Amerika udělá vše pro to, aby teroristům a jejich státním sponzorům odeprěla materiál i technologie k výrobě zbraní hromadného ničení. V říjnu 2002 zmocnil Kongres USA prezidenta Bushe k tomu, aby v případě potřeby použil proti Iráku sílu. Irácká vláda byla vyzvána OSN, aby zlepšila svou činnost. I přesto se nadále objevovaly zprávy o neukončené výrobě zbraní hromadného ničení, až nakonec prezident Bush oznámil, že Saddám a jeho stoupenci musí do 48 hodin opustit Irák, jinak dojde k vojenskému konfliktu. Podporu OSN se mu získat nepodařilo, ale přesto tzv. "koalice ochotných" (49 zemí včetně Velké Británie, Španělska, Jižní Koreje, Austrálie a Japonska) Irák v roce 2003 napadla. Francie, Německo s Rusko se akce nezúčastnily. Saddám Husajn uprchl ze země, později byla ale dopaden, odsouzen a oběšen. Snahy spojených států vrátit Iráku podobu civilizované země byly neustále plné problémů. V roce 2009 se americké síly ze země stáhly, i když tam nadále USA působí. Povstání pokračovalo i v následujících letech a bylo doprovázeno velkou mírou kriminality v zemi. V roce 2013 zvýšili sunnitští ozbrojenci počet útoků na irácké šíitské obyvatelstvo (Pfauser, 2003).

Arabské jaro

17. prosince 2010 se 26letý tuniský prodavač ovoce Mohamed Bouazizi (1984-2011) upálil na protest proti problémům a šikaně, kterým byl vystaven ve svém každodenním pracovním životě. Když předtím neměl dost peněz na zaplacení úplatku policii, byl zbit a jeho zboží bylo zabaveno. Bouazizihovo protest a následná smrt vyvolaly sérii celonárodních protestů proti hospodářské stagnaci a korupci. K potlačení protestů byla povolána armáda, která však odmítla na protestující střílet a tuniský prezident uprchl ze země. Tyto události byly začátkem série lidových povstání v celém arabském světě známých jako arabské jaro. Do konce roku 2011 padly diktatury v Egyptě, Libyi a Jemenu a došlo k povstáním v Alžírsku, Iráku, Jordánsku, Kuvajtu, Maroku a Súdánu a v dalších zemích severní Afriky a Perského zálivu. Tyto protesty zahrnovaly stávky a masové demonstrace a k šíření zpráv, organizování a komunikaci se využívaly sociální sítě. V Egyptě se po začátku protestů vláda okusila omezit přístup k internetu, aby znemožnila demonstrantům organizovat se. V Jemenu protesty přerostly ve výzvu k odstoupení prezidenta. V Sýrii lidé požadovali ukončení korupce ve vládě a propuštění politických vězňů. Úřady na ně reagovaly bitím, vodními děly nebo slzným plynem. Tisíce aktivistů a protestujících byly zatčeny a označeny za teroristické skupiny. Vláda nakonec slíbila, že přistoupí na požadavky demonstrantů a slíbila snížit daně, odstranit korupci, propustit politické vězně...

Žádná z těchto reforem se však ve skutečnosti neuskutečnila a demonstrace pokračovaly dál (Mendel, 2015, str. 82).

Občanská válka v Sýrii

Situace v Sýrii se jen zhoršila, když vláda začala využívat armádu, aby uklidnila situaci v zemi. Nejenže byli demonstranti zatýkáni, ale byla proti nim použita ostrá munice, bylo přerušeno vodovodní, elektrické a telefonní vedení. S blížícím se létem se ale opoziční síly stávaly organizovanějšími a lépe vybavenými, k čemuž přispěla i řada vysokých vojenských nebo bezpečnostních pracovníků, kteří přeběhli na jejich stranu. Dne 29. července bylo některými důstojníky, kteří přešli na stranu opozice, oznámeno založení Svobodné syrské armády, jejímž cílem je sesadit Bašara Asada. Vytvořili také Syrskou národní radu, která se později spojila s dalšími opozičními skupinami a vytvořila Národní koalici syrských revolučních a opozičních sil. Tato koalice byla mnoha zeměmi uznána jako legitimní zástupce syrského lidu. Násilí pokračovalo i poté, co bývalý generální tajemník OSN vypracoval mírový plán. V roce 2012 vyvolalo ve světě pobouření, když se zjistilo, že Syrská vláda používá proti vlastním občanům těžké zbraně. Počet mrtvých během prvních šesti měsíců povstání dosáhl přibližně 11 000 a OSN odhaduje, že v počátečních fázích bojů bylo vysídleno přibližně 1,2 milionu Syřanů, z nichž přibližně 355 000 uprchlo do sousedního Jordánska, Iráku, Libanonu a Turecka. Spojené státy, Evropská unie, Organizace islámské spolupráce a Rada pro spolupráci v Zálivu uplatnily proti syrské vládě sankce, ale koncem roku 2012 se zdálo, že došlo k patové situaci, kdy povstalci drželi severní oblasti, ale byli omezeni špatnou výzbrojí a organizací. Počet mrtvých civilistů stále stoupal, protože boje probíhaly ve sporných oblastech. Oběma stranám začaly dodávat zbraně další země, povstalce financovalo a vyzbrojovalo Turecko, Saúdská Arábie a Katar, zatímco syrská vláda dostávala zbraně od Íránu a libanonské militantní organizace Hizballáh (Rovenský, 2013, str 28-33).

Povstání Islámského státu

Samozvaný chalífát, Islámský stát v Iráku a Levantě (ISIL), je známý také jako Islámský stát v Iráku a Sýrii (ISIS). Jedná se o extremistickou militantní skupinu složenou převážně ze sunnitských Arabů z Iráku a Sýrie, jejíž samostatný status chalífátu jí umožňuje nárokovat si náboženskou, vojenskou a politickou moc nad všemi muslimy na světě. Založil ji jordánský militantní islamista Abú Musab al-Zarkáví v roce 1999 a v iráckém povstání se proslavila sebevražednými bombovými útoky na šíitské mešity. V roce 2004 slíbila věrnost Al-Káidě a pokračovala v útocích na bezpečnostní síly, civilisty, zahraniční diplomaty a vojáky. V červnu

2006 byl al-Zarkávi zabit při útoku bezpilotního letadla a jeho nástupcem se stal egyptřan Abú Ajjúb al-Masrí. V roce 2010 byl al-Masrí spolu s dalřím vysokým představitelem organizace Abú Omarem Bagdádím zabit americkými jednotkami. Americký generál tehdy uvedl, že bylo zabito přibližně 80 % vůdců Islámského státu v Iráku. Iráčan Abú Bakr al-Bagdádí – muž, na jehož hlavu byla vypřána odměna 10 milionů dolarů – převzal vedení. ISIS se zaměřuje na dobývání území s cílem vytvořit islámský stát, útočí na ostatní sektářské skupiny a zavádí právo řaría, jakmile se zmocní nějaké oblasti. Mezitím svět vyděsila a znechutila série hrůzných stětí unesených lidí ze Západu, které Islámský stát provedl. Dne 29. června 2014 se Islámský stát prohlásil za celosvětový chalífát s Abú Bakrem al-Bagdádím jako chalífou. Nábor nových členů ISIS probíhá po celém arabském světě. V srpnu 2014 začaly letecké údery USA proti Islámskému státu a americký prezident Barack Obama tuto iniciativu označil za “dlouhodobý projekt” (Kerr 2016, s. 178-180).

Islámský stát má na svědomí mnoho teroristických útoků na Blízkém východě i jinde ve světě. V červnu 2015 se přihlásil k útoku proti západním turistům v tuniském letovisku. V říjnu 2015 se přihlásil k bombovému útoku na palubě ruského Airbusu, který se zřítíl v Egyptě. V listopadu 2015 se přihlásil k teroristickým útokům v Paříži. (České noviny.cz 2015). V lednu 2016 ISIS spáchal bombový útok v Istanbulu opět proti západním turistům a v březnu 2016 dořlo k teroristickému útoku v Bruselu (Česká televize 2016). V prosinci roku 2016 se ISIS přihlásil k útoku kamionu na Vánočních trzích v Berlíně (Česká televize 2016). V květnu 2017 k bombovému útoku v Manchesteru (Vocativ 2017). V srpnu 2017 k teroristickým útokům v Katalánsku. (The Economist, 2017). A v listopadu 2020 k útoku ve Vídni (Lidovky.cz 2020).

IS se od roku 2014 proměnil ve „stálíci“ mezinárodního zpravodajství a jeho brutální mediální tvář se velmi často pojí s prvky tajemnosti, což mnoho komentátorů a zpravodajů nezapomíná připomínat. V západních sdělovacích prostředcích nabyíl IS podoby kultu zaměřeného na brutálním násilím a středověkých poměrech. V záplavě mediálních článků však zapadl fakt, že IS je organizace s poměrně jasně vymezenými politickými cíli, ideologickými východisky a pečlivě promyšlenou propagandou. IS by měl být v první řadě chápán jako výsledek faktického zhroucení Sýrie a Iráku na straně jedné a historického vývoje radikálního islamismu na straně druhé. V každém případě jde o komplexní uskupení s mnoha tvářemi, v němž se prolínají aspekty vzbouřenecké organizace s bizarními kultovními rysy a revolučního sponzora terorismu ve jménu náboženství (Beránek, Ostránský eds. 2016, s. 11-17).

Uprchlická krize

Rozvrat a neustálý konflikt na blízkém východě vedl k přílivu uprchlíků, kteří hledají i v současnosti azyl především v Evropě. Jeden z komisařů OSN zabývající se uprchlickou krizí na začátku září 2015 uvedl, že 71 % uprchlíků překračujících Středozemní moře pochází z Afghánistán, Sýrie a Eritreje. Nebezpečnost přesunu uprchlíků a mnohá tragická úmrtí vyvolala v Evropě zděšení. Státy EU obdržely v roce 2014 přes 600 tisíc žádostí o azyl, což byl nejvyšší počet žádostí od roku 1992. Největší podíl na emigraci obyvatel z Blízkého východu má především Sýrie, kde byli civilisté napadáni jak režimem prezidenta, tak členy ISIS. Ukřižování, sexuální otroctví, chemické zbraně a podobná zvěrstva byla a stále jsou v Sýrii na denním pořádku. Většina syrských uprchlíků skončila v přeplněných a často nebezpečných uprchlických táborech v sousedních zemích na Blízkém východě. Protože zde pro ně není šance na dobrý život, spoustu z nich se vydává na nebezpečnou cestu přes Středozemní moře do Evropy. Velmi často se tyto zoufalí lidé svěřují do rukou bezohledných obchodníků s lidmi. V létě 2015 přislíbily EU, USA a Kuvajtu 1,2 miliardy dolarů, 507 milionů dolarů a 500 milionů dolarů na pomoc uprchlíkům. Ani to ale zdaleka nestačí. Některé země západu odmítly politiku financovat politiku bezpečnější migrace uprchlíků v naději, že je nebezpečí odradí od příchodu do jejich zemí. Jakmile se uprchlíci do Evropy skutečně dostanou, jejich cesta není o nic snazší. Maďarsko postavilo podél hranice se Srbskem plot z žiletkového drátu, aby jim zabránilo ve vstupu do země, a zatýkalo všechny, kteří tak učiní. Rakousko zavedlo podél svých hranic kontroly, což bylo podle mnohých porušení evropské politiky hranic, jak je stanovena v Schengenské dohodě. Země jako Německo, které slíbilo přijmout 800 000 uprchlíků, bylo jejich počtem zahlceno. Politika se však v této rychle se vyvíjející krizi neustále měnila a mění. V polovině září 2015, pouhých osm dní poté, co Německo otevřelo hranice a přijalo uprchlíky, je německá kancléřka Angela Merkelová opět uzavřela (Evropský parlament, 2022).

1.5.8 Současné dění na Blízkém východě

I během posledních několika letů můžeme v obrovském množství jiných událostí stále nalézt v médiích články popisující nestabilitu a pokračující konflikty na Blízkém východě. Jak uvádí Kerr 2016: „*Jedním z problémů psaní historie je to, že i když spisovatel vypne svůj počítač, s tím že práci dokončil, historie vytrvale pokračuje dál*“.

V roce 2017 patřil Blízký východ rozhodně k jedné z nejrušnějších oblastí světa a ovlivňoval dění po celém světě. Čerstvě zvolený prezident USA Donald Trump hovořil o několika cílech, týkajících se oblasti Blízkého východu. Mezi body, které zmiňoval ve svých projevech, patřily

například porážka islámského státu, vyřešení palestinsko-izraelského konfliktu a samozřejmě opětovné získání významného vlivu USA v oblasti. Boj proti ISIS navázal na aktivity tehdejšího prezidenta Baraka Obamy a povedlo se mu několik vítězství. Co se ale týkalo palestinsko-izraelského konfliktu, přislíbenou mírovou dohodu Trump nakonec zcela ohrozil poté, co jednostranně uznal Jeruzalém jako hlavní město výhradně Izraele. Vůdci představitelů jednotlivých režimů se navíc staví ke Spojeným státům stále chladněji. Trumpova administrativa je na Blízkém východě v tomto období vnímána jako nejednotná a protiřečící si. Sýrii, Iráku a Libanonu se v tomto roce podařilo dosáhnout vítězství nad Islámským státem. Kromě toho došlo k zásadnímu zlepšení oficiálních vztahů Iráku a Saudské Arábie. Obě země během roku 2017 podepsaly celou řadu dohod v oblastech ekonomiky i bezpečnosti. Saudové si od pevnějšího vztahu s Irákem slibovali posílení svého vlivu v zemi na úkor Íránu. Pro Irák šlo spíše o možnost, jak fungovat jako most mezi oběma rivaly. Saúdská Arábie se v tomto roce také dočkala mnoha reforem, když nový korunní princ Muhammad bin Salmán smetl striktní omezení, která po desítky let udržovali v platnosti náboženští představitelé. V zemi se začaly pořádat koncerty, chystalo se znovuotevření kinosálů a poprvé v historii bylo v plánu také povolení řízení automobilu ženám. Muhammad bin Salmán si od těchto reforem sliboval raketový ekonomický růst. Na poli zahraniční politiky si ale počínal poněkud nerozvázně, což vzbudilo obavy, zda tento nezkušený mladý panovník vlastně nepředstavuje místo pokroku hrozbu pro stabilitu v regionu. Pro Jemen byl rok 2017 pouze dalším rokem zbytečné války mezi povstaleckou skupinou a oficiální vládou, která má po svém boku i vojsko Saúdské Arábie. Celý konflikt se odehrával na pozadí humanitární katastrofy, kde se již 80 % populace země ocitlo ve stavu nutně vyžadujícím humanitární pomoc. Situaci navíc ještě zhoršilo vypuknutí epidemie cholery. Egypt se v tomto roce těšil poměrně stabilitě, která ale byla narušena několika teroristickými útoky. Oproti Iráku, Sýrii nebo Libanonu se Egyptu nedařilo porazit stoupence IS. Neúspěch Egyptanů byl také v přetrvávajících protestech proti nesvobodě slova (Jeníková 2017).

Rok 2018 byl obecně považován za rok, kdy svou pozici na Blízkém východě posilovaly především Rusko, Čína a Írán na úrok západních mocností. Zcela známé ruské tahy na pomyslné šachovnici Blízkého východu začaly být ve stínu pohnutku Číny. I ta má ve zdejší oblasti nemalé záměry, ale pouze o nich nemluví na veřejných konferencích a střeží se kontroverzního používání vojenské síly. Čína se stala největším zahraničním investorem v Arabském světě již v roce 2016. Čína jako největší světový dovozce ropy, může svými vlivy nenápadně zasahovat do regionální politiky. Čína například i trvá na spravedlivém řešení izraelsko-palestinského konfliktu a čínský ministr zahraničí dokonce prohlásil, že fakt, že Palestinci stále nemají svůj

stát, považuje za „historickou tragédii“. Působení Číny lze pozorovat na poli Syrské občanské války. Čína měla již od roku 2015 v Sýrii své důstojníky a poradce, kteří pomáhali s vojenskou kampaní proti rebelům. Peking se tvářil, že by mohl v následujících letech hrát zásadní roli ve vyzbrojování blízkovýchodních zemí. Objevila se možnost dodávat stále dokonalejší zbraně, které západní státy z různých důvodů odmítaly do oblasti dovážet. Čínské zbraňové systémy by tak mohly na Blízkém východě konkurovat těm západním nebo ruským, což by zvýšila čínskou vojenskou přítomnost v regionu (Tureček 2018).

Rok 2019 byl stejně jako ostatní roky neklidný, lišil se ale povahou událostí, které se v regionu odehrály. V reakci na masivní zdražování proběhly v řadě států demonstrace, které nebyly motivovány žádnou z vlád, ale dlouhodobou nespokojeností zdejší populace prahnoucí po zásadnější politické změně. Proběhly spekulace i o tzv. druhé vlně arabského jara. Demonstrace byly na mnoha místech považovány za úspěšné v tom smyslu, že ukončily období vlády několika mocných politiků. Například v Alžírsku byl k odstoupení donucen dlouholetý prezident. Súdánští demonstranti dosáhli pádu desítky let vládnoucího autokrata prezidenta Uamra Bašira, jehož vláda byla poznamenána řadou zločinů proti nejrůznějším skupinám obyvatelstva. Vlna protestů zasáhla také Libanon a Irák, kde se lidé scházeli pro boj proti korupci a privatizaci státu mocnými skupinami. Toto jednání zahrnovalo i částečné smíření náboženských skupin ve jménu společného cíle. Demonstrace v obou zemích měly také za snahu omezit íránský vliv v těchto zemích. Řada demonstrujících vyjádřila nespokojenost s tím, že Írán využívá jejich stát pro své vlastní mocenské záměry. Mnohem více než kdykoliv předtím se u demonstrantů objevovala hesla mířená nikoliv proti konkrétním představitelům, ale přímo proti samotným režimům. Íránské vládě se tyto změny prozatím podařilo potlačit. Ale nelze zastrít skutečnost, že proti státnímu útlaku se ozývalo stále více segmentů společnosti. Kromě regionálního napětí mezi Íránem a arabskými státy se v oblasti objevil další velký konflikt, a to pokus Turecké republiky o expanzi. Ta se projevila tureckým vpádem do Syrského Kurdistánu nebo zesílením Tureckého vlivu v Libyi. Rok 2019 byl tedy ve znamení snahy veřejnosti dostat dění v zemi pod svou kontrolu a zároveň zesílení regionálních konfliktů, ve kterých figurují především Írán, Turecko, Saúdská Arábie a Egypt (Fingerland 2020).

Rok 2020 začal cíleným atentátem na vysokého představitele íránského režimu a média psala o největší eskalaci americko-íránského konfliktu od konce 70. let. A právě Trumpův tlak na Írán měl být podle řady expertů stěžejním tématem tohoto roku (Rokos 2020). Ve skutečnosti ale většina států čelí mnohem zásadnějším výzvám ve své novodobé historii. Některé státy vyhlíží hospodářský růst, jiným hrozí pokračující nestabilita a lokální konflikty. Arabský systém

vlády je pod silným tlakem a státům jako Sýrie nebo Irák začal hrozit rozpad (Novotný, 2019). Ačkoliv veřejnost volá po prosperitě, ekonomické výhledy jsou ponuré. Stále modernější blízkovýchodní společnosti jsou tedy ovládány politickými režimy, jejichž podstata se v posledních několika desetiletích nezměnila. Vývoj trhu práce nebyl v několika posledních dekadách schopný držet krok s tempem demografické expanze přinášející stále větší počet vzdělaných lidí a v souvislosti s kulturními změnami i příliv žen na trh práce. Pomalé tempo vývoje ekonomiky tak koliduje s o mnoho rychlejším tempem sociálních, kulturních a demografických změn. Blízký východ trpí celosvětově největší nezaměstnaností, přičemž největší podíl nezaměstnaných jsou mladí absolventi středních a vysokých škol. Modernizace blízkého východu je zkrátka ve srovnání s dalšími makroregiony světa výrazně nerovnoměrným procesem (Rokos 2020, str. 9-11).

Rok 2021 na Blízkém východě nebyl v médiích zapsán jako významně výjimečné období. Nelze ale říci, že by byl klidný či dokonce ve znamení míru. Tento rok potrápil státy Blízkého východu nejen konflikty vzniklémi na základě ekonomických či politických problémů, ale i konflikty způsobené přírodními změnami. Jednalo se o velice suchý a neobvykle teplý rok a nedostatek vody způsoboval napětí tam, kde se státy dělí o vodu z velkých řek. Neklid panoval například v Sýrii a Iráku, které dostávaly méně vody nejen kvůli suchu, ale i kvůli vodohospodářským stavbám na Eufratu a Tigridu v Turecku. Iráku se zároveň stále nedařila hospodářská obnova, navzdory vysokým příjmům z ropy. Ekonomická krize vedla společně se suchem k emigraci dalších lidí ze země. Nejčastější odliv obyvatel byl z řad Kurdů ze severu Iráku. Podstatná část těch, kteří skončili u bělorusko-polských hranic, jsou právě Kurdové z této oblasti. Celý Blízký východ výrazně ovlivnilo definitivní rozhodnutí odejít z Afghánistánu, po kterém následoval pád vlády a převzetí moci Tálibánem. Pokusy Tálibánu o odchod země nebyly příliš úspěšné, což dalo prostor tamní odnoži ISIS zaútočit na podle nich nedostatečně islámský Tálibán. Ten sliboval Afgháncům mír, ale namísto toho přišla řada změn omezujících lidská práva a svobodu. Postupný Americký odchod souvisí s pokračujícím sblížováním Izraele s některými arabskými státy. Abrahámovské mírové dohody podepsané v roce 2020 a usilující o dosažení míru a větších kontaktů mezi národy se nezhroutily ani v tomto roce a jsou znakem slábnoucího amerického vlivu v regionu a zároveň obav ze sílícího vlivu Íránu a éru, v níž některým arabským státům budou klesat příjmy z prodeje ropy (Fingerland 2021). Afghánistán začal směřovat k občanské válce, prezident Ashraf Ghani uprchl ze země a mnoho zemí se obratem rozhodla evakuovat své diplomaty nebo spolupracující Afghánce, protože Tálibán začal s popravami spolupracovníků se západními silami. Přesah dění v Afghánistánu může mít opět dopad i na západní státy. Afghánci prosí o pomoc své známé na západě a stojí před volbou,

kdo je nejvíce ohrožený, kdo se pokusí uprchnout a dostane tak šanci na lepší život a kdo naopak zůstane. Radikální islamistické hnutí Tálibán zavedlo ihned několik restriktivních opatření. Mezi ně například patří nařízení pro ženy opět nosit burku a omezení pohybu žen na veřejnosti, zákaz možnosti studia pro ženy nebo zákaz vysílání seriálů, ve kterých vystupují ženy. Dále Tálibán obnovil ministerstvo pro šíření ctnosti a předcházení neřesti, které má dohlížet na přísné dodržování islámského práva šaría (Jsem v obraze 2021). Rok 2021 se ale také nesl ve znamení obnovení násilných střetů v Jeruzalémě. Jeruzalém zažíval nejhorší nepokoje za posledních několik let. Opět se ukázalo, že tento léta neřešený židovsko-arabský konflikt má potenciál zažehnout během několika hodin ozbrojený střet. K napětí došlo, když ze strany izraelské policie přicházela přísná omezení pro shromažďování Palestinců během svatého měsíce ramadánu. Zároveň se jednalo o vystěhování desítek Palestinců z arabské čtvrti pro poskytnutí domovů židovským rodinám. Napětí opět začalo stoupat s hrozbou úplné války (Guardian 2021).

Na rok 2022 bude arabský svět pravděpodobně vzpomínat se spojitostí s fotbalovým mistrovstvím světa v Kataru. Katar je sice malá, ale bohatá a vlivná arabská země. Mistrovství světa chytrě využila pro zviditelnění svého pohledu na svět. Miliony arabských fanoušků poskytlo svou podporu Maroku, které poráželo papírově mnohem silnější družstva. A tak státy, jako například Alžírsko, které mají s Marokem za běžných okolností špatné vztahy, smazaly alespoň dočasně rozhádanost arabského světa. Chvilce pospolitosti trvaly pouze krátkou dobu a většina států s obavami sledovala dopady ruského vpádu na Ukrajinu. Pro chudší státy to představovalo nebezpečí růstu cen obilí. Pro státy se zásobami fosilních paliv naopak válka představovala šanci na vysoké zisky v období, kdy už pomalu očekávaly postupný odchod světa od plynu a ropy. Jinak arabský svět prožil poměrně klidný rok, ale opět nikoliv bez událostí. 2022 byl velmi bouřlivým rokem pro Irák, který vlastně neprošel arabským jarem a léta zde probíhal spor o vztah k USA a také spor mezi sunnity, šíity a Kurdy. V průběhu roku také začal Íránský prezident Ebrahim Raísí zpříšňovat politiku oblékání, což vedlo k celospolečenskému napětí. Napětí se vyhroutil zhruba v polovině září, kdy náboženská policie zatkla Mahsu Žinu Amíniovou a ta, pravděpodobně po velmi hrubém zacházení, zemřela ve vazbě. Od té doby trvají neustále protesty proti náboženské policii i proti celému režimu. Na to režim reagoval zatýkání, střelbou a dokonce popravami. Dění v Turecku bylo ve znamení boje vlády s Kurdy na syrském území. Turecko se nacházelo v ekonomické krizi a blížící se prezidentské volby věstily rok 2023 jako ještě rušnější než rok 2022 (Fingerland 2023).

V posledních měsících se v médiích také diskutuje o případném izraelském útoku na íránské jaderné továrny. Izraelská vláda se v poslední době k tématu vyjadřovala jen velmi málo, což

mnozí pojali jako podezření, že přípravy útoku jsou v jeho závěru. Spekuluje se, zda Izrael útok provede sám nebo společně s USA, jehož armáda Izrael velmi podporuje. Izrael již několikrát přiznal, že se na útok chystal již dříve, ale čekali na řádnou připravenost armády. Zároveň Izrael dával šanci jednání o mezinárodní dohodě o omezení íránského jaderného programu, která ale byla zcela nedostatečná. Dále Izrael čekal na výsledek vyjednávání z předchozího roku o obnově této smlouvy, od které USA za Donalda Trumpa odstoupily. Čekal i na íránskou reakci na nedávný návrh USA o dohodě zmrazení některých částí jaderného programu výměnou za uvolnění miliard dolarů na zablokovaných účtech. Íránci ale odmítly. Současný izraelský ministr obrany uvedl, že úder bude muset být dobře promyšlený, jelikož íránské továrny jsou roztroušené po celé zemi. Ať už Izrael provede útok sám nebo s podporou USA, je třeba počítat s tím, že v reakci na něj vypukne válka na většině front Blízkého východu (Zbavitelová 2023).

Doprovodným jevem nejen izraelsko-palestinského konfliktu je také účelné zkreslování dějin na obou stranách. Média předávají buď zcela povrchní, nebo propagandou ovlivněné informace. I jinak vcelku seriózní nevládní organizace často uvádějí ve svých publikacích a internetových stránkách hrubá historická zkreslení. U některých médií (např. izraelská) bývá tento účel sofistikovaně zakryt, u jiných (např. palestinská) je zkreslení neskryté. Z tohoto důvodu je nutné opustit veškeré předsudky a konflikty na Blízkém východě hodnotit pouze na základě znalosti celé širší problémů a souvislostí (Čejka 2010 s. 253-254).

1.6 Mezinárodní debata

To, že obě světové války zásadně ovlivnily dění na Blízkém východě již víme a toto tvrzení nelze vyvrátit. Totéž ale můžeme říci i o jiných světových regionech. Neobvyklý zájem velkých světových mocností o tento region a jejich tamní působení ovlivnilo a stále ovlivňuje tento region daleko více než jiné.

Kde hledat okamžik historického zlomu? Arabský svět se po celá desetiletí jevil jako politicky a ideologicky zakonzervovaný prostor, který si mocnosti studené války rozdělily podle momentální náklonnosti k režimům. Po rozpadu východního bloku, a především po rozpadu SSSR se ale poměry začaly měnit. Některé země na Blízkém východě přišly o své ochránce. Jiné se strachem sledovaly, jak si jejich strategický spojenec stále více utvrzuje pozici jediné světové mocnosti. Historické a kulturní pozadí událostí naznačených v předchozích kapitolách nelze přehlížet a je třeba ho brát v potaz i během sledování současného dění na Blízkém východě. Arabský a islámský svět má své specifické náboženské, kulturní i sociální rysy, které nelze

změnit, aby vyhovovaly standardům západních zemích. Ani vojenské intervence, ani vzdělávací programy nebo politické programy nemohou tento svět změnit. I tak nadále Evropa a celý západ usilovně přemýšlí, o tom, jak umožnit, aby se obyvatelstvo tohoto regionu zbavilo svých „archaických“ kulturních stereotypů. Arabský svět, stejně jako jiné mimoevropské oblasti světa má svůj podmíněný řád hodnot, který sice nemusíme obdivovat, ale musíme ho mít na mysli, pokud chceme s tímto regionem smysluplně komunikovat, jelikož výuka demokracie pod namířenými zbraněmi k nastolení skutečné demokracie nikdy nepovede (Mendel 2016 s. 31).

Pokud země arabského světa nejsou schopné nastolit demokracii, znamená to tedy, že jsou o několik set let ve vývoji za námi? Evropské ekonomické a státoprávní modely, kapitalismus nebo nacionalismus byly do islámského světa vneseny nebo vnuceny během éry kolonialismu. Pokud se někde povedlo položit základy demokracie, během 2. světové války se zase zhroutily a nahradily je různé autoritářské režimy. Pokusy o zpochybnění vlivu islámu na fungování státu a veřejný život byly velmi chabé. Sekularisticky orientované mocnosti pak musely vynakládat stále brutálnější represe, aby se udržely u moci a nesmetl je „dominový efekt“ arabských revolucí známých jako arabské jaro. Nelze počítat s tím, že společnost arabských zemí se během krátké historické doby promění na demokratickou a odvrhne jediný důvěrný ideový rámec – různé varianty politicky angažovaného islámu. Dějiny islámského světa jsou někdy mylně považovány za „opozděné“ o dvě nebo tři století. Západ má neustále pokusy o to umožnit islámu, aby zažil svou reformaci. Dějiny islámu však nejsou ani „lepší“ ani „horší“ než dějiny Západu. Islámský svět má vlastní dynamiku vývoje s vlastními stereotypy a ideály. Kontext globalizovaného světa ho již od dob kolonialismu staví do konfrontace a vnímá ho jako zdroj hrozby nebo ponížení. To nahrává xenofobům a demagogům při tvorbě různých webových portálů. Pocit ponížení z éry kolonialismu v regionu stále doutná a vše negativní, co se zde odehrává, bývá kladeno za vinu Západu a především USA. Tuto základní myšlenku je při vnímání současného soužití v oblasti nezbytné mít na mysli (Mendel 2016 s. 37-38).

1.6.1 Možnosti současného soužití na Blízkém východě

V průběhu let proběhly v regionu Blízkého východu mnohé pokusy o mírová jednání a smlouvy. Některé byly úspěšné, některé pouze krátkodobě, některé částečně a jiné zcela vůbec. Je vůbec možné, aby tento region někdy dosáhl klidného soužití a míru?

Pro nás Evropany je možná dost často složité pochopit proč pokusy o nastolení demokracie na Blízkém východě nefungují tak dobře, jako tomu bylo právě v Evropě. Vždyť jedna z podob totalitního režimu (komunismus) u nás a ve východní Evropě panovala až do roku 1989. Po

jeho pádu měla většina lidí jasnou představu, kterým směrem se ve státním zřízení vydat: k demokracii. Arabské země neměly s podobným otevřením se zkušenosti a stále si v sobě nesly stigma kolonialismu. I to je jedním z důvodů proč státy nedokázaly překlenout arabské povstání ve skutečné arabské jaro a namísto toho se ocitla v bezvýchodném kruhu občanských válek a nepokojů. Arabský svět opravdu ani v roce 2011 žádnou podobnou zkušenost neměl a při formování států se rozhlížel několika různými směry. Vedle sebe stály a i stále stojí pnutí k demokracii, k liberální demokracii, k nacionalismu, ke kultu silného vůdce a samozřejmě k tomu, k čemu se většina obyvatel Blízkého východu upíná odjakživa: k islámu v jeho nejrůznějších podobách (Mendel 2018, s. 184-187). Jak uvádí Mendel (2018, s. 184-187), dá se říci, že Arabské povstání již dávno přešlo do druhé fáze a jedná se o složitý zápas, kde představují sílu náboženská přesvědčení, společenské zvyklosti, klanové vazby, a především zbraně a násilí. Projevy nenávisti vůči druhým jsou v arabském světě něčím tak běžným, že se nad tím v regionu málokdo pozastaví. Arabskými zeměmi zmítají předsudky a zášť, o které toho člověk ze Západu příliš neví. Nejen západní státy ale i lidé, kteří z tohoto regionu odešli na západ, mají pouze omezený přístup k východním platformám v masových sdělovacích prostředcích. V novinách jsou na denním pořádku běžné například kreslené antisemitské vtipy. V televizi každý týden vystupují velice kontroverzní imámové (duchovní vůdci a učitelé). Obyvatelé Západu, kteří toto počínání omlouvají, mají strach, aby je někdo neoznačil za “orientalisty“ tak, jak to učinil E. Said ve svém díle. Jiní zase naopak tvrdí, že podněcování k vraždám a nenávisti musíme chápat v kontextu arabského jazyka, jehož mluvčí mívají sklony se v zápalu konverzace nechat unést. To ale pouze svědčí o neochotě přijmout fakt, že když lidé svými slovy vyjadřují zášť, tak to také tak opravdu myslí.

Dle Marshalla 2018 s. 185 a 187, je třeba přijmout fakt, že na Blízkém východě vyrůstá politická moc z toho, kdo zrovna vítězí v konfliktu. Proto obyvatelstvo nakloněné liberálním směrem nemělo a také pravděpodobně nebude mít nikdy šanci uspět. Nikoli kvůli tomu, že by převážná většina obyvatel Blízkého východu byla radikální, ale proto, že když mají na výběr mezi bezpečím na jedné straně a myšlenkou demokracie na druhé straně, dlouho se rozhodovat nebudou. Současné dění nenasvědčuje, že by se v následujících letech mělo něco změnit. Marshall 2018 s. 185 a 187 dále uvádí, že USA podle všeho plánuje stále snižovat v oblasti své politické i vojenské investice, protože čím dál tím méně potřebují dovážet energetické suroviny. S poklesem jejich zájmu bude stoupat zájem a vliv Číny a pravděpodobně i Indie. Jedná se tedy i globální scénář, o kterém se bude rozhodovat v ústředí světových mocností. O Blízkovýchodní

civilizaci tedy budou opět rozhodovat světové mocnosti. Jaký je osud Blízkého východu jasné není. Je ale jasné, že se bude jednat o dlouhý proces.

Pro správné uchopení problematiky na Blízkém východě je nutné být podrobně a pravdivě informovaný, což v dnešní době sociálních sítí a snadného šíření zkreslených a lživých informací může být velmi obtížné. Ve vědeckém i mediálním diskurzu o charakteru vývoje Blízkého východu se objevují dva zdánlivě protichůdné postoje. Jak již bylo uvedeno výše, jeden z postojů vnímá region jako zaostalý s velmi pomalými nebo vůbec žádnými změnami. Druhý postoj naopak region vnímá jako až velmi rychle se proměňující, což tamní společnosti destabilizuje. Sledovat Blízký východ skrz každodenně se proměňující projevy regionální nestability znamená chápat Blízký východ jako šachovnici plnou neustále vznikajících a zanikajících státních i nestátních aktérů, kteří vzájemně soupeří nebo uzavírají koalice a opět je rozpouštějí. V průběhu hry se ale počet figurek v partii zvyšuje, a dokonce dochází k překreslování půdorysu celé šachovnice a možná i pravidel celé hry. Nový Blízký východ pramení z prudkých zvrátů v historii a je zcela odlišný než ten, na který byla společnost po desetiletí zvyklá. Většina mocností se soustředila na politickou hru. Nikdo se ale nezaměřoval na změnu hlubokých demografických, sociálních, ekonomických nebo politických ukazatelů (Černý 2017 s. 5-6). Do pasti blízkovýchodního nerovnoměrného vývoje je chycena především tamní mládež. Demografický růst byl v posledním půlstoletí daleko rychlejší než vývoj v ekonomickém a sociálním systému. Tato dlouhodobá a prohlubující se strukturální trhlina ve věkovém složení místního obyvatelstva je jedním z kořenů masové nespokojenosti. Jedním z důsledků bylo Arabské jaro v roce 2011. Početní růst mládeže přináší problémy nejen ekonomické, ale především hodnotové a postojové. Prozápadni naladění mladých lidí se stále častěji dostává do kolize s autoritářsky vedenými a vysoce represivními režimy. Ty mladým lidem nemohou nabídnout perspektivu a prostor k ekonomickému a politickému zařazení do společnosti (Černý 2017 s. 239-241).

Jak ukázaly předchozí kapitoly tematika Blízkého východu je velmi složitá. Kromě složitosti zdůraznilo především několik posledních podkapitol významnost tohoto tématu. Rešerše literatury odhalila, že oblast, která se mylně na první pohled zdá být pošramocena střetem náboženství je ve skutečnosti místem střetu zájmu světových mocností. Jak již bylo mnohokrát zmíněno v předchozích podkapitolách, dění na Blízkém východě bylo v průběhu historie mnohokrát ovlivňováno státy za svými hranicemi. Výsledkem tohoto přelévání soupeření o moc do oblasti Blízkého východu jsou potom naopak události jako například uprchlické krize či teroristické útoky ISIS, které naopak ovlivňují zbytek světa dnes. I přes svou složitost je téma Blízkého východu významné pro pochopení nejen problematiky rozložení moci ve světě. Informace

o tomto regionu jsou stále na dosah především skrz různá média, kde velmi často najdeme i dezinformace, které mohou způsobovat zmatek nebo vyvolávat strach, který může ústit i v patologické jevy jako je xenofobie či rasismus. Z důvodu předcházení těmto jevům, ale i z důvodu propojování žákovských znalostí o světě, je dle mého názoru třeba snažit se toto jedinečné téma zařadit i do výuky zeměpisu na ZŠ.

2 Výuka tématu Blízký Východ na 2. stupni ZŠ v ČR (pohled učitele zeměpisu)

„Doslova "psaní na zemi" z řeckého geo (země) a graphia (písmo), se při tvorbě geografie ("zeměpisu") jedná jak o psaní o světě (sdělování, vyjadřování nebo zobrazování), tak o psaní (označování, utváření nebo přetváření) světa. Obě tyto činnosti se vzájemně prolínají a vylučují v nepřetržité a neustále se měnící řadě situovaných postupů, a i když byly učiněny pokusy udržet "geografiku" v klidu, omezit její předměty a metody na formální disciplínu, vždy se těmto ohraňčením vymykala.“ (Gregory et al. 2009, s. 287)

„Geografie je studium míst a vztahů mezi lidmi a jejich prostředím. Geografové zkoumají jak fyzikální vlastnosti zemského povrchu, tak lidské společnosti, které se na něm rozprostírají. Zkoumají také interakci lidské kultury s přírodním prostředím a způsob, jakým mohou místa a lokality působit na lidi. Geografie se snaží pochopit, kde se věci nacházejí, proč tam jsou a jak se vyvíjejí a mění v čase.“ (National Geographic 2016)

Obě výše zmiňované definice se pokouší v několika řádcích vystihnout podstatu geografie (zeměpisu). Obě definice zmiňují jakési prolínání či interakci lidských jevů s přírodními jevy. Toto již samo o sobě zní dosti složitě. Dokázat vyložit tyto provázané a složité procesy ve školním prostředí je dle mého názoru náročné, a tak být dobrým odborníkem je pro učitele zeměpisu důležitým základem. I pokud je učitel zeměpisu v tématech své výuky vzdělán a aktivně si stále doplňuje své znalosti, může i tak narazit na témata, která jsou i pro něj jako pro geografa příliš komplexní. V tu chvíli se učiteli může stát, že uvažuje, zda ho do své výuky vůbec zařadit. Poté se může stát, že právě pro jeho komplexnost toto téma vynechá nebo podá velice stroze. A takovým tématem může být právě Blízký východ. Jakým způsobem lze tedy toto téma v základním školství pojmut?

Cílem výzkumné části této práce je zjistit, jak lze téma Blízkého východu zařadit do výuky zeměpisu na ZŠ a dále zjistit, zda a jakým způsobem se vyučuje v zeměpise na 2. stupni ZŠ v České republice. Výzkumná část této práce se skládá ze dvou částí. První část je založena na formálním zařazení tématu do ŠVP a tematického plánu. Dále se tato část věnuje mezipředmětovým vztahům a digitalizaci ve výuce zeměpisu na příkladu Blízkého východu. Hlavním cílem první části je formální ukotvení tématu v předmětu zeměpis na 2. stupni ZŠ.

Druhá část této kapitoly shrnuje průběh a výsledky z dotazníkového šetření založeném na porovnání zkušeností učitelů zeměpisu v ČR týkající se výuky tématu Blízkého východu. Přičemž

cílem dotazníku bylo především to, zda dotázaní učitelé témata Blízkého východu ve svých hodinách učí či nikoliv. Následně je dotazníkové šetření doplněno o polostrukturované rozhovory vybraných učitelů zeměpisu na ZŠ, kteří se ve své výuce tomuto tématu věnují. Rozhovory podrobněji rozvíjejí myšlenky otázek z dotazníku.

V návaznosti na formální ukotvení tématu a zjištění z dotazníků a rozhovorů je kapitola dále doplněna o vybrané materiály, možné žákovské projekty a příkladovou vyučovací hodinu týkající se témat Blízkého východu.

2.1 Zařazení tématu do ŠVP

Pro zařazení tématu Blízkého východu do školního vzdělávacího programu (dále ŠVP) bude na téma nahlíženo postupně od obecného ke konkrétnímu. V první řadě bude téma zařazeno v obecné rovině dle vzdělávacích obsahů a očekávaných výstupů určených Rámcovým vzdělávacím programem základního vzdělávání (dále RVP ZV). Následně budou diskutovány varianty zařazení tématu na příkladu vybraných ŠVP. Nakonec bude téma zařazeno do konkrétního ŠVP zeměpisu ZŠ Bělá pod Bezdězem, kde momentálně působím jako učitel zeměpisu.

Vzdělávací obor zeměpis (geografie) je v RVP ZV 2021 řazen do vzdělávací oblasti *Člověk a příroda*. Vzdělávací obsah tohoto oboru je rozdělen do sedmi kapitol (*Geografické informace, zdroje dat, kartografie a topografie, Přírodní obraz Země, Regiony světa, Společenské a hospodářské prostředí, Životní prostředí, Česká republika, Terénní geografická výuka, praxe a aplikace*). Téma Blízkého východu lze dle mého názoru nejlépe zařadit do kapitoly *Regiony světa*, která dle poslední revize RVP z roku 2021 obsahuje následující očekávané výstupy:

Z-9-3-01 Žák lokalizuje na mapách světadíly, oceány a makroregiony světa podle zvolených kritérií, srovnává jejich postavení, rozvojová jádra a periferní zóny

Z-9-3-02 Žák porovnává a přiměřeně hodnotí polohu, rozlohu, přírodní, kulturní, společenské, politické a hospodářské poměry, zvláštnosti a podobnosti, potenciál a bariéry jednotlivých světadílů, oceánů, vybraných makroregionů světa a vybraných (modelových) států

Z-9-3-03 Žák zvažuje, jaké změny ve vybraných regionech světa nastaly, nastávají, mohou nastat a co je příčinou zásadních změn v nich

RVP ZV 2021

Obsah témat Blízkého východu převážně odpovídá následujícímu obsahu učiva, které RVP ZV 2021 v této kapitole uvádí:

- *světadíly, oceány, makroregiony světa – určující a porovnávací kritéria; jejich přiměřená charakteristika z hlediska přírodních a socioekonomických poměrů s důrazem na vazby a souvislosti (přírodní oblasti, podnebné oblasti, sídelní oblasti, jazykové oblasti, náboženské oblasti, kulturní oblasti)*
- *modelové regiony světa – vybrané modelové přírodní, společenské, politické, hospodářské a environmentální problémy, možnosti jejich řešení*

RVP ZV 2021

Dále je možné témata Blízkého východu zařadit také do kapitoly *Společenské a hospodářské prostředí*, a to konkrétně pod následující očekávané výstupy:

Z-9-4-03 Žák zhodnotí přiměřeně strukturu, složky a funkce světového hospodářství, lokalizuje na mapách hlavní světové surovinové a energetické zdroje

Z-9-4-05 Žák porovnává státy světa a zájmové integrace států světa na základě podobných a odlišných znaků

Z-9-4-06 Žák lokalizuje na mapách jednotlivých světadílů hlavní aktuální geopolitické změny a politické problémy v konkrétních světových regionech

RVP ZV 2021

Zde se obsah témat Blízkého východu shoduje s vymezeným obsahem učiva v RVP ZV 2021 v následujících bodech:

- *regionální společenské, politické a hospodářské útvary – porovnávací kritéria: národní a mnohonárodnostní státy, části států, správní oblasti, kraje, města, aglomerace; hlavní a periferní hospodářské oblasti světa; politická, bezpečnostní a hospodářská seskupení (integrace) států; geopolitické procesy, hlavní světová konfliktní ohniska*

Týdenní časová dotace zeměpisu se ve všech ročnících na 2. stupni ZŠ pohybuje okolo dvou hodin týdně. Mezi nejčastěji používanou variantu patřil vždy “model“ 2+2+2+2, což znamená, že mají žáci v 6. až 9. ročníku dvě hodiny zeměpisu týdně (Černý 2008). V současné variantě Rámcového učebního plánu se po snížení časových dotací ve vzdělávací oblasti Člověk a příroda pracuje nejčastěji s modelem 2+2+2+1, což znamená, že v 6. až 8. ročníku mají žáci dvě hodiny zeměpisu týdně a v 9. ročníku jednu hodinu týdně.

Blízký východ se vztahuje ke kapitole světových regionů, a to konkrétně k Asii. Dle tabulky níže lze pozorovat, že častou variantou ve školních vzdělávacích programech je zařazení tématu regionů Asie do učiva 7. ročníku. Do tabulky jsem náhodně vyhledala na internetu webové stránky náhodné základní školy z každého kraje v ČR. Výjimkou byla ZŠ Bělá pod Bezdězem, kde momentálně působím. Pokud bylo na stránkách školy k nahlédnutí ŠVP, využila jsem ho pro tvorbu následující tabulky. Z tabulky lze pozorovat, že témata týkající se Blízkého východu by byla pravděpodobně zařazena nejčastěji v 7. ročníku na ZŠ.

Tabulka 1: Zařazení tématu Blízký východ do ŠVP vybraných škol

Kraj	Název školy	Zařazení tématu Blízkého východu do ŠVP zeměpisu na ZŠ	
		Ročník	Téma
Hlavní město Praha	ZŠ Cimburkova, Praha 3	7.	Asie – regiony
Středočeský a hl. m. Praha	ZŠ Bělá pod Bezdězem	7.	Jihozápadní Asie
Jihočeský	ZŠ Dukelská, České Budějovice	7.	Regiony světa – Asie
Plzeňský	21. ZŠ Plzeň	7.	Asie – regiony
Karlovarský	ZŠ Karlovy Vary, Krušnohorská	8.	Asie – regiony
Ústecký	ZŠ Máchovka, Děčín	7.	Regiony světa – Asie
Liberecký	ZŠ Dobiášova, Liberec	7.	Asie
Královehradecký	ZŠ Železnická, Jičín	7.	Jihozápadní Asie
Pardubický	Masarykova ZŠ Dolní Roveň	7.	Regiony světa – Asie
Vysočina	ZŠ Kollárova Jihlava	7.	Regiony světa – Asie
Jihomoravský	ZŠ Mládeže Znojmo	7.	Asie – regiony

Zlínský	ZŠ Komenského I, Zlín	7.	Regiony světa – Asie
Olomoucký	ZŠ Stupkova Olomouc	7.	Asie – regiony, vybrané státy
Moravskoslezský	ZŠ Generála Janka, Ostrava	7.	Asie – regionalizace, státy

Zdroj: Vlastní zpracování dle ŠVP jednotlivých ZŠ (viz Použité zdroje)

Výše uvedená tabulka prezentuje možnosti zařazení témat Blízkého východu do ŠVP. Žádné ze zmiňovaných ŠVP však nezahrnovalo v obsahu učiva u uvedených témat konkrétně téma Blízkého východu. Nejvíce se tomuto dá přiblížit téma Jihozápadní Asie, které má ve svém ŠVP uvedena ZŠ Železnická, Jičín a ZŠ Bělá pod Bezdězem. Z těchto jsem následně vybrala ŠVP ZŠ Bělá pod Bezdězem k podrobnějšímu komentáři pro zařazení tématu Blízký východ do ŠVP.

Vybrané níže uvedená část ŠVP ZŠ Bělá pod Bezdězem obsahuje očekávané výstupy spojené s regionem *jihozápadní Asie*. Ačkoliv je zde region přímo specifikován, není zde žádná zmínka o tom, zda bude tento region obsahovat témata z Blízkého východu či nikoliv. ŠVP spíše obecně popisuje vybraná témata z přírodní i socioekonomické sféry. To ale neznamená, že se učitel využívající toto ŠVP tématu Blízkého východu nevěnuje.

Jihozápadní Asie

<p>Očekávané výstupy</p> <p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vyjmenuje podnebné pásy do kterých zasahuje daný světadíl, na mapě najde místa s nejvyššími a nejnižšími teplotami, nejvyššími a nejnižšími srážkami • vyjmenuje vegetační pásy do kterých zasahuje daný světadíl, vyhledá a uvede významné rostliny, živočichy tohoto pásu • na mapě ukáže hlavní naleziště nerostných surovin • zjistí a uvede počet obyvatel a porovná rozmístění obyvatel • na mapě ukáže státy Afriky, Austrálie, Ameriky, Asie • popíše polohu a povrch Afriky, Austrálie, Ameriky a Asie, vyhledá na mapě největší pohoří, činné sopky, nejvyšší vrcholy, významné veletoky, jezera, moře a oceány, které Afriku, Austrálii, Ameriku a Asii obklopují • vyjmenuje podnebné a vegetační pásy Afriky, Austrálie, Ameriky, Asie, uvede rostliny a živočichy typické pro dané oblasti • vyhledá základní údaje o obyvatelstvu • na mapě ukáže hlavní oblasti těžby nerostných surovin • vyjmenuje nejvýznamnější hospodářsky pěstované plodiny • uvede hlavní průmyslové oblasti a porovná hospodářskou vyspělost vybraných států

Obrázek 5: Část ŠVP ZŠ Bělá pod Bezdězem zahrnující region Jihozápadní Asie
Zdroj: ŠVP ZŠ Bělá pod Bezdězem 2023

Zařazení témat Blízkého východu do ŠVP je poměrně nastavené. U převážné většiny uvedených základních škol, by se téma dalo zařadit do 7. ročníku v rámci regionu Asie. Pouze dvě základní školy měly specifikovány podrobnější region, který s Blízkým východem souvisí, a to *jihozápadní Asie*. I tak ale lze předpokládat, že témata Blízkého východu budou v tomto ŠVP řazena právě sem. Jelikož je ŠVP stále ještě obecnějšího rázu, je pro konkrétnější obsah učiva nezbytné, pracovat přímo s tematickým plánem učitele zeměpisu.

2.2 Zařazení tématu do tematického plánu

Tematický plán vychází z ŠVP dané školy a slouží pro učitele daného předmětu jako organizační pomůcka. Jedná se zkrátka o osnovu předmětu, která obsahuje konkrétní učivo a jeho rozvrh v rámci školního roku. Náplní tematického plánu může být i seznam materiálů či jiné učební pomůcky (Skalková 2007 s. 85-87). Učitelé daného předmětu na jedné škole obvykle postupují podle jednoho společného tematického plánu. Pro zařazení tématu Blízkého východu do tematického plánu byl vybrán můj osobní tematický plán, který jsem vytvořila dle vzoru učitelů zeměpisu ze ZŠ Bělá pod Bezdězem. Tento vzor jsem doplnila a rozšířila dle znalostí získaných v předmětech *Vedení geografické výuky* (KGE/VGVN) a *Geografické kurikulum* (KGE/GKUN) během navazujícího magisterského studia na KGE FP TUL. Jak již bylo zmíněno výše, nejčastěji se téma Blízkého východu dá zařadit do 7. ročníku ZŠ k regionům Asie. Součástí přílohy 1 je tabulka shrnující pouze výřez z mého tematického plánu, týkajícího se regionu Asie. Kompletní tematický plán, tedy viz příloha 1.

Jak bylo již uvedeno v teoretické části této práce, oblast Blízkého východu nebývá často vymezována pouze jako oblast Jihozápadní Asie. Stále se ale jedná o hlavní oblast, která se v tomto regionu nachází. Proto je ospravedlnitelné, že téma Blízkého východu v mém uvedeném tematickém plánu zařazeno do regionu Jihozápadní Asie. Regionu jsou dle plánu věnovány dvě vyučovací hodiny. Podobně jako u ostatních regionů Asie je zde vyčleněno učivo z přírodní i socioekonomické sféry. Hlavní témata z oblasti Blízkého východu spadají především do socioekonomické sféry, a tedy bude naplňovat následující očekávané výstupy (viz příloha 1):

„Žák zhodnotí rozmístění obyvatelstva v oblasti, porovná počet obyvatel ve vybraných státech, určí základní charakteristiku obyvatelstva.“

„Žák popíše strukturu hospodářství v dané oblasti, ukáže hlavní průmyslová centra a oblasti těžby nerostných surovin, porovná jednotlivé státy podle hospodářské vyspělosti, zhodnotí vliv oblasti na světové hospodářství.“

Velmi důležitá pro téma Blízkého východu je generalizace¹ *demografický pohyb obyvatelstva* a poznámky uvedené ve sloupci vpravo, kde je zmíněn důraz výuky na *demografickou strukturu, ozbrojené konflikty a státní zřízení*. Pro podrobnější uchopení tématu, by bylo možné vytvořit více generalizací, či v poznámkách zmínit důraz na další témata z Blízkého východu. Je-li to však ale tematický plán neslouží k podrobnému rozepsání jednotlivých hodin, učitel zde má možnost vybrat ta témata z oblasti, která jsou dle něj pro žáky nezbytná.

2.3 Průřezová témata a mezipředmětové vztahy

Komplexnost a složitost témat Blízkého východu nabízí zařazení značného počtu průřezových témat i možnosti mezipředmětových vztahů. Jako zdroj pro výčet průřezových témat a mezipředmětových vztahů k tématu Blízkého východu jsem použila ŠVP škol uvedených v tabulce 1.

Průřezová témata jsou povinnou součástí RVP ZV a reprezentují okruhy aktuálních světových problémů, které jsou nedílnou součástí základního vzdělávání. Témata pomáhají vytvářet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot. Tematické okruhy průřezových témat prochází napříč jednotlivými vzdělávacími oblastmi, čímž přispívají ke komplexnosti vzdělávání žáků a utváření klíčových kompetencí (Metodický portál RVP ZV). V RVP ZV jsou vymezena následující průřezová témata:

1. Osobnostní a sociální výchova
2. Výchova demokratického občana
3. Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
4. Multikulturní výchova
5. Environmentální výchova
6. Mediální výchova

(Metodický portál RVP ZV)

Každé z výše uvedených průřezových témat obsahuje několik tematických okruhů. Témata z oblasti Blízkého východu lze spojit s tematickými okruhy uvedenými v následující tabulce:

¹ Generalizace = tj. zobecňující tvrzení uvádějící klíčové pojmy do vzájemných vztahů a souvislostí (eGeografie.cz, 2017).

Tabulka 2: Téma Blízký východ v průřezových tématech

Průřezové téma	Tematické okruhy	Propojení s Blízkým východem
Osobnostní a sociální výchova	Mezilidské vztahy, Řešení problémů a rozhodovací dovednosti, Rozvoj schopností poznávání, Poznávání lidí	Problémy v mezilidských vztazích, dovednosti pro učení a studium (vyhledávání a zpracování složitějších geografických informací),
Výchova demokratického občana	Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování, Formy participace občanů v politickém životě	Porovnání státních zřízení a jejich principů na příkladu států Blízkého východu, základní prvky fungování demokracie, demokratické způsoby řešení konfliktů a problémů ve společnosti na příkladu Blízkého východu
Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	Evropa a svět nás zajímá, Jsme Evropané, Objevujeme Evropu a svět	Porovnání stylu života Evropanů a obyvatel Blízkého východu, schopnost srovnávat projevy kultury v evropském a globálním kontextu, nacházet společné znaky a odlišnosti a hodnotit je v širších souvislostech
Multikulturní výchova	Multikulturalita, Etnický původ, Kulturní difference, Princip sociálního smíru a solidarity, Lidské vztahy	Multikulturalita současného světa a její možný vývoj do budoucnosti v souvislosti s děním na Blízkém východě, světová náboženství, člověk jako součást etnika, respektování zvláštností různých etnik
Mediální výchova	Kritické čtení a vnímání mediálních sdělení, Interpretace vztahu mediálních sdělení a reality	Pěstování kritického přístupu ke zpravodajství – interpretace vztahu mediálních sdělení a reality, rozlišení reality v regionu od stereotypů zobrazovaných médii jako reprezentaci reality,

Zdroj: Vlastní zpracování dle ŠVP jednotlivých ZŠ (viz Použité zdroje)

Co se týká mezipředmětového přesahu tématu Blízkého východu, nabízí se zde díky jeho komplexnosti opět několik možností propojení s dalšími předměty. Inspirací pro mezipředmětové vazby byly opět školní vzdělávací plány škol z tabulky 2. Vzhledem k velkému významu dějin z oblasti Blízkého východu se jako nejdůležitější mezipředmětový přesah nabízí s dějepisem. Zde jsou významná jak témata starověku, tak i novověku. Velmi důležitými kapitolami spojenými s tímto regionem budou například objevy a dobývání, období kolonialismu, obě světové

války nebo studená válka. Témata spojená s lidskými právy, mezinárodními vztahy, mocenským rozložením světa nebo globalizací se dají propojit s Výchovou k občanství. V rámci zapojení průřezového tématu multikulturní výchovy by se nabízelo i propojení s pracovními činnostmi v rámci porovnávání mezinárodních kuchyní. Pro práci s internetovými zdroji a pěstování kritického přístupu ke zpravodajství je dalším přesahem samozřejmě Informatika.

2.4 Rozvíjení digitálních kompetencí v zeměpise na příkladu Blízkého východu

Mezipředmětový přesah informatiky se u témat Blízkého východu netýká pouze kritického přístupu ke zpravodajství, či vyhledávání informací na internetu. Tato krátká podkapitola je zařazena z důvodu stále většího důrazu na digitální gramotnost v základním vzdělávání.

Dle poslední revidované verze RVP ZV 2021 je digitální kompetence jednou ze žakovských klíčových kompetencí základního vzdělávání. Tato kompetence má být stejně jako všechny ostatní získávána osvojením očekávaných výstupů, které se postupně propojují a vytvářejí předpoklady ke komplexnímu užívání získaných schopností na úrovni klíčových kompetencí (RVP ZV 2021).

Rozvíjení digitálních kompetencí v zeměpise je pro co nejlepší výuku předmětu stěžejní. Cílem vzdělávání v zeměpise je budování geografického myšlení, které zahrnuje kompetence prostorově myslet a jednat. K tomu žáci potřebují využívat i digitální technologie a zdroje dat. V souladu s RVP lze tedy pozorovat vzdělávací cíle týkající se práce s geografickými daty v analogových i digitálních formátech. Digitální kompetence lze v zeměpise budovat i přirozeným používáním digitálních geografických dat a používáním webových map jako doplnění analogových materiálů pro výuku (Šmída a kol. 2020). Oblasti pro budování digitálních kompetencí v zeměpise jsou následující:

1. **Informační a datová gramotnost** – hledání a analýza geografických dat v digitálním formátu
2. **Komunikace a kolaborace** – sdílení prostorových dat v digitální podobě (nejčastěji webová mapa)
3. **Tvorba digitálního obsahu** – nejčastěji tvorba webových map
4. **Bezpečnost** – poučení o bezpečnostních rizicích používání technologií (sdílení vlastní polohy atd.)

5. **Řešení problémů** – řešení technických problémů při práci s geografickými aplikacemi, vybírání vhodného geografického digitálního zdroje při řešení problémů

6. **Technologické kompetence** – znalost a zvládnutí obsluhy aplikací pro tvorbu a sdílení webových map

(Šmída a kol. 2020)

Na konci 9. ročníku by měl dle RVP ZV 2021 žák zvládnout v rámci zeměpisu zvládnout následující:

- používat geoinformační technologie ve výuce i v běžném životě
- využívat výhody tištěných i digitálních map pro znázornění, analýzu a hodnocení geografických objektů, jevů a procesů v krajině
- využívat výhody tištěných i digitálních map pro znázornění, analýzu a hodnocení geografických objektů, jevů a procesů v krajině

(Revize RVP edu.cz 2021)

Rozvíjení digitálních kompetencí je dle mého názoru ve výuce zeměpisu možné v rámci jakéhokoliv tématu. Níže jsou uvedena konkrétní témata související s rozvíjením a posilováním digitálních kompetencí souvisejících s tématy Blízkého východu. Příklady jsou zařazeny do oblastí vymezených dle Šmída a kol. 2020 (viz výše):

1. Hledání a analýza geografických dat týkajících se oblasti Blízkého východu např.
 - a. Hranice států i samotného regionu
 - b. Demografické ukazatele regionu
 - c. Náboženská a etnická struktura obyvatelstva
 - d. Místa těžby nerostných surovin
2. Tvorba digitálního obsahu (webových map)
 - a. Lokalizace ohnisek konfliktů
 - b. Sféry vlivu ISIS
3. Bezpečnost
 - a. Pěstování kritického přístupu ke zpravodajství
 - b. Rozpoznávání zstrašujících, zkreslujících a nepravdivých zpráv z oblasti Blízkého východu

a další.

Výše uvedená témata nejsou jediná témata z oblasti Blízkého východu, na kterých lze posilování digitálních kompetencí trénovat. Jedná se pouze o několik příkladů.

2.5 Sonda do aktuálního stavu výuky tématu na 2. stupni ZŠ v ČR

Jak již bylo zmíněno výše, druhá část výzkumné části se skládá v první řadě z dotazníkového šetření založeném na porovnání názorů učitelů zeměpisu v ČR týkající se výuky tématu Blízkého východu. Následně je dotazníkové šetření doplněno o polostrukturované rozhovory vybraných učitelů zeměpisu na ZŠ, kteří se ve své výuce tomuto tématu věnují.

2.5.1 Metodika sběru dat v dotazníkovém šetření

Hlavní metodou výzkumu stavu výuky tématu Blízký východ na 2. stupni ZŠ v ČR bylo dotazníkové šetření založené na porovnávání názorů učitelů zeměpisu na 2. stupni ZŠ v ČR. Šetření probíhalo od dubna 2023 do června 2023 a účastnilo se jej celkem 101 respondentů. Odpovědi na dotazníky byly získávány pouze v elektronické podobě. Sběr odpovědí probíhal skrz osobní elektronický kontakt s učiteli, kteří následně rozeslali dotazník i do svého okolí. Z části sběr probíhal i v učitelských skupinách na sociálních sítích.

V rámci dotazníkového šetření jsem vycházela z následujících předpokladů:

1. Téma Blízký východ je na 2. stupni ZŠ převážně vyučováno v 7. ročníku.
2. Více než polovina respondentů se tématu Blízký východ věnuje alespoň 1 vyučovací hodinu.
3. Minimálně 2/3 respondentů považují téma Blízký východ za komplexní.

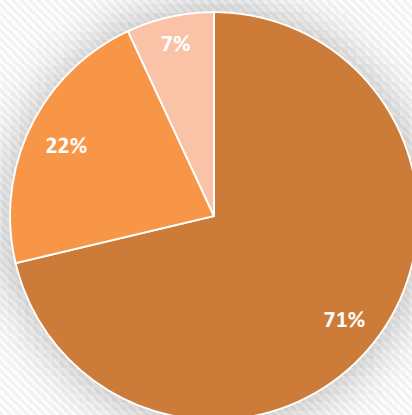
2.5.2 Analýza dat dotazníkového šetření

Struktura respondentů byla velmi různorodá. Šetření se zúčastnilo přibližně 48 % respondentů ve věku 22-30 let. Z početnějších skupin byla také skupina ve věku 31-40 let v 27 procenty. Naopak nejméně zastoupené byli věkové skupiny 51-60 let (7 %) a 61-70 let (5 %). Zhruba polovina respondentů momentálně působí na ZŠ ve Středočeském kraji. V početnějším zastoupení byli také respondenti z Libereckého kraje (21 %) a Královohradeckého kraje (10 %). Ostatní kraje ČR byly zastoupeny v počtu cca 1-3 % za každý kraj, kromě Olomouckého, ze kterého nebyl žádný respondent. Za nejpodstatnější aspekt považují otázky týkající se výuky

tématu Blízký východ. Početní rozdíl ve věkových skupinách, místu působení respondenta a dosaženým vzděláním jsou sice zajímavými ukazateli pro zobrazení struktury respondentů, nepovažují je ale ve výsledcích šetření za stěžejní. Nejvíce odpovídajících (72 %) má vystudováno nebo momentálně studuje obor geografie/zeměpis pedagogického zaměření. Zhruba 18 % respondentů má vystudováno nebo studuje jiný obor pedagogického zaměření. Pouze 10 respondentů ze 101 má vystudováno nebo studuje obor nepedagogického zaměření či nemá vysokoškolské vzdělání vůbec. Převážná většina respondentů jsou tedy kvalifikovaní učitelé zeměpisu. 50 % vyučujících má celkovou praxi na 2. stupni ZŠ od jednoho do šesti let výuky. Polovinu respondentů tedy představují začínající nebo relativně krátce působící učitelé. 40 % respondentů vyučuje zeměpis teprve 1-2 roky a 30 % respondentů 3-6 let. Naopak pouze 8 % respondentů má praxi ve výuce zeměpisu 13-19 let. Ačkoliv učitelů s kratší celkovou praxí je zhruba polovina. Respondentů s krátkou praxí výuky zeměpisu je zhruba 70 %. Nejvíce respondentů momentálně vyučuje nebo vyučovala v 6. ročníku (89 respondentů) a 7. ročníku (88 respondentů). Naopak nejméně vyučuje či vyučovalo v 9. ročníku (65 respondentů).

Dle výsledků u otázky č. 7. *Téma blízkého východu má Vaše škola v ŠVP zařazeno v...* a otázky č. 8. *Téma blízkého východu máte zařazeno v tematickém plánu do tématu...*, je téma Blízkého východu nejčastěji vyučováno v 7. ročníku v rámci regionu jihozápadní Asie. Nejvíce respondentů (69 %) má zařazeno téma Blízkého východu v ŠVP do 7. ročníku, 17 % řadí téma do 8. ročníku a zhruba 6 % do 9. ročníku. Do 6. ročníku naopak toto téma nezařadil žádný respondent. Zhruba 8 % respondentů uvedlo, že toto téma nemají v ŠVP zařazené vůbec. Přes 70 % respondentů řadí téma Blízkého východu pod téma jihozápadní nebo západní Asie. Dále řadí někteří respondenti téma pod následující oblasti: aktuální dění ve světě, problémové regiony světa nebo ohniska napětí. 13 % respondentů toto téma nemá v tematickém plánu vůbec, což ale neznamená, že svá témata nezmiňují např. ve spojení s jinými tématy, která ve svém plánu mají.

9. Vyučujete ve svých hodinách zeměpisu samostatně téma Blízký východ? Pokud učíte v ročnících, kde se toto téma neprobírá učil/a byste toto téma ve svých hodinách?

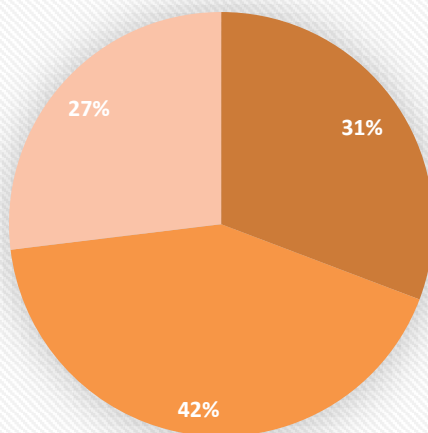
■ Ano ■ Ne ■ Jiná (prosím uveďte konkrétně)

Obrázek 6: Výuka tématu Blízký východ v zeměpise na 2. stupni ZŠ

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Otázka č. 9 byla pro praktickou část této diplomové práce jednou ze stěžejních otázek. Jak naznačuje graf 1, téměř 72 % respondentů uvedlo, že se danému tématu ve svých hodinách věnuje nebo by se mu věnovala, pokud by učili v ročníku, kde se téma zrovna probírá. Naopak 22 % respondentů toto téma nevyučuje/ by nevyučovalo. Zbytek respondentů vyučuje téma propojením s jinými tématy, ale nevěnuje se Blízkému východu jako samostatnému regionu.

10. Tématu Blízký východ věnuji (bych se věnoval/a) ve své výuce zeměpisu:

■ jednu vyučovací hodinu ■ dvě vyučovací hodiny ■ tři nebo více vyučovacích hodin

Obrázek 7: Časová dotace výuky témat Blízkého východu

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Jak zobrazuje graf 2, názory na časovou dotaci věnovanou tématu Blízký východ nejsou ani zdaleka jednoznačné. Zhruba 31 % respondentů by tématu věnovalo pouze jednu vyučovací hodinu, 42 % respondentů by tématu věnovalo dvě vyučovací hodiny a 27 % respondentů tři a více vyučovacích hodin.

Tabulka 3: Používané materiály pro výuku témat Blízkého východu

ODPOVĚĎ	REPSONZÍ	PODÍL
Internetové zdroje (články, videa atd.)	69	93,2 %
Školní nebo online atlas	68	91,9 %
Učebnice (popř. pracovní sešit)	56	75,7 %
Jiná (prosím doplňte kon)	7	9,5 %

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

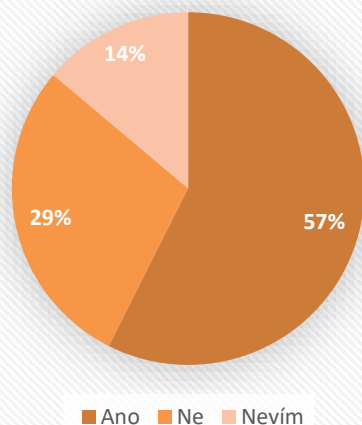
Tabulka 3 výše znázorňuje rozpis materiálů, které respondenti využívají k výuce tématu Blízký východ. Převážná většina respondentů využívá především internetové zdroje (93 %) a školní nebo online atlas světa (92 %). Učebnici nebo popřípadě pracovní sešit uvádí jako zdroj cca 76 % respondentů. Z dalších zdrojů uvedli respondenti například následující:

- cestopisy
- geografické časopisy
- zprávy, aktuality
- knihy (např. *Ohniska napětí, V zajetí geografie*)
- osobní zkušenosti a vlastní fotografie

Žákovské projekty na téma Blízkého východu někdy realizovalo pouze 12 % vyučujících. Z uvedených projektů se zde objevily například následující:

- zpracování problematiky konfliktů skrze články
- zpracování náboženství a kultury v regionu z výtvarné stránky
- zpracování regionu do krabice od bot
- referáty a prezentace žáků na jednotlivé státy nebo na region obecně

14. Považujete téma Blízký východ za jedno z komplexnějších a složitějších témat pro výuku na ZŠ?

Obrázek 8: Složitost tématu Blízký východ pro učitele zeměpisu na 2. stupni ZŠ

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření

Otázka 14. Považujete téma Blízký východ za jedno z komplexnějších a složitějších témat pro výuku na ZŠ? Byla opět jednou ze stěžejní pro praktickou část této diplomové práce. Jak lze vidět na znázorněném grafu výše, 57 % respondentů uvedlo, že ano. Dalších 29 % respondentů toto téma nepovažuje za stěžejní a zbytek respondentů zaškrtnulo odpověď Nevím. Respondenti, kteří odpověděli, že téma považují za stěžejní, uvedli pro to v navazující 15. otázce následující důvody:

- Žáci ZŠ se nezajímají a nemají přehled o politickém dění.
- Pro pochopení je třeba širší pohled – orientace v mnoha dílčích tématech.
- Vývoj vztahů v některých zemích spojených s náboženstvím.
- Sám/sama se v tématu občas hledám. Je složité i pro mě.
- Pro učitele je náročné vybrat z tolika témat pouze některá.
- Pochopení světové geopolitiky je velmi abstraktní.

Závěrečná otázka byla místem pro poznámky, připomínky a nápady respondentů k výuce tématu Blízkého východu. Zde se objevovali především připomínky týkající se složitosti tématu, propojení mnoha faktorů v tématu a jeho propojení s dějepisem. Jako protipól se objevovaly názory, že je tématu na ZŠ věnována malá pozornost, ale i názory, že je téma vhodnější spíše až na SŠ.

2.5.3 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření

Zanalyzovaná data dotazníkového šetření poukázala na předpoklady uvedené v první části výzkumné části této práce. Převážná většina respondentů se tématu ve výuce na 2. stupni ZŠ věnuje nebo by se mu věnovala. Pouze 22 % respondentů by se ve své výuce tématu nevěnovala nebo se mu nevěnuje. Zároveň výsledky poukázaly na předpoklady teoretické části této diplomové práce, jelikož většina respondentů téma považuje za komplexní a složité. Učitelé k tématu využívají různé materiály, z nichž nejčastější jsou internetové zdroje. Více než 2/3 respondentů nikdy nerealizovali žákovský projekt na téma Blízký východ. Z výše uvedených předpokladů se potvrdilo následující:

Předpoklad č. 1 se potvrdil. 70 % respondentů uvedlo, že téma mají v ŠVP zařazeno v 7. ročníku. Zároveň většina respondentů uvedla, že téma řadí v rámci 7. ročníku do tématu Jihozápadní Asie.

Předpoklad č. 2 se potvrdil. 71 % respondentů uvedla, že téma Blízkého východu vyučuje nebo by ho vyučovala. Z nich 31 % by tématu věnovalo alespoň jednu vyučovací hodinu, zbytek respondentů i dvě nebo více vyučovacích hodin.

Předpoklad č. 3 se nepotvrdil. Téma považuje za komplexní a složité 57 % respondentů, což se nerovná 2/3 respondentů. I tak se ale jedná o více jak polovinu respondentů.

Dotazníkové šetření navázalo na předpoklady teoretické části i první kapitoly výzkumné části této práce a zároveň vytvořilo podklad pro uskutečnění polostrukturovaných rozhovorů.

2.5.4 Metodika sběru dat polostrukturovaných rozhovorů

Polostrukturované hloubkové rozhovory byly prováděny s pěti vyučujícími zeměpisu na 2. stupni ZŠ a jedním vyučujícím občanské výchovy na 2. stupni ZŠ, kteří se ve své výuce věnují tématům z regionu Blízkého východu. Rozhovor je především zaměřený na učitele zeměpisu, ale jeden z respondentů projevil o téma silný zájem v rámci výuky občanské výchovy. Z důvodu silného mezipředmětového přesahu a poukázání na obecný zájem o téma Blízkého východu jsem se rozhodla tento rozhovor zařadit také. Respondenti pro rozhovory nebyli vybíráni podle žádných měřítek. Čtyři respondenti se přihlásili při vyplňování dotazníku k této diplomové práci. Dva respondenty jsem oslovila osobně. Respondenti působí na různých ZŠ v různých okresech v ČR: respondent 1 působí v okrese Praha-západ, respondent 2 v okrese Rychnov nad Kněžnou, respondent 3 v okrese Mladá Boleslav, respondent 4 v okrese Pelhřimov,

respondent 5 v okrese Mladá Boleslav a respondent 6 v okrese Liberec. Čtyři ze šesti respondentů mají vystudovaný obor geografie/zeměpis pedagogického směru. Ze zbývajících dvou respondentů má jeden vystudovanou aprobaci český jazyk a občanská výchova a druhý dějepis a občanskou výchovu. Nikdo z respondentů není zcela čerstvě začínajícím učitelem. Všichni kromě jednoho (výuka občanské výchovy) mají praxi s výukou zeměpisu minimálně tři roky. Čtyři rozhovory byly vedené online a dva osobně. Všechny rozhovory byly ale vedeny v soukromí z důvodu navození důvěrné atmosféry a co nejvíce autentických odpovědí. Z důvodu ochrany osobních údajů jednotlivých respondentů nebudou textové soubory rozhovorů v této práci poskytnuty. Všem respondentům byly pokládány stejné otázky ve stejném pořadí.

Seznam otázek pro rozhovor:

1. Kam téma Blízkého východu zařazujete ve vztahu k ŠVP a tematickému plánu?
2. Jaký způsob výuky během využíváte při výuce tohoto tématu?
3. Jaké materiály využíváte k výuce tohoto tématu?
4. Uvažoval/a jste někdy nad projektem na toto téma, popř. napadají Vás projekty na toto téma?
5. Považujete Blízký východ za jedno z komplexnějších a složitějších témat pro výuku na ZŠ? Přijde Vám toto téma důležité?
6. Co je pro Vás konkrétně důležité při výuce tohoto tématu (které body, souvislosti vyzdvihnout atd.)?
7. Myslíte si, že je reálné skrz toto téma předat žákům souvislosti světového dění?

Pro následné zpracování byly rozhovory se svolením respondentů nahrávány. Nahrané rozhovory pak byly přepsány do textového souboru. Tento text byl následně zpracován analýzou otevřeného kódování. Cílem kódování je odhalení sdělení obecně skrz nepřetržité srovnávání, přičemž se k částem empirického materiálu přiřazují kódy, které jsou nejprve velmi blízké textu a poté jsou uchopeny do obecné roviny. Tyto kódy jsou rozděleny do kategorií. Kódování umožňuje odhalení skrytých souvislostí v textu (Hendl 2016 s. 195).

2.5.5 Analýza dat polostrukturovaných rozhovorů

Souvislé texty rozhovoru byly tedy zpracovány otevřeným kódováním dle výše zmíněného Hendla (2016). Pro přehlednost byla ke každému kódu přiřazena jedna barva. Stejnou barvou byl pak podbarven text, který se daného kódu týkal. Celkem bylo použito 10 různých kódů. Nejčtenějšími kódy byly s 22 výskyty „*Aktivizace žáků*“ a s 21 výskyty „*Osobní zkušenosti a*

názor“. Nejméně se objevoval kód „Časová dotace“ (2 výskyty) a „Střet mocností“ (4 výskyty). Tabulka s kódováním je součástí přílohy 2.

Kam téma Blízkého východu zařazujete ve vztahu k ŠVP a tematickému plánu?

První otázka sloužila k otevření rozhovoru skrze formální téma, kde se respondent nemusí ještě tolik zamýšlet. Zároveň je otázka zařazení do ŠVP a tematického plánu bezprostředně důležitá, pro správné uchopení vyučovaného tématu. Většina respondentů zařadila téma Blízkého východu do druhé poloviny 7. ročníku ZŠ. Více jak polovina se také shodla na konkretizaci tématu v tematickém plánu pod oblast jihozápadní Asie. Respondent 1 zařadil výuku tohoto tématu do 8. třídy ZŠ a respondent 6 nezařadil vůbec, protože se tématu věnuje v občanské výchově, a ne v zeměpisu. Respondent 2 vyzdvihl dle něj ideální zařazení tématu do druhé poloviny 7. ročníku následujícími slovy: „*V tomhle momentě je tohle téma pro ty žáky poměrně dobře uchopitelné. Vlastně na ně není vyvíjen tlak, jako tomu je v 8. a 9. ročníku v rámci známek na vysvědčení, ale zase už jsou o něco starší na tom druhém stupni, takže to položení tohoto tématu do toho konce 7. ročníku je ideální.*“ Ostatní odpovědi na otázku byly strohé, žádný z respondentů neprojevil zájem diskutovat nad tématem ŠVP déle, což je vzhledem k formálnímu charakteru otázky pochopitelné. Co se týká mezipředmětových vztahů, většina respondentů zmiňovala silnou provázanost v tomto tématu s dějepisem, dále pak s občanskou výchovou. Jeden z respondentů byl dokonce vyučující občanské výchovy. Široký rozsah tématu je zřejmý.

Jaký způsob výuky během využíváte při výuce tohoto tématu?

Při nahlédnutí do tabulky s kódováním (viz příloha 2) je zřejmé že většina respondentů se vyjadřovala častěji k nefrontálním způsobům výuky. Tomu by odpovídal i největší výskyt kódu „*Aktivizace žáků*“. Většina se shodla na prolínání frontální výuky s individuální a skupinovou prací žáků. Část respondentů se shodla, že frontálním způsobem uvádějí žáky do tématu a poté přechází k více individuální práci žáků. Všichni respondenti zmínili práci s mapou. Respondent 3 uvedl využití pouze frontální výuky. Naopak respondent 4 není zastáncem frontální výuky a uvedl jako hlavní metodu své výuky projektové vyučování. Z nefrontálních způsobů výuky respondenti uvedli následující příklady: práce s autentickým textem, žákovské prezentace, pracovní listy, skupinové práce, diskuze na základě obrázků či videí, brainstorming, pisatelství, práce s aktualitami z regionu. Nejdůkladněji popsal své metody výuky respondent 5: „*Vždycky se snažím u těžších témat jít různým způsobem výuky. Většinou začnu frontálně. Začnu seznámením s regionem – takže orientace na mapě (jaké státy tam jsou), vyjmenovat náboženství, která tam jsou zastoupena. Za druhé práce s učebnicí. Za třetí mi pomáhá i pracovní sešit, kde*

jsou různé úkoly. A úplně na konci probírané látky zadávám prezentaci pro žáky. Vždycky si tipnu, kdo by to mohl zvládnout vysvětlit svými slovy, takže vždycky někoho vyberu a ten si připraví prezentaci v PowerPointu. A pak součástí té prezentace je i diskuze. Takže snažím se nejdříve o seznámení skrze frontální způsob až po individuální prezentace žáků.“

Jaké materiály využíváte k výuce tohoto tématu?

Jak lze konstatovat z poměru výskytu kódů „*Vyhovující materiály*“ a „*Nevyhovující materiály*“ většina respondentů zmiňovala převážně materiály, s kterými jsou v hodinách spokojeni. Všichni respondenti popisovali materiály, které využívají pouze z obecného hlediska, nikdo z respondentů nezmiňoval konkrétní názvy či odkazy na své zdroje. Většina respondentů zmiňuje využívání sebe samých jako zdroje pro tvorbu vlastního výukového materiálu. Pouze respondent 5 zmínil aktivní využívání učebnic a pracovního sešitu. Ostatním respondentům práce s učebnicí nevyhovuje. Respondent 1 dokonce označil učebnice za nevhodný zdroj, a to následujícími slovy: „*Učebnice absolutně nepoužívám a pracovní sešit to samé, protože mi vůbec nevyhovuje, jak je to zpracované. Zvláště si myslím, že k tomuhle tématu je to absolutně nepoužitelné, protože ta situace se velmi rychle mění a ty učebnice to nejsou schopné reflektovat.*“ Z audiovizuálních zdrojů zmiňovala většina respondentů videa a obrázky. Zajímavými zdroji byly dále například podcast, který zmínil respondent 3 nebo osobní zkušenosti z návštěvy regionu, které zmínil respondent 2, který strávil nějaký čas v Ománu a v Izraeli. Respondent 4 využívá osobní zkušenosti své dcery ze studia na mezinárodní škole v Tanzanii, kde byla výuka zaměřená na konflikty na Blízkém východě.

Uvažoval/a jste někdy nad projektem na toto téma, popř. napadají Vás projekty na toto téma?

Všichni respondenti byli schopní uvést (někteří obecně, někteří více konkrétně) příklady projektů na témata Blízkého východu. Pouze jeden z respondentů ale uvedl pravidelné uskutečnění těchto projektů. Pro ostatní respondenty byl hlavní překážkou pro tvorbu žákovských projektů nedostatek času. Respondent 2 upozornil na optimální složení žákovské skupiny a na zájem žáků o projekt, které dle něj silně ovlivňují kvalitu i rychlost zpracování projektu. Nepodrobnější svůj návrh na projekt rozvinul respondent 5: „*Nevyužíval jsem větší projektové práce v tomto regionu. Ale co mě napadá teď tak určitě rozdělit nějaké skupinové práce (např. 4 skupiny) - dvě skupiny by byly muslimské (z toho jedna sunnitská a druhá šíitská), další by byla křesťanská a ta poslední Izraelci. Šlo by o to, že by se ty skupiny hlouběji zabývali tím, ve kterém státě ta jejich skupina působí. Aktivita vládnoucích částí, aktivita z hlediska bombových útoků,*

teroristických organizací, aktivity z pohledu spolupráce s dalšími státy v regionu i mimo něj.“

Dalšími navrhovanými tématy projektů ostatních respondentů byly: porovnání kultur jednotlivých států, zpracování konfliktů v regionu, vaření pokrmů ze zemí tohoto regionu, prevence rasismu, xenofobie a antisemitismu.

Považujete Blízký východ za jedno z komplexnějších a složitějších témat pro výuku na ZŠ? Přijde Vám toto téma důležité?

Komplexnost tématu Blízký východ byl třetím nejčastěji se objevujícím kódem. Čtyři z pěti respondentů se shodli na komplexnosti tématu. Respondent 3, který téma nejprve neoznačil za složité, nakonec během svých úvah došel k závěru, že v určitých aspektech komplexnost tématu opravdu je. Jako důvod pro označení tématu za složité většina respondentů uváděla provázanost mnoha faktorů, které region ovlivňují a které je třeba do výuky zapojit. Zmíněna byla problematika náboženství a multikulturní problematiky obecně, historického vývoje, konfliktů a vliv světových mocností na region. Respondent 1 v souvislosti s výukou tohoto tématu zdůraznil nutnost důkladné přípravy a samostudia učitele. Respondent 2 a respondent 3 zdůraznili míru složitosti tématu nejen na základní škole ale obecně pro všechny. Všichni respondenti se shodli na významnosti tématu pro světové dění. Všechny respondenty region zajímá a z výuky by ho nevyřadili.

Co je pro Vás konkrétně důležité při výuce tohoto tématu (které body, souvislosti vyzdvihnout atd.)?

Předposlední a jedna z nejvíce stěžejních otázek tohoto rozhovoru přivedla respondenty k mnoha zajímavým myšlenkám. Většina respondentů začala odpověď zmiňováním jednotlivých bodů, které by s žáky rádi probrali a postupně se jejich odpovědi rozšířily k obecnějším vyšším cílům souvisejícím s výukou tohoto tématu. Hlavními tématy, která by učitelé do výuky zařadili, byla: multikulturní problematika, střet mocností, konflikty a migrace. Nejčastěji se objevoval kód „*Multikulturní problematika*“ pod který byla zahrnuta i problematika náboženství. Z konfliktů byl nejčastěji uváděn Izraelsko-palestinský konflikt. Respondent 3 a 4 zdůrazňovali propojení tématu s prevencí proti rasismu a xenofobii. Oba respondenti vnímali silné propojení témat Blízkého východu právě s multikulturní problematikou a budováním respektu k ostatním lidem:

Respondent 3: „*Mě jde vždycky spíš hlavně o to, aby ti lidi nebyli ignoranti vůči těmhle věcem. Aby věděli, že se něco děje a přibližně samozřejmě proč. Ale abys těmi lidmi i soucítili. Aby věděli, že to jsou taky prostě lidi. Že to nejsou žádný “podlidi”. V souvislosti s tím si vzpomínám teď, třeba když jsme brali v rámci Evropy migrační krizi a ukazoval jsem jim obrázek utopeného malého dvouletého Syřana. To byla jedna z fotek, která donutila lidi pořádně řešit migrační krizi. A do té doby to nikomu nevadilo, že se řeklo, tady se utopilo 50 Syřanů a všem to bylo jedno. A najednou byl tenhle obrázek a začalo se něco řešit. Takže prostě aby oni nečekali na nějaký obrázek, nějaký impuls, ale aby prostě měli automaticky empatii.*“

Respondent 4: „*Hlavním bodem je pro mě, aby si žáci odnesli ty rozdílnosti mezi kulturami. Jak vše souvisí se vším, není třeba nad ničím ohrnovat nos, že to, co nám přijde zastaralé, je vlastně v jednoduchosti geniální. Že to, čemu se někdy nadřazeně posmíváme, je přirozené, a naopak naše zvyky a kultura, že mohou být k smíchu jiným. Doufám v to, že to jde. Vychovat je k respektu k ostatním lidem. Aby pochopili, že oni sami mohou změnit svět k lepšímu i jako jedinci. Pokud se to povede alespoň u jednoho žáka, tak je to super – to mi stačí.*“

Myslíte si, že je reálné skrz toto téma předat žákům souvislosti světového dění?

Závěrečná otázka měla navázat na předchozí otázky týkající se regionu Blízkého východu, které měly respondenty navést k úvahám o složitosti tohoto tématu. Zde respondenti opět odkazovali ke komplexnosti celého tématu a problematikou s jejím zjednodušením a zobecněním. Někteří respondenti také popisovali různé faktory ovlivňující rozvoj kritického myšlení a propojování nabytých znalostí do širších souvislostí. Respondent 6 například upozornil na rozdíl utváření kritického smýšlení o světě u žáků z různým zázemím. Všichni respondenti uvedli, že pokud se znalosti regionu spojí se souvislostmi světového dění alespoň u jednoho či několika žáků ve třídě považují to za úspěch.

2.5.6 Zajímavé momenty z rozhovorů

V následující krátké podkapitole jsou uvedeny vybrané citace vybraných zajímavých momentů z každého rozhovoru. Citace jsou uvedeny v původní formulaci pouze se základní jazykovou korekturou. Ke každé citaci je připojen krátký komentář rozvíjející myšlenku respondenta:

Respondent 1: „*Pouštím se jenom do Izraelsko-palestinského konfliktu. Tam mám pro ten konflikt dvě videa, jedno natočený ze strany Palestinců a jedno natočený ze strany Izraelců a schválně jim pouštím tyhle dvě videa o stejné věci natočený z různého úhlu pohledu a pak diskutujeme o tom, kdo je teda jako v právu. Já jsem s tou aktivitou začala, když jsem učila na*

gymplu, tam to bylo jako super a rozproudila se ohromná diskuze. Pro ty základkové děti je to výrazně těžší, ale i tak tam dokážou jako zanalyzovat, že teda, tak kdo má teda pravdu a jako uvědomit si i tu roli.“

Ve výše citované situaci respondent popisuje aktivitu, skrze kterou se žáky snaží vést k uvědomění si zastání nějakého postoje, a především pobídnout ke kritickému zamyšlení se nad problematikou konfliktů v regionu. Dle mého názoru je tato aktivita, doplněná o dobře připravený komentář učitele, velice efektivní způsob, jak přimět žáky přemýšlet a diskutovat o dané problematice.

Respondent 2: Já, když jsem rok učil na gymnáziu v Praze a seděl jsem v kabinetě s kolegy, kteří by o hodně starší než já, tak bylo zajímavé pozorovat debaty mezi zeměpisáři a dějepisáři. Např. otázka, zda je zeměpis pomocná věda dějepisná nebo dějepis pomocná věda zeměpisná. A vždycky jsem přicházel k názoru, že tyhle dvě vědy bez sebe nefungují. A kord u témat jako je Blízký východ.“

Respondent 2 v rámci celého rozhovoru poukazoval na silnou mezipředmětovou provázanost mezi zeměpisem a dějepisem. Jak se již potvrdilo v teoretické části této práce, historický vývoj oblasti je opravdu pro dnešní podobu regionu stěžejní.

Respondent 3: Nechci prostě, aby oni nečekali na nějaký impuls, ale aby prostě měli automaticky empatii.“

Respondent 3 zakončil své úvahy o problematice prevence xenofobie úvahou o empatii mezi lidmi. Vystihuje to to, jak respondent smýšlí o tom, jak přimět nejen žáky k tomu, aby tuto problematiku neignorovali a aby automaticky fungovali na principu empatie vůči druhým.

Respondent 4: „Chci ze žáků vychovat jedince, kteří nebudou xenofobové a rasisti a budou chápat rozdílnosti mezi jednotlivými kulturami na světě. Tyto kultury se jim nemusí líbit, ale měli by je respektovat.“

Velmi podobné úvahy týkající se problematiky rasismu a xenofobie se prolínali i rozhovorem respondenta 4. Jak již bylo zmíněno v teoretické části této práce v rámci popisu imaginativní geografie, s Blízkých východem můžou souviset představy podbarvené právě xenofobními myšlenkami a je tedy záhodno se s žáky této problematice věnovat.

Respondent 5: „Bylo by dobré znát, jaké jsou možnosti uklidnění situace – to by bylo fajn i pro děti na základní škole - kde ty návrhy, ačkoliv by byly dětské, tak by bylo fajn je mít, aby se zvládli k tomu vyjádřit.“

Respondent pět poukázal na možnosti návrhů žáků na řešení konfliktů na Blízkém východě. Jak již zmínil respondent pět, ačkoliv by se pravděpodobně jednalo o dětské představy, stále by se tato aktivita dle revidované Bloomovy taxonomie (2021) zařadila na nejvyšší stupeň vzdělávacích cílů, což je velmi důležité

Respondent 6: *„Ráda bych zdůraznila, že toto téma se netýká pouze zeměpisu a lze ho řešit téměř ve všech předmětech, když to přeženu, tak včetně matematiky, která přebrala termíny z arabštiny.“*

Respondent 6 se nevěnuje tématu v rámci výuky zeměpisu ale v rámci výuky občanské výchovy. Silný zájem vyučujícího o rozhovor, i když se netýkal výuky v zeměpise, mě pouze utvrdil o rozsahu témat Blízkého východu.

2.5.7 Vyhodnocení výsledků polostrukturovaných rozhovorů

Zakódované a zanalyzované rozhovory poukázaly na předpoklady uvedené v teoretické části této práce a výsledku dotazníkového šetření. Vyučující zeměpisu stejně jako odborní geografové vnímají téma Blízkého východu jako velmi složité. Komplexnost tématu rezonuje skrze všechny rozhovory. Téma Blízkého východu se dle nasbíraných odpovědí většinou řadí v zeměpise na ZŠ do druhé poloviny 7. ročníku. Nejčastěji si vyučující vybírají témata týkající se multikulturní tematiky. Ačkoliv respondenti označovali regiony za konfliktní, spíše než probírání samotných konfliktů zmiňovali jako hlavní cíle výuky pochopení multikulturní problematiky či prevenci proti rasismu a xenofobii, dále utváření kritického myšlení u žáků. Většina vyučujících nezakládá své hodiny na práci s učebnicí, ale tvoří si vlastní materiály do výuky. Všichni respondenti byly schopni navrhnout náměty na žákovské projekty týkající se regionu Blízkého východu. Většina se ale shodla na nezapořádání projektů do výuky, především z důvodů časové dotace. Učitelé také považují téma za významné pro světové dění, téma je zajímavé a považují ho v rámci světové regionální geografie za významné. Propojení problematiky Blízkého východu s celosvětovým děním považují učitelé za důležité. U žáků ZŠ ho považují za možné ale ne samozřejmé a už vůbec ne snadné. Takové propojování znalostí na vyšší úrovni záleží na mnoha faktorech, z nich respondenti uváděli například zájem žáků o téma, zjednodušení problematiky skrze žáky přijatelnější komunikační kanál nebo zázemí žáka. Pro praktickou část této diplomové práce byly nejvíce přínosné otázky týkající se důležitosti a komplexnosti tématu Blízký východ. Všechny rozhovory naznačují, že si učitelé uvědomují rozsáhlost tématu Blízký východ a přistupují k němu kriticky a důkladně.

2.6 Vybrané materiály pro výuku

Jak již bylo zmíněno výše, jako navazující část po formálním ukotvení tématu a analýze dotazníků a rozhovorů následují krátké kapitoly týkající se vybraných materiálů, projektů a příkladové hodiny k tématu. Materiálů pro výuku tématu Blízký východ je možné nalézt a použít mnoho. Učitel má tak mnoho možností při rozhodování, s jakými materiály bude v hodině pracovat. Tato kapitola shrnuje pouze několik vybraných materiálů pro výuku tématu Blízký východ. Materiály jsou rozděleny do příslušných kategorií, stručně popsány a porovnány mezi sebou.

Učebnice

Ačkoliv bývají dnes učebnice v porovnání s digitálními zdroji, výše uvedená definice naznačuje, že v dnešní době může být učebnice stále efektivním materiálem. Učebnice neměla být seznamem tvrdých dat, které žáci budou memorovat. Učebnice by měla být nástrojem pro objevování nových informací a získávání nových znalostí a dovedností. Internet poskytuje obrovské množství zdrojů, což je na jedné straně pozitivní, ale na druhé straně negativní. Nekonečné vyhledávání dat v internetovém prostředí nemusí být vždy pro institucionální vzdělávání tou nejefektivnější cestou (Fraus 2015).

V základním vzdělávání v ČR není výběr učebnic stanovený, z toho důvodu lze nalézt různé učebnice. Tabulka níže zobrazuje vybrané učebnice zeměpisu, které by bylo možné využít při výuce témat Blízkého východu:

Tabulka 4: Možné učebnice k výuce tématu Blízkého východu

Název	Forma	Pracovní sešit	Stručné informace
Zeměpis 7, 2. díl – Asie, Austrálie a Oceánie, Antarktida. Nová škola. ISBN: 978-80-7600-342-2.	Papírová + interaktivní digitální učebnice i pracovní sešit	ANO	Jedna z novějších edic učebnic zeměpisu. Učebnice je připravena v rámci s RVP.
Zeměpis 7 pro ZŠ a víceletá gymnázia. 2021. Fraus. ISBN: 978-80-7489-708-5.	Nejnovější řada tzv. hybridní (procvičovací QR kódy na každé straně tematicky propojují tištěný obsah s online procvičováním na portálu Škola s nadhledem.	ANO	Jedna z novějších edic učebnic zeměpisu. Učebnice je připravena v rámci s RVP.
Hravý Zeměpis. Regionální zeměpis kontinentů. Učebnice pro 7. roční ZŠ a víceletá gymnázia. 2021. TAKTIK. ISBN: 978-80-7563-072-8.	Papírová + interaktivní digitální sešit	ANO	Jedna z novějších edic učebnic zeměpisu. Učebnice je připravena v rámci s RVP.
Zeměpis 7 pro základní školy. 2015. Demek a kol, SPN – pedagogické nakladatelství. ISBN: 978-80-7235-562-4	Papírová	ANO	Starší, ale stále velmi často využívaná učebnice. Učebnice je připravena v rámci s RVP.

Zdroj: Vlastní zpracování

Mapové zdroje a aplikace

Ať se jedná o kterýkoliv region světa, je dle mého názoru důležité pracovat v hodinách zeměpisu s mapou. Jak již naznačila teoretická část této diplomové práce, historický vývoj změnil podobu států na Blízkém východě mnohokrát. V tabulce níže jsou uvedeny vybrané mapové zdroje, které lze pro práci v hodinách využít:

Tabulka 5: Možné mapové zdroje pro výuku témat Blízkého východu

Název	Digi- tální / papí- rový	Stručné informace
Školní atlas světa (2022). Kartografie Praha. ISBN: 978-80-7393-486-6.	papí- rový	Nejpoužívanější papírový atlas světa na ZŠ. Momentálně je nejnovější 5. vydání z roku 2022. Pro učitele je nezbytné zkontrolovat aktuálnost atlasu a používat novější vydání.
Atlas mapy.cz	digi- tální	Mapová aplikace vytvořená webovým serverem Mapy.cz. Srovnatelná alternativa k papírovému školnímu atlasu světa. V atlase lze nastavit vrstvy zobrazující přírodní i socioekonomické ukazatele.
The Gulf/2000 project	digi- tální	Webová stránka s řadou mapou týkající se tematiky Blízkého východu
ArcGIS Online	digi- tální	Geografický informační systém. Umožňuje vytvářet, ukládat a spravovat mapy a mapové aplikace a následně je sdílet.

Zdroj: Vlastní zpracování

Přímo ve vyučovacích hodinách se na ZŠ velmi často používají mapy v papírové podobě. Nejčastěji využívaným je Školní atlas světa uvedený v tabulce výše. Atlas má dle mého názoru výbornou přehlednost. Jako alternativa, např. pokud učitel či žáci nemají k dispozici papírový atlas, slouží poměrně dobře propracovaný webový atlas mapy.cz. Pořídit několik sad papírových atlasů do školy, je pro učitele stále nejefektivnější varianta. Na většině škol není dostatek počítačových učeben nebo sad tabletů, na to, aby žáci mohli běžně v každé hodině pracovat s online mapou. ArcGIS Online je jako geografický informační systém náročnější na zapojení do výuky. I tak ho ale může učitel do výuky zapojit a žáky s ním seznámit.

Audiovizuální pomůcky

Velká část učitelů velmi často vytváří vlastní prezentace, kde používá buď velké množství obrázků či videí. Těmto materiálům pro výuku se říká audiovizuální. Jak možná napovídá název, skupina těch technických zařízení užívaných ve výuce, které je schopna prezentovat současně obraz i zvuk. Příkladem mohou být projektory, multimediální systémy, počítačové i televizní přenašeči (Průcha, Walterová, Mareš 2013, s. 23).

Nejen na příkladu regionu Blízkého východu, ale i na příkladu jiných regionů, je dle mého názoru velmi důležité zařazovat audiovizuální materiály, především obrázky a videa. Především pro plné rozvinutí představ o životě v regionu. Před samotným použitím obrázku nebo vide ve výuce je třeba zkontrolovat si pravidla sdílení obrázků.

Osobní zkušenosti

Dle mého názoru jsou osobní zážitky učitele s ostatními zdroji nesrovnatelné. Pokud učitel daný region alespoň na nějaký čas navštívil, je zde velká šance zbourání nějakých mýtů či předsudků. Pokud učitel žákům popisuje, že něco viděl na vlastní oči, bude to mít dle mého názoru o mnohem vyšší váhu než informace předaná skrz jiné zdroje materiálů, jako je například učebnice či video, u kterých žáci neznají autora. Nebo u mediálních příspěvků, které mohou velmi často uvádět nepravdivé či zkreslené informace. Domnívám se, že u regionu jako je právě Blízký východ a kam moc turistů nevědí, je pro učitele obrovskou výhodou, pokud region v minulosti navštívil.

Digitální materiály

Jak již bylo naznačeno i v teoretické části této práce, v posledních zhruba 10 letech je v RVP ZV kladen stále větší důraz na digitalizaci výuky. S tím souvisí velké množství digitálních zdrojů, které učitel může při výuce využít. Tabulka níže znázorňuje několik vybraných internetových zdrojů, které lze využít při výuce témat z oblasti Blízkého východu:

Tabulka 6: Vybrané digitální zdroje pro výuku témat Blízkého východu

Název	Forma	Stručné informace	Odkaz na materiál týkající se Blízkého východu
Zachraň zeměpis	Webová stránka	Webová stránka sloužící pro vzájemnou oporu a inspiraci k výuce zeměpisu mezi učiteli.	https://zachranzemepis.cz/projekt-asijske-zeme-v-krabici-od-bot/ https://zachranzemepis.cz/porovnejte-zivotni-naklady-v-ruznych-mestech-sveta-s-databazi-numbeo/ https://zachranzemepis.cz/aktivity-ktera-priblizi-zakum-nerovnomerneho-rozdeleni-bohatstvi-ve-svete/ https://zachranzemepis.cz/jak-ziji-lide-ve-svete-a-kolik-vydelavaji/
Seterra – The Ultimate Map Quiz Site	Webová aplikace	Platforma vytvořená formou kvízů o regionech světa. Práce s mapou – státy, města, vlajky, historie území atd.	https://www.geoguessr.com/vgp/3049 https://www.geoguessr.com/vgp/3649 https://www.geoguessr.com/vgp/3386
Gapminder	Webová aplikace	Učení o státech světa pomocí kvízů. Slouží spíše pro starší žáky. Obsahuje nejen zeměpis, ale i oblast sociálních vztahů a další témata.	https://upgrader.gapminder.org/tg/west-asia
Škola s nadhledem	Webová aplikace	Webová platforma nakladatelství Fraus pro rozvoj individuálního vzdělávání dětí. Přímé propojení s výukou ve škole prostřednictvím tištěných učebnic a materiálů.	https://www.skolasnadhledem.cz/game/2250 https://www.skolasnadhledem.cz/game/8376

Zdroj: Vlastní zpracování

2.6.1 Příkladová hodina na téma Blízký Východ

Příkladovou hodinu jsem zvolila na téma Izraelsko-palestinský konflikt. Na příkladu tohoto konfliktu lze navázat na různá témata. Kromě popisu samotného konfliktu zde odbočit k multikulturní tematice a historickému vývoji států. Odkazy na videa použitá v hodině a pracovní list jsou inspirací od Mgr. Štolcové, která byla jedním z respondentů polostrukturovaných rozhovorů v této práci. Pracovní listy jsou částečně upravené dle mého zvážení.

Předmět: ZEMĚPIS

Vyučující: Bc. Lucie Klacková

Tematický celek: Jihozápadní Asie

Průřezová témata: multikulturní výchova, výchova v evropských a globálních souvislostech

Klíčové kompetence: komunikativní, občanské, k učení

Metody výuky: samostatná práce s videem a pracovním listem, práce ve skupinách (diskuze)

Vzdělávací cíle: Žáci rozumí důvodům odchodu evropských židů do Izraele. Žáci jsou schopni efektivně vyhledávat klíčové informace ve videu a zapracovat je do pracovního listu. Žáci jsou na základě nabytých informací schopni diskutovat o vzniku konfliktu a popřípadě i o návrzích na možná řešení konfliktu.

Charakteristika třídy: 7. ročník, běžná ZŠ, cca 20 žáků

Časová dotace: jedna vyučovací hodina (45 minut)

Materiály a pomůcky: pracovní listy (viz příloha 1), promítačka (interaktivní tabule), videa: Izrael a Palestina 2014. Arabské jaro. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=K97KnqaVK34>

Why Isn't There a Palestinian State? 2017. PragerU. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=76NytvQAIs0>

Očekávané problémy: Žáci si nebudou pamatovat základní znalosti o jednotlivých náboženstvích a tím pádem nebudou umět rozvinout diskuzi nad vyplněnými pracovními listy. Učitel skupiny během diskuze monitoruje a je připraven pomoci skupinkám rozhovor řídit, případně upozornit na body, které mohou v diskuzi probrat. Mohou nastat také technické problémy, kdy by videa nešla pustit. V tomto případě lze žáky přesunout do jiné učebny anebo mít připravený obsah videí přepsaný do textové podoby a žáci by hledali informace do pracovního listu v textu.

Pokud žáci rozvinout důkladnou diskuzi je možné, že na všechny aktivity nebude stačit jedna vyučovací hodina. V tomto případě lze aktivitu rozdělit na dvě vyučovací hodiny.

Poznámky: Tato hodina by proběhla v návaznosti na již částečně probranou látku. Učitel by v minulé hodině krátce představil základní pojmy a problematiku týkající se Izraelského konfliktu. Žáci by tedy měli ponětí, o jaký konflikt se jedná a nebylo by třeba od počátku vysvětlovat.

PLÁN HODINY:

1. Úvod a aktivizace žáků

5 minut

Učitel formálně zahájí hodinu, věnuje minutu administrativně a sdělí žákům přibližný plán hodiny. Poté učitel připomene žákům téma z minulé hodiny: Izraelsko-palestinský konflikt. Následují zhruba tři minuty, kdy se učitel ptá náhodně žáků na otázky týkající se látky probrané v poslední hodině, čímž navnadí žáky na téma hodiny. Učitel upozorní na to, že dnes se žáci budou snažit přijít na to, jak konflikty vznikaly. Každý z žáků si v hlavě zkusí určit, kdo podle nich je v izraelsko-palestinském konfliktu v právu.

2. Práce s videi a pracovním listem

16 minut

Následuje první aktivita, kdy učitel pustí dvě videa týkající se Izraelsko-palestinského konfliktu. Každé video je natočené z jiného úhlu pohledu. Před spuštěním videí rozdá učitel žákům pracovní listy s otázkami k oběma videím. Žáci si nejprve přečtou otázky a učitel případně do vysvětlí nejasnosti v pracovním listu. Po zhlédnutí videa (nebo během sledování videa) doplní žáci odpovědi na otázky do pracovních listů.

3. Diskuze

10 minut

Následuje rozdělení žáků do skupin (ideálně skupiny po čtyřech). Úkolem žáků je krátce diskutovat videa, která před chvílí viděli společně s vyplněnými pracovními listy a zodpovědět otázku, kdo je tedy v tomto konfliktu v právu. Před samotnou diskuzí a rozdělením do skupin učitel princip diskuze vysvětlí. Během diskuze monitoruje skupiny a je připraven pomoci, po případě pomoci s navozením diskuze ve skupinách, které by si nevěděli rady. Žáci diskutují zhruba pět minut.

4. Shrnutí tématu, zpětná vazba a závěr 8 minut

Po tom, co učitel ukončí diskuzi, žáci se vrátí na svá místa a diskutují s učitelem myšlenky a nápady, které během diskuze ve skupinkách načerpali. Žáci popisují, k jakému závěru došli a zda se jejich názor o právu v izraelsko-palestinském konfliktu změnil od původního, který si tipovali na začátku hodiny. Učitel reaguje na myšlenky žáků a následně téma shrnuje a uzavírá, popřípadě doplňuje o další informace. Před oficiálním ukončením hodiny provede učitel s žáky rychlou zpětnou vazbu, zda se jim aktivita líbila a co jim přinesla.

Náhradní aktivita (popř. přesah do další hodiny): Plán hodiny má zhruba nějakých 6 minut časovou rezervu. Pokud by zbyl na konci hodiny čas, žáci by mohli ve dvojicích začít přemýšlet o návrzích řešení izraelsko-palestinského konfliktu, o mírovém soužití v tomto regionu. Žákovské návrhy řešení konfliktů by být více propracovávány a diskutovány na následující hodině.

2.6.2 Žákovské projekty na téma Blízký Východ

Závěrečná podkapitola první kapitoly výzkumné části bude věnována návrhu možných žákovských projektů na témata týkající se Blízkého východu. Níže budou stručně popsány tři příkladové projekty, každý zaměřený na jiné téma z oblasti Blízkého východu. Skrze rešerši literatury v teoretické části této práce byla oblast Blízkého východu specifikována jako komplexní a složitá i pro geografa. Na úrovni základní školy, proto navrhuji předkládat žákům témata odděleně, s možností následného propojení. Z tohoto důvodu zde není uveden jeden komplexní projekt ale tři různé, zaměřené na vysvětlení jiného tématu z tohoto regionu. U všech tří projektů jsou uvedeny základní informace, výchovně vzdělávací cíle a samozřejmě harmonogram projektu.

Prvním projektem je projekt na téma světová náboženství. Ačkoliv z teoretické části vyplývá, že náboženství není hlavním faktorem konfliktů na Blízkém východě, je stále nedílnou součástí života většiny tamního obyvatelstva a Blízký východ je kolébkou tří největších monoteistických náboženství. Tematika náboženství je v případě Blízkého východu nadále stěžejní. Z tohoto důvodu byl jako první vybrán projekt zaměřující se na náboženství.

Světová náboženství

Základní informace o projektu:

Typ projektu: krátkodobý (6. vyučovacích hodin)

Cílová skupina: 7. ročník ZŠ

Počet žáků: 20-25 (jedna celá třída)

Průřezová témata: Multikulturní výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Osobnostní a sociální výchova

Předmětové vazby: zeměpis, občanská výchova, dějepis

Pomůcky: tabule, papír, psací potřeby, výtvarné pomůcky na vytváření plakátů, případné rekvizity na scénky

Finance: pomůcky dostupné ve škole – netřeba financovat. Beseda – dle dohody financuje škola, či vybere učitel peníze od žáků.

Použité zdroje: Modlitba v židovství, křesťanství a islámu. 2020. Společný hlas. Dostupné z: <http://spolecnyhlas.cz/modlitba-v-zidovstvi-krestanstvi-a-islam/>

Důležité poznámky k projektu: Učitel by měl dbát na řádné představení projektu nejen žákům, ale i vedení a rodičům žáků. Téma náboženství, je velice citlivé a může se stát, že ve třídě bude věřící žák, jehož rodiče nebudou souhlasit s účastí na tomto projektu. Stejný problém ale může nastat i s rodiči žáka bez náboženského vyznání. Je tedy důležité vyzdvihnout hlavní cíl projektu, kterým je ukázat žákům, že nemusí souhlasit s postoji a hodnotami různých náboženských vyznání, ale pro bezpečnou situaci ve světě je třeba respektovat různé druhy odlišností. Cílem projektu tedy není ukázat žákům, možnosti náboženského vyznání, cílem je předložit náboženství, jako jednu z dalších rozdílností ve světě, u které je třeba, aby se lidé navzájem respektovali.

Výchovně vzdělávací cíle projektu:

Kognitivní:

- Žák definuje náboženství.
- Žák rozpozná hlavní rozdílnosti mezi hlavními světovými náboženstvími.
- Žák chápe důsledky náboženského fanatismu.

Konativní:

- Žák zasáhne, když vidí diskriminování věřící osoby ve třídě.
- Žák ví, na koho se obrátit, když si je vědom, že se ve třídě odehrává diskriminace věřící osoby.

- Žák se zastane spolužáka, který je diskriminován z důvodu jeho víry.

Afektivní:

- Žák respektuje nábožensky založené osoby.
- Žák respektuje osoby s jiným náboženským vyznáním, než je jeho vlastní.
- Žák chápe, že být věřící je stejně správné jako být nevěřící.

Harmonogram projektu:

I. MOTIVACE

1. vyučovací hodina:

Představení projektu (krátce před besedou - 5 min max.)

Stručné představení projekt a jeho významu proběhne ještě před první vyučovací hodinou, aby žáci byli připraveni na jednotlivé aktivity a příchod hostů pozvaných na besedu. Ve třídě bude vyvěšen motivační plakát, který bude vyobrazovat propojení různých světových náboženství a navozovat přátelskou atmosféru mezi jednotlivými vírami.

Evokace

Žáci napíší na tabuli vše, co je napadne k tématu náboženství. Učitel během aktivity nijak nápady nekomentuje.

Beseda s představiteli tří náboženství

Následuje beseda s představiteli tří náboženství (v podobném duchu, jako probíhají setkání v neformální organizaci Společný hlas křesťanů, židů a muslimů). Pozvaní hosté se nejprve vyjádří k nápadům žáků z brainstormingu, které zůstaly napsané na tabuli. Následně bude probíhat diskuze, kde jednotliví hosté nejprve zjednodušeně představí princip daného náboženství, žáci se mohou zároveň ptát na různé otázky. Beseda bude pokračovat tím, že pozvaní osvětlí žákům, co to vlastně náboženství je a vysvětlí rozdíl mezi vírou a náboženským fanatismem. Žáci se opět mohou ptát na různé otázky.

II. REALIZACE

2. vyučovací hodina

Pyramida hodnot

Nejprve si každý z žáků vytvoří vlastní pyramidu hodnot (dostane k tomu papír s šablonou pyramidy). Úkolem žáků je promyslet si aktuální žebříček 6 nejdůležitějších momentů a věcí v životě. Ty poté napíší do jednotlivých pater pyramidy podle důležitosti.

Následně probíhá diskuze ve skupinách. Žáci si navzájem sdělují svá kritéria, proč právě tyto věci nebo pojmy umístili na dané místo, a porovnávají je se spolužáky. Následně jim předloží svou pyramidu hodnot tří pozvaní hosté, kteří do ní budou mít zahrnutou položku víra. Následuje diskuze o tom, proč tam (pravděpodobně) žádný s žáků tuto hodnotu nemá s důrazem na to, že ani jedna možnost není správně ani špatně. Zdůraznění rozmanitosti hodnot u jednotlivých lidí.

Zadání tvorby plakátů

Žáci vytvoří 3 skupiny, přičemž každá bude reprezentovat jedno ze tří probíraných náboženství. Žáci si rozdělí jednotlivé body a role a připraví se na společnou práci s internetovými zdroji (plus zapojí poznatky, které se dozvěděli, díky besedě). Cílem skupin bude vytvoření plakátu na téma daného náboženství.

3. vyučovací hodina

Tvorba plakátů

Žáci pracují v daných skupinkách na svých plakátech.

Učitel žáky monitoruje, je připraven zodpovědět případné dotazy a pomoci.

4. vyučovací hodina

Prezentování plakátů

Žáci prezentují své vytvořené plakáty. Ostatní skupiny mají možnost ptát se prezentující skupiny na otázky.

III. HODNOCENÍ

5. vyučovací hodina

Hodnocení celého projektu proběhne hned po dokončení prezentace posledního plakátu. Proběhne sebereflexe žáků (zda se během projektu změnil pohled žáků na náboženství). Proběhne shrnutí celého projektu a vytvoření pravidel jak se chovat a nechovat v případě diskriminace věřícího i nevěřícího člověka, na koho se obrátit pro pomoc apod. Následně žáci vytvoří plakát s pravidly, který bude pověšený ve třídě po zbytek školního roku.

Jako druhý projekt bylo vybráno téma problematiky střetu světových mocností v oblasti Blízkého východu. Jak již bylo naznačeno v teoretické části, státy za hranicemi Blízkého východu ovlivnili dění v tomto regionu více než jeho samotní obyvatelé. Z důvodu pochopení současné geopolitické situace na Blízkém východě byl tedy zvolen projekt, který má za cíl osvětlit důvody střetu světových mocností na Blízkém východě a navrhnout východiska.

Střet mocností (Diplomacií ke světovému míru)

Základní informace o projektu:

Typ projektu: krátkodobý (4 vyučovací hodiny)

Cílová skupina: 7. ročník ZŠ

Počet žáků: 20-25 (jedna celá třída)

Průřezová témata: Multikulturní výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Osobnostní a sociální výchova

Předmětové vazby: zeměpis, dějepis, občanská výchova

Pomůcky: tabule, papír, psací potřeby, případné rekvizity k scénce mírového summitu

Finance: pomůcky dostupné ve škole – netřeba financovat.

Důležité poznámky k projektu: Tento projekt proběhne v návaznosti na probranou látku týkající se Blízkého východu. Žáci již mají ponětí o tom, kde a proč se na území Blízkého konfliktu vyskytovaly nebo stále vyskytují konflikty. Učitel žáky již poučil, že hledání východiska k řešení konfliktů na Blízkém východě je velice složité. I přes to je hlavním cílem tohoto projektu pokusit se žáky přimět k různým návrhům řešení situace na Blízkém východě. Pokud bude projekt opravdu uskutečněn pro 7. Ročník ZŠ, je potřeba, aby žáci dostali od učitele výraznou podporu, aby mohla jejich debata opravdu probíhat.

Výchovně vzdělávací cíle projektu:

Kognitivní:

- Žák vyjmenuje důvody konfliktů na Blízkém východě.
- Žák chápe důsledky ozbrojených konfliktů.

Konativní:

- Žák zvažuje, jaké jsou diplomatické postupy řešení konfliktů.

Afektivní:

- Žák nevyvolává ani nepodporuje násilí ve svém okolí.
- Žák se dokáže vcítit do situace svého vrstevníka, žijícího v zemi s ozbrojeným konfliktem.

Harmonogram projektu:

I. MOTIVACE

1. vyučovací hodina:

Evokace

Týden před samotným projektem může být opět ve třídě vyvěšen plakát jako pozvánka na mírový summit. Učitel by žákům ale projekt představil až v den jeho konání. Učitel

vytvoří společně s žáky myšlenkovou mapu důvodů vzniků ozbrojených konfliktů. Následně se žáci zamyslí, kvůli kterým z nich vznikly ozbrojené konflikty na území Blízkého východu. Učitel komentuje žáky navržené odpovědi.

II. REALIZACE

Stále 1. vyučovací hodina:

Nastínění situace a zadání projektu

Učitel vybere jeden z předchozích důvodů vzniku konfliktů, o kterých s žáky předtím diskutoval (např. zájem států o ropu či jinou nerostnou surovinu, boj o strategické území atd.). Následně budou žáci rozděleni do čtyř skupin, z nichž každá bude reprezentovat jednu světovou velmoc, která v minulosti ovlivnila či stále ovlivňuje dění na Blízkém východě. Skupinky by mohly reprezentovat např. Rusko, USA, Čínu, Velkou Británii, Francii či Indii. Záleží, do jakého časového období by byla situace zasazena. Učitel následně představí žákům kontext situace, např. všechny státy mají zájem o toto území z důvodu strategického bodu, nerostné suroviny atd. výsledkem ale vždy bude, že na území kvůli napětí cizích mocností hrozí ozbrojený konflikt. Cílem žáků bude situaci vyřešit tzv. mírovým summitem, kde se setkají všechny země (skupiny žáků). Před samotnou debatou žáci obdrží od učitele seznam bodů, z kterých jejich země (skupina) je ochotna slevit a z kterých naopak ne (na úrovni SŠ mohou žáci tyto body vytvářet sami). Po zbytek hodiny si žáci rozdělí ve skupině role (např. hl. mluvčí, vládní představitel země, překladatel atd.).

2. vyučovací hodina

Žáci si připravují své body a svou řeč k mírovému summitu. Přípravují si odpovědi na různé scénáře.

3. vyučovací hodina

Probíhá mírový summit, který moderuje učitel jako nestranná figura. Cílem všech skupin (žáků) je, aby jejich stát (skupina) získala alespoň částečně, to co chce, ale vždy to musí být diplomatickou cestou.

III. HODNOCENÍ

3. – 4. vyučovací hodina

Podle délky mírového summitu by ještě tutéž hodinu, popřípadě následující hodinu proběhlo hodnocení celého krátkého projektu. Jako výstup by žáci společně s učitelem vytvořili body, kterými se lze řídit pro dosažení diplomatického jednání. Nakonec by ještě každý žák napsal doma krátkou sebereflexi o pocitech z mírového summitu.

Třetí projekt by byl velice podobný jako projekt první. Místo porovnání a chápání různých náboženství by projekt obsahoval porovnání a chápání různých etnik a kultur. Ač se to na první pohled nemusí zdát, dění na Blízkém východě ovlivňuje i život žáků v ČR např. skrz migraci lidí odtamtud do Evropy. Se zvyšujícím se počtem cizinců v Evropě přichází také rasismus a

xenofobie, často z neoprávněných důvodů. Cílem tohoto projektu je právě naučit žáky respektovat různá etnika a kultury a zároveň z nich nemít strach.

Multikulturní společnost

Základní informace o projektu:

Typ projektu: krátkodobý (4 vyučovací hodiny)

Cílová skupina: 7. ročník ZŠ

Počet žáků: 20-25 (jedna celá třída)

Průřezová témata: Multikulturní výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Osobnostní a sociální výchova

Předmětové vazby: zeměpis, dějepis, občanská výchova

Pomůcky: tabule, papír, psací potřeby

Finance: pomůcky dostupné ve škole – netřeba financovat, beseda s metodikem prevence – financuje škola (dotace)

Důležité poznámky k projektu: Tento projekt lze uskutečnit s provázáním tématu rasové šikany ve školním prostředí. Ideální je zde spolupráce s metodikem prevence, který se podobnými znalostmi zabývá.

Výchovně vzdělávací cíle projektu:

Kognitivní:

- Žák definuje pojem rasismus a xenofobie
- Žák rozpozná projevy rasové diskriminace a násilí
- Žák chápe důsledky šikany obecně.

Konativní:

- Žák ví, kde hledat pomoc, na koho se obrátit v případě, že je svědkem rasového útoku ve školím prostředí.
- Žák se zastane spolužáka, který je z rasových důvodů šikanován

Afektivní:

- Podpora kladného sebepojetí
- Žák respektuje ostatní
- Žák je tolerantní k jiným kulturám, než je ta jeho.

Harmonogram projektu:

I. MOTIVACE

1. vyučovací hodina

Představení projektu (krátce před besedou – 5 min max.)

Krátké představení projektu a jeho významu proběhne ještě před první vyučovací hodinou, aby žáci byli připraveni na příchod metodika prevence. Sdělíme jim, že to děláme proto, že chceme, aby bylo ve třídě dobré klima a aby v ní panovaly dobré vztahy. Ve třídě může být opět vyvěšen motivační plakát.

Evokace

Žáci píší na tabuli, co je napadne k tématu rasismus a xenofobie (co je to rasismus a xenofobie). Učitel během aktivity nijak nápady nekomentuje.

Beseda s odborným pracovníkem (metodikem prevence)

Následuje beseda s odborným pracovníkem prevence šikany. Pracovník se ze začátku bude vyjadřovat k nápadům žáků z brainstormingu, bude s nimi o nich diskutovat, žáci se ho mohou zároveň na cokoli zeptat a probírat s ním své zkušenosti. Poté pracovník přejde k reálným příběhům, ve kterých budou představeny i důsledky rasismu. Žáci se mohou zeptat pracovníka na jakýkoliv dotaz týkající se tématu rasismu.

2. vyučovací hodina

Pyramida hodnot

Nejprve si každý z žáků vytvoří vlastní pyramidu hodnot (dostane k tomu papír s šablonou pyramidy). Úkolem žáků je promyslet si aktuální žebříček 6 nejdůležitějších momentů a věcí v životě. Ty poté napíše do jednotlivých pater pyramidy podle důležitosti.

Následně probíhá diskuze ve skupinách. Žáci si navzájem sdělují svá kritéria, proč právě tyto věci nebo pojmy umístili na dané místo, a porovnávají je se spolužáky.

Následně jim učitel zadá úkol do skupiny, aby si zkusily představit sami sebe, kdyby teď momentálně žili v místě na Blízkém východě, kde právě probíhá ozbrojený konflikt a zkusili tuto pyramidu předělat, tak aby odpovídala přáním a hodnotám dítěte z válečné oblasti. Následuje diskuze o tom, co se v pyramidách změnilo.

Zadání divadelního představení

Žáci by si sami vytvořili 3 skupiny. Mají vytvořit scénku, ve které by byla znázorněn rasový útok. Zachyceny mají být pocity oběti a agresora (příp. agresorů). Má být znázorněno, jaké možnosti oběť má, pokud je šikanovaná, ideální je ve scénce postava nějakého zastávce, pomocníka, který oběti pomůže.

Učitel by jasně určil pravidla scének:

- Hrajeme “jenom jako” (tzn. žádné opravdové násilí)
- Délka scénky cca 10 minut
- Každý má nějakou roli
- Ze scénky musí vyplývat nějaké ponaučení

3. vyučovací hodina

Práce ve skupinách – tvorba představení – rozdělení rolí, plán scénáře atd.

Žáci si rozdělují role.

Žáci po zbytek hodin pracují na scénáři své scénky, popř. uvažují o rekvizitách, které by potřebovali.

4. vyučovací hodina

Realizace divadelního představení

Každá skupina by měla 10 minut na své představení. Učitel scénky prozatím nijak nekomentuje. Pouze dohlíží na dodržování stanovených pravidel. Zbytek třídy si píše poznámky k jednotlivým představením a využije je k reflexi, která proběhne po každé scénce. V reflexi budou žáci hodnotit, jak se jednotlivé postavy cítí, co měly udělat, jak mohly vyhledat pomoc apod.

III. HODNOCENÍ

5. vyučovací hodina

Hodnocení celého projektu proběhne hned po reflexi posledního představení. Proběhne sebereflexe žáků (zda se během projektu změnil pohled žáků na lidi z jiných kultur). Shrnutí celého projektu a vytvoření desatera, kde bude napsáno, co je to rasismus, jak ho rozpoznat, jak se chovat a nechovat, na koho se obrátit pro pomoc apod. Následně žáci vytvoří plakát s desaterem, který bude pověšený ve třídě po zbytek školního roku.

K rozepsání by se samozřejmě nabízelo velké množství dalších projektů. Jedním by mohl být například projekt na budování kritického postoje ke zpravodajství – rozeznávání nepravdivých

či zkreslených zpráv na příkladu článků z oblasti Blízkého východu. Vše závisí pouze na kreativitě učitele a samozřejmě na tom, které body z natolik komplexního tématu bude chtít učitel zpracovat s žáky do větší hloubky.

Závěr

Blízký východ je termínem, který má dnešní společnost v podvědomí, ale neuvědomuje si jeho plný rozsah. Neznalost plného významu tohoto pojmu neumožňuje proniknout do jeho problematiky a plně pochopit situaci v regionu a jeho propojení se zbytkem světa. Diplomová práce se věnovala regionu Blízkého východu nejprve z pohledu odborníka – geografa a následně z pohledu učitele zeměpisu na ZŠ. Hlavním cílem práce bylo zjistit aktuální stav výuky témat Blízkého východu v zeměpise na druhém stupni ZŠ.

Úvod teoretické části byl zaměřen především na definování pojmu Blízký východ a jeho lokalizaci. Následně skrz vybrané kapitoly o historicko-politickém kontextu Blízkého východu došlo k přiblížení problematiky dědictví kolonialismu, velmocenské politiky a tamních konfliktů. Všechna tato témata si zaslouží pozornost v rámci regionu Blízkého východu i celosvětového dění. V závěru teoretické části byla zaměřena pozornost na mezinárodní debatu a možnosti soužití v tomto regionu. Neobvyklý zájem světových mocností o tento region a jejich tamní působení ho ovlivnilo a stále ovlivňuje daleko více než jiné. Mírové procesy vznikají i zanikají. S ohledem na dlouhodobou perspektivu, zda je v tomto regionu možné klidné soužití, zůstává i pro odborné geografy a politology pouze otázkou.

Rešerše odborné literatury připravila teoretický podklad pro další část výzkumu, která byla věnována regionu Blízkého východu z pohledu učitele zeměpisu na ZŠ. V této části bylo téma uchopeno z hlediska základního vzdělávání a zařazeno do školního vzdělávacího programu a tematického plánu učitele. Byla popsána průřezová témata, mezipředmětové vztahy a možnosti pro rozvoj digitálních kompetencí. Následně bylo vytvořeno dotazníkové šetření, ve kterém se podařilo získat odpovědi od 101 respondentů, kterými byli vyučující zeměpisu na 2. stupni ZŠ v České republice. Dotazníkové šetření bylo doplněno o polostrukturované rozhovory, ve kterých odpovídalo pět učitelů zeměpisu a jeden vyučující občanské výchovy na ZŠ. Z dotazníkového šetření i rozhovorů vyplynulo potvrzení nebo vyvrácení předpokladů stanovených v úvodu práce. V závěru byla věnována pozornost možným materiálům a v návaznosti na ně byly navrženy možné žákovské projekty a příkladová hodina.

Ačkoliv se v odborných zdrojích i v médiích objevuje velké množství informací týkající se regionu Blízkého východu, objasnění příčin tamních událostí je věnována jen malá pozornost. Problematika Blízkého východu je z mého pohledu velice důležitá, protože dění v této oblasti ovlivňuje nejen státy v regionu, ale i mimo něj. Pokud chceme rozumět světu okolo sebe, je potřebné vyznat se v procesech odehrávajících se okolo nás, ale i daleko od nás.

Použité zdroje

ANDĚL, J., BIČÍK, I., BLÁHA, J., 2019. *Makroregiony světa*. Nová regionální geografie. Karolinum, Praha. ISBN: 978-80-246-4273-4

ANDERSON, KRATHWOHL et al. 2001. *A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition*. New York: Longman. ISBN: 0-8013-1903-X.

BERÁNEK, Ondřej a Bronislav OSTŘANSKÝ (eds.). *Islámský stát: Blízký východ na konci časů*. Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2654-5.

BRZEZINSKI, Z. 1999. *Velká šachovnice*. Mladá Fronta. ISBN: 80-204-0764-2

ČEJKA, M. (2010). *Izrael a Palestina. Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Barrister & Principal. Brno. ISBN: 978-80-87029-16-9.

ČERNÝ, K. *Velká blízkovýchodní nestabilita: Arabské jaro, porevoluční chaos a nerovnoměrná modernizace 1950-2015*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-595-6.

Černý. 2008. *Možnosti výuky zeměpisu v rámci RVP ZV - aktualizovaná verze*. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/1933/MOZNOSTI-VYUKY-ZEMEPISU-V-RAMCI-RVP-ZV---AKTUALIZOVANA-VERZE.html>

České noviny.cz 2015. *Údaje o Islámském státu a výběr útoků této organizace*. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20160306181205/http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/profil-udaje-o-islamskem-statu-a-vyber-utoku-teto-organizace/1281468>

ČT 24, 2016. *K útoku v Berlíně se přihlásil Islámský stát*. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1988407-k-utoku-v-berline-se-prihlasil-islamsky-stat>

ČT 24, 2016. *Před 100 lety si mocnosti rozdělily Blízký východ, Arabové je dosud viní z rozpoutání válek*. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1787134-pred-100-lety-si-mocnosti-rozdelily-blizky-vychod-arabove-je-dosud-vini-z-rozpoutani>

ČT 24, 2022. *Čína na Blízkém východě posiluje spojení*. Využívá napětí mezi Rijádem a Washingtonem. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3549558-cina-na-blizkem-vychode-posiluje-spojeni-vyuziva-napeti-mez-rijadem-a-washingtonem>

ČT Edu, 2021. *11. září: den, který změnil chod dějin*. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/namet/jedenacteho-zari>

DRŠKA, V., SUCHÁNEK, D. 2013. *Církevní dějiny*. Grada. Praha. ISBN 978- 80-247-3719-5.

DURMAN, Karel. *Blízký východ ve světové politice: 1918-1959*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966.

FINGERLAND, J. 2020. *Rok 2019 na Blízkém východě*. Český rozhlas. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/jan-fingerland-rok-2019-na-blizkem-vychode-8129395>

FINGERLAND, J. 2021. *Blízký východ v roce 2021*. Český rozhlas. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/jan-fingerland-blizky-vychod-v-roce-2021-8645826>

FINGERLAND, J. 2023. *Padesát odstínů hrdosti aneb Blízký východ v roce 2022 a 2023*. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/jan-fingerland-padesat-odstinu-hrdosti-aneb-blizky-vychod-v-roce-2022-a-2023-8900898>

FRAUS 2015. *Co je to vlastně učebnice?* Fraus. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://www.fraus.cz/cs/o-nas/napsali-o-nas/co-je-to-vlastne-ucebnice-10393>

Gapminder [online]. Gapminder, 2004 [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://www.gapminder.org/>

GOMBÁR, Eduard. *Sýrie za vlády emíra Fajsala v letech 1918–1920*. Historický obzor, 2007, 18 (3/4), s. 66-72. ISSN 1210-6097

GOMBÁR, Eduard; BAREŠ, Ladislav; VESELÝ, Rudolf. *Dějiny Egypta*. 2., upravené a rozšířené. vyd. Praha: NLN, 2021. 848 s. (Dějiny států). ISBN 978-80-7422-798-1.

GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. -476 po Kr.* Praha: BB art, 2002. 387 s. ISBN 80-7257-731-X

GREGORY et al. *The dictionary of human geography*. 5th ed. Chichester: Wiley-Blackwell, 2009. ISBN 978-1-4051-3288-6.

GUARDIAN. 2021. *What has caused Jerusalem's worst violence in years?* [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2021/may/11/what-has-caused-jerusalem-worst-violence-in-years-israel-palestine>

HENDL, J. 2012. *Kvalitativní výzkum*. Portál. ISBN: 978-80-262-0219-6.

HITZEL, F. *Osmanská říše*. Praha: Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-567-6

HLADKÝ, L. 2020. *Prohlubující se krize osmanské říše v 17. a 18. století*. Masarykova univerzita. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/phil/jaro2020/JSB057/Prohlubujici_se_krize_osmanske_rise_v_17._a_18._stoleti_PDF.pdf

HUNTINGTON, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon and Schuster. ISBN: 0-684-81164-2. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://msuweb.montclair.edu/~lebelp/1993SamuelPHuntingtonTheClashOfCivilizationsAndTheRemakingofWorldOrder.pdf>

CHERNETSOVA, K. 2007. *Zahraniční politika států Blízkého východu a ekonomické faktory jako její určující prvek: komparace zahraniční politiky Íránu a Saudské Arábie*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/himn1/?zoomy_is=1

IZADY, M. 2000. *Infographs, Maps and Statistics Collection*. The Gulf/2000 project. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://gulf2000.columbia.edu/maps.shtml>

JENÍKOVÁ, J. 2017. *Blízký východ 2017: Úder na Islámský stát, nevyzpytatelný Trump i podivná blokáda Kataru*. Info.cz. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://www.info.cz/zpravodajstvi/svet/blizky-vychod-2017-uder-na-islamsky-stat-nevyzpytatelny-trump-i-podivna-blokada-kataru>

JOCH, Roman. *Proč právě Irák?: příčiny a důsledky konfliktu*. Praha: Mladá fronta, 2003. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-1024-4.

JURÁŇOVÁ, M. 2013. *Migrace židovského obyvatelstva ve 20. století*. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Katedra občanské výchovy. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/244446/pedf_m/

KERR, G. 2016. *A Short History of the Middle East*. Kamera Books. ISBN 978184344636.

KISSINGER, Henry. *Bouřlivé roky*. Překlad Václav Viták. Praha: BB/art, 2004. 1167 s. ISBN 80-7341-206-3

KLEIN, F. J. et al. 2022. *Atlas vrcholné kolonizace. Dobývání světa v 19. a 20. století*. Lingea. Praha. ISBN: 978-80-7508-742-3.

KOSENKO, A. 2018. *Britská blízkovýchodní politika v letech 1878-1916*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/x1rzp/DP_Kosenko_zaverecna_verze.pdf

LEWIS, B. 1996. *Dějiny Blízkého východu*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha. ISBN 80-7106-161-3.

LIDOVKY, 2020. *K pondělnímu teroristickému útoku ve Vídni se přihlásil Islámský stát*. Atentát provedl „voják chalífátu“.

LUŽNÝ, D., 2020. *Posvátná země – místo náboženského soužití nebo konfliktů?*. Geografické rozhledy [online], roč. 29, č. 3, s. 4-7. ISSN 1210-3004.

MACLEAN, John N. *America Under Attack: A chronicle of chaos and heroism at the Pentagon*. The Washington Post. 2008-06-01. [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/05/29/AR2008052903149.html>

MARADA et al. 2017. *Koncepce Geografického vzdělávání*. eGeografie.cz. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://www.egeografie.cz/egeografie/metodika.pdf>

MARSHALL, T. 2018. *V zajetí geografie. Jak lze pomocí deseti map pochopit světovou politiku*. Rybka Publishers. ISBN: 978-80-87950-49-4.

MENDEL, M. (2015): *Arabské jaro. Historické a kulturní pozadí událostí na blízkém východě*. 1. vydání. Academia, Praha. ISBN: 978-80-200-2474-9

MENDEL, M. 2014. *Islám a jeho svět: dějiny vzestupů a pádů. Náboženství světa I: západní tradice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/131674>

Metodický portál RVP ZV. 2016. *Průřezová témata*. Národní pedagogický institut. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10843>

MOORLEY, D. a ROBINS, K. 1995. *Spaces of Identity*. Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries. Routledge. Taylor & Francis e-Library. ISBN: 0-203-73121-2. [cit.

2023-07- 13]. Dostupné z: https://monoskop.org/images/3/39/Robins_Kevin_Morley_David_Spaces_of_Identity_Global_Media_Electronic_Landscapes_and_Cultural_Boundaries_1995.pdf

MOUČEK, J. 2022. *Konflikty na Blízkém východě v 21. století. Případová studie Saúdská Arábie a Írán*. Bakalářská práce. Vysoká škola ekonomická v Praze. Fakulta mezinárodních vztahů. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://vskp.vse.cz/84519>

MÜLLER, K. 1927. *Vznik a sláva říše byzantské*. Vesmír.

MUSIL, Alois. *Dar Nilu: Nový Egypt*. Praha: Melantrich, 1935. 293 s. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:36c8c500-1b02-11e5-b642-005056827e51?page=uuid:6eb17ac0-555e-11e5-bf4b-005056827e51>

NĚMEC, V. 2023. *Křížové výpravy*. Dějepis.com. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/krizove-vypravy/>

NĚMEC, V. 2023. *První světová válka*. Dějepis.com. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/prvni-svetova-valka-prvni-a-druha-etapa-valky-1914-1916/>

NOVOTNÝ, P. 2019. *2020 na Blízkém východě: Ekonomická stagnace, nepokoje, volání po prosperitě a volby v Izraeli*. Info.cz. [cit. 2023-07- 13]. Dostupné z: <https://www.info.cz/zpravodajstvi/svet/2020-na-blizkem-vychode-ekonomicka-stagnace-nepokoje-volani-po-prospe-rite-a-volby-v-izraeli>

OSTŘANSKÝ, B. 2014. *Atlas muslimských strašáků anebo Vybrané kapitoly z „mediálního“ islámu*. Academia. Praha. ISBN: 978-80-200-2428-2.

Overy, Richard (2014). *Book of World War II. All About History*. ISBN 978-1910-155-295

PFAUSER, Lukáš. *Válka v Iráku 2003: příčiny, důsledky a kontext*. clanky.rvp.cz [online]. Národní pedagogický institut ČR, 2011-10-03, [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/GVD/13759/VALKA-V-IRAKU-2003-PRICINY-DUSLEDKY-A-KONTEXT.html>

PRŮCHA J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. 2013. *Pedagogický slovník*. ISBN: 978-80-262-0403-9.

Před 90 lety, 1. listopadu 1922, byla formálně zrušena Osmanská říše. IRozhlas [online]. 2012 [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie_historie/pred-90-lety-1-listopadu-1922-byla-formalne-zrusena-osmanska-rise-201211011451_mvydrova

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání (2021). Praha: MŠMT, 2008 [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

Reakce EU na ukrajinskou uprchlickou krizi. Evropský parlament: Zpravodajství [online]. 2022 [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/world/20220324STO26151/reakce-eu-na-ukrajinskou-uprchlickou-krizi>

REVIZE RVP edu.cz. 2021. *Zeměpis (geografie) a digitální technologie.* [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://revize.edu.cz/clanky/zemepis-geografie>

ROKOS, M. 2023. *Změny na Blízkém východě. Kam USA nemohly, úspěšně vstoupila Čína.* Seznam zprávy. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-kam-usa-nemohly-uspesne-vstoupila-cina-co-prinasi-saudsko-iranske-usmireni-228043>

ROVENSKÝ, Dušan. *Konflikt v Sýrii: Od pokojných protestů ke krvavé občanské válce.* ATM. 9. 2013, roč. 45, čís. 9, s. 28 až 33. ISSN 1802-4823

SAID, E. (2008): *Orientalismus: západní koncepce Orientu.* Paseka, Praha. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: https://pages.pomona.edu/~vis04747/h124/readings/Said_Orientalism.pdf

Seterra – The Ultimate Map Quiz Site. *Seterra* [online]. Seterra, 2013, [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://www.geoguessr.com/quiz/seterra>

SCHARNWEBER, G., 2015. *What and Where is the Middle East.* Teaching the Middle East: A Resource Guide for American Educators. Middle East Polic Council. Indiana University. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: https://csme.indiana.edu/documents/cirricula/MEPolicyCouncil_What-WhereMiddleEast.pdf

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika.* Praha: Grada Publishing a.s., 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.

Status of Palestine in the United Nations [online]. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <http://palestineun.org/wp-content/uploads/2013/08/67-19-Status-of-Palestine.pdf>

ŠAJTAR, Jaroslav. *Zapomenuté bojiště druhé světové války. Na invazi do Íránu spolupracovali Britové a Sověti.* *Reflex* [online]. *Czech News Center a.s.*, 2021-08-25 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/historie/108510/zapomenute-bojiste-druhe-svetove-valky-na-invazi-do-iranu-spolupracovali-britove-a-soveti.html>

Škola s nadhledem [online]. Fraus, 2004 [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: https://www.skolasnadhledem.cz/?utm_source=DA_search&utm_medium=googleads&utm_campaign=skola_s_nadhledem&gclid=CjwKCAjwwb6lBhBJEiwAbuVUSr0neaSL-v1aR8NsJr_s20tK7whbObMz0Ywgx_00uaKpmfKcwiJKjRoCfewQAvD_BwE

ŠMÍDA a kol. 2020. *Možnosti rozvoje digitální gramotnosti v oboru Zeměpis/Geografie.* Projekt podpora rozvoje digitální gramotnosti. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: https://digigram.cz/rozvoj-digitalni-gramotnosti_zemepis-geografie/

THE ECONOMIST, 2017. *Islamist terrorism in Catalonia leaves the Spanish wondering why.* [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://www.economist.com/europe/2017/08/18/islamist-terrorism-in-catalonia-leaves-the-spanish-wondering-why>

TUREČEK pro Radiozurnal. 2014. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/za-soucasnymi-problemy-blizkeho-vychodu-stoji-prvni-svetova-valka-tvrdi-6492632>

TUREČEK, B., 2020. *Mocenské vakuum Blízkého východu: od studené války k dnešnímu chaosu.* *Geografické rozhledy* [online], roč. 29, č. 3, s. 4-7. ISSN 1210-3004.

TUREČEK, B. 2018. *Na Blízkém východě posilují Rusko, Čína a Írán.* *Lidovky.cz.* [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/ceska-pozice-na-blizkem-vychode-posiluji-rusko-cina-a-iran.A180507_003819_pozice-tema_lube

ULIČNÝ, K. 2008. *Západní křesťanstvo a křížové výpravy ve 12. a 13. století.* Diplomová práce. Masarykova Univerzita. Katedra občanské výchovy. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/fmtey/Diplomova_prace.pdf

US had extensive contact with Ayatollah Khomeini before Iran revolution. *The Guardian* [online]. 2016 [cit. 2023-07-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/10/ayatollah-khomeini-jimmy-carter-administration-iran-revolution>

VOCATIV 2017. *ISIS Claims Deadly Ariana Grande Concert Bombing That Killed 22* [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://www.vocativ.com/432183/isis-claims-deadly-ariana-grande-concert-bombing-that-killed-22/>

Zachraň zeměpis [online]. Zachraň zeměpis, 2023 [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <https://zachranzemepis.cz/>

ZBAVITELOVÁ, G. 2023. *Bliží se izraelský útok na iránské jaderné továrny?*. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/izraelsky-utok-jaderne-elektrarny-iran-komentar-zbavitelova_2305030630_krp

ZBÍRAL, D. 2006. *Křížové výpravy do Palestiny: stručný přehled*. [cit. 2023-07-13]. Dostupné z: <http://www.david-zbiral.cz/krizvypr-prehled.htm>

UČEBNICE:

Zeměpis 7, 2. díl – Asie, Austrálie a Oceánie, Antarktida. Nová škola. ISBN: 978-80-7600-342-2.

Zeměpis 7 pro ZŠ a víceletá gymnázia. 2021. Fraus. ISBN: 978-80-7489-708-5.

Hravý Zeměpis. Regionální zeměpis kontinentů. Učebnice pro 7. roční ZŠ a víceletá gymnázia. 2021. TAKTIK. ISBN: 978-80-7563-072-8.

Zeměpis 7 pro základní školy. 2015. Demek a kol, SPN – pedagogické nakladatelství. ISBN: 978-80-7235-562-4

ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY:

ŠVP ZŠ Cimburkova, Praha 3. 2017. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://www.cimburacka.cz/file.php?nid=17782&oid=7429681>

ŠVP Základní škola Bělá pod Bezdězem. 2020 [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: Kancelář ZŠ Bělá pod Bezdězem.

ŠVP ZŠ Dukelská, České Budějovice. 2022. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://www.zsdukelska.cz/index.php/dokumenty-horizontalni/category/31-svp>

ŠVP 21. ZŠ Plzeň. 2020 [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://www.21zsplzen.cz/skolni-rok/dokumenty-ke-stazeni/svp>

ŠVP ZŠ *Karlovy Vary, Krušnohorská*. 2021. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://zsruzovy-vrch.edupage.org/a/skolni-vzdelavaci-program>

ŠVP ZŠ *Máchovka, Děčín*. 2022. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://www.machovka.cz/cs/o-skole/dokumenty/a-18/>

ŠVP ZŠ *Dobiášova, Liberec*. 2022. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://www.dobiasova.cz/dokumenty>

ŠVP ZŠ *Železnická, Jičín*. 2022. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <http://4zs.jicin.cz/dokumenty-skoly/#svp>

ŠVP *Masarykova ZŠ Dolní Roveň*. 2021. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://zsroven.cz/28-dokumenty-2022-2023>

ŠVP ZŠ *Kollárova Jihlava*. 2022. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://zskol.ji.cz/dokumenty/skolni-vzdelavaci-program-24021>

ŠVP ZŠ *Mládeže Znojmo*. 2021. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://www.zsmladeze.cz/pro-rodice/formulare>

ŠVP ZŠ *Komenského I, Zlín*. 2022. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://www.zskom1.cz/%C5%A1kola/dokumenty/skolni-vzdelavaci-programhttps://zsgenjanika.cz/svp/>

ŠVP ZŠ *Stupkova Olomouc*. 2021. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://zsstupkova.cz/dokumenty/>

ŠVP ZŠ *Generála Janka, Ostrava*. 2017. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: <https://zsgenjanika.cz/svp/>

Zdroje obrázků:

Obrázek 1: *Přibližný rozsah oblastí Blízkého, Středního a Dálného východu*. 2023. Vlastní zpracování dle uvedených zdrojů (viz tiráž v mapě).

Obrázek 2: *Greater Middle East: Main Subdivisions*. 2020. Gulf 2020. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: https://gulf2000.columbia.edu/images/maps/Grt_Mid_East_Sub_Divisions_lg.png

Obrázek 3: *Islámský makroregion*. 2019, str. 226. Makroregiony světa. Nová regionální geografie. Karolinum, Praha. ISBN: 978-80-246-4273-4

Obrázek 4: *Blízký východ během první světové války*. 2022. Atlas vrcholné kolonizace. Dobývání světa v 19. a 20. století. Lingea. Praha. ISBN: 978-80-7508-742-3.

Obrázek 5: *ŠVP ZŠ Bělá pod Bezdězem zahrnující region Jihozápadní Asie*. 2020. ŠVP Základní škola Bělá pod Bezdězem. Učební osnovy předmětu. [cit. 2023-06- 07]. Dostupné z: Kancelář ZŠ Bělá pod Bezdězem.

Obrázek 6: *Výuka tématu Blízký východ v zeměpise na 2. stupni ZŠ*. 2023. Vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření.

Obrázek 7: *Časová dotace výuky témat Blízkého východu*. 2023. Vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření.

Obrázek 8: *Složitost tématu Blízký východ pro učitele zeměpisu na 2. stupni ZŠ*. 2023. Vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření.

Seznam příloh

Příloha 1: Tematický plán

Příloha 2: Kódování rozhovorů

Příloha 3: Pracovní list

Přílohy

Příloha 1: Tematický plán

Vzdělávací oblast: Člověk a příroda	
Předmět: Zeměpis	
Třída (ročník): 7. ročník	
Vyučující: Bc. Lucie Klacková	
Učebnice:	
Další pomůcky: Školní atlas světa	
Způsob a četnost hodnocení: 6 - 8 písemných prací a testů za pololetí	
2 hodiny týdně, celkem (asi) 66 hodin za školní rok 2022/2023	

Počet hodin	Období	Téma	Učivo	Výstupy	Generalizace	Poznámky
2	duben	Jihozápadní Asie (Blízký východ)	poloha	vymezí danou oblast, zhodnotí vliv polohy na danou oblast	šířková pásmovitost, kolonizace, migrace, průmysl 4.0	V každém regionu budou zmněny nejvýznamnější státy. Důraz na zakreslení do slepé mapy, míšení ras, migraci, v rámci Střední a Jižní Ameriky – drogové kartely, v rámci Severní Amerika – USA a jejich celosvětový vliv.
			povrch	popíše povrch oblasti, ukáže na mapě a pojmenuje hlavní pohoří, nížiny, vodní toky		
			přírodní podmínky	ukáže na mapě podnebné a vegetační pásy zasahující do oblasti, popíše přírodní poměry v dané oblasti a zhodnotí jejich vliv na život obyvatelstva, vyjmenuje charakteristické zástupce fauny a flory		
			obyvatelstvo	zhodnotí rozmístění obyvatelstva v oblasti, porovná počet obyvatel ve vybraných státech, určí základní charakteristiku obyvatelstva		
			hospodářství	popíše strukturu hospodářství v dané oblasti, ukáže hlavní průmyslová centra a oblasti těžby nerostných surovin, porovná jednotlivé státy podle hospodářské vyspělosti, zhodnotí vliv oblasti na světové hospodářství		
			zemědělství	ukáže na mapě zemědělsky nejvýznamnější oblasti		

Příloha 2: Kódování rozhovorů

1. BLÍZKÝ VÝCHOD V ŠVP		IN1_2, IN1_5 IN2_6, IN3_3 IN4_2, IN4_3 IN5_2
2. ČASOVÁ DOTACE		IN1_7 IN2_79
3. MEZIPŘEDMĚTOVÉ VAZBY		IN1_75 IN2_14, IN2_71, IN3_85 IN3_59, IN3_62 IN4_58 IN5_46, IN5_50, IN5_60 IN6_2, IN6_6, IN6_26, IN6_39
4. ZPŮSOB VÝUKY	4a FRONTÁLNÍ	IN1_20 IN2_13 IN3_5 IN5_5, IN5_10, IN6_11
	4b <u>INDIVIDUÁLNÍ, SKU- PINOVÝ</u>	IN1_12, IN1_17, IN1_94 IN2_13, IN2_20 IN4_6 IN5_8, IN5_11 IN6_10, IN6_11, IN6_12
5. MATERI- ÁLY	5a VYHOVUJÍCÍ MATE- RIÁLY	IN1_8, IN1_9, IN1_23, IN1_25, IN_37 IN2_29 IN3_8, IN3_9, IN4_11 IN5_7, IN5_13, IN5_14 IN6_15, IN6_17
	5b NEVYHOVUJÍCÍ MA- TERIÁLY	IN1_32, IN_40 IN2_24, IN2_28 IN3_8, IN3_10 IN4_10 IN6_16
	6a KONFLIKTY	IN1_11 IN2_66, IN2_78, IN3_14, IN3_17 IN4_53

6. TÉMATA V HODINÁCH		IN5_23, IN5_28, IN5_37
	6b <u>MULTIKULTURNÍ PROBLEMATIKA</u>	IN1_57, IN1_72 IN2_20, IN2_34, IN2_63, IN2_65, IN2_77 IN3_17, IN3_27, IN3_29 IN4_32, IN4_40, IN4_48 IN5_37, IN5_47, IN5_48 IN6_4, IN6_30, IN6_31
	6c STŘET MOCNOSTÍ	IN1_55, IN1_57, IN1_73 IN5_38
	6d MIGRACE	IN3_40, IN3_42, IN3_54 IN5_55, IN5_61, IN5_63 IN6_6, IN6_27,
7. AKTIVIZACE ŽÁKŮ		IN1_15, IN1_19, IN1_24, IN1_47, IN1_70, IN1_79, IN1_90, IN_92 IN2_68 IN3_25, IN3_40, IN3_44, IN3_51, IN3_57 IN4_41, IN4_56 IN5_37, IN5_40, IN5_43, IN5_67 IN6_8, IN6_32,
8. NÁVRHY NA PROJEKTY		IN1_44 IN2_36 IN3_14, IN3_16, IN3_17 IN4_30 IN5_20
9. KOMPLEXNOST A VÝZNAM TÉMATU		IN1_54, IN1_64, IN1_80, IN1_89 IN2_49, IN2_50, IN2_53, IN2_64 IN3_28, IN3_33, IN3_50, IN3_58 IN4_39, IN4_41, IN4_44 IN5_30, IN5_31, IN5_36, IN6_26, IN6_27
10. OSOBNÍ ZKUŠENOSTI A NÁZOR		IN1_28, IN1_95 IN2_15, IN2_17, IN2_21, IN2_58, IN2_81 IN3_5, IN3_31_ IN3_52, IN3_63 IN4_11, IN4_13, IN4_19, IN4_21, IN4_34, IN4_40, IN4_57 IN5_29, IN5_56 IN6_36

Příloha 3: Pracovní list

IZRAELSKO-PALESTINSKÝ KONFLIKT

Pracovní list

Otázky k videu 1

1. Proč v období 2. světové války odcházeli židé z Evropy do oblasti tehdejší Palestiny?
2. Jakou roli hrálo OSN ve vytvoření nového státu Izrael?
3. Hned od začátku probíhaly boje mezi Izraelci a Palestinci. Kdo nakonec získal větší část území? Kdo se stal tím, kdo okupoval území a kdo tím, jehož území bylo okupováno?
4. Co se stalo s Palestinci žijícími na dnešním Izraelském území?
5. Mají židé a Palestinci v Izraeli stejná práva?
6. Fungují diplomatická jednání?
7. Jak konflikt ovlivnilo USA?
8. Z pohledu které strany konfliktu je asi video natočeno? (Izrael x Palestina)

Otázky k videu 2

1. Který Evropský stát kolonizoval dnešní oblast Izraele a Palestiny?
2. Které dva národy chtěly vládnout stejnému území?
3. Jaké řešení situace navrhovala Peelova komise?
4. Který stát měl podle tohoto návrhu dostat větší území?
5. Jak se k tomu návrhu postavili židé? A jak Arabové?
6. O 10 let později požádala Británie OSN o nové řešení. V roce 1947 hlasovalo OSN pro vytvoření dvou států. Jak na toto řešení reagovali Arabové?
7. Kdo nakonec ve válce zvítězil? A kdo se stal vítězem 6 denní války?
8. Jsou Arabové ochotní vyjednávat s Izraelem?
9. Jaké nástroje používají Arabové k prosazení své vůle?
10. Izrael nakonec opustil pásmo Gazy a přenechal ho plně Izraelcům. K čemu toto území Palestinci využili?
11. Z pohledu, které strany konfliktu je asi video natočeno? (Izrael x Palestina)